

Sarajevski otvoreni centar
+
Helsinški parlament građana

u ime
INICIJATIVE ZA
MONITORING EVROPSKIH
INTEGRACIJA BiH

**Alternativni
odgovori
organizacija
civilnog društva
na pitanja
Evropske
komisije**

 SARAJEVSKI
OTVORENI
CENTAR

HELINSKI
PARLAMENT
GRAĐANA
BANJALUKA

Sarajevski otvoreni centar i Helsinški parlament građana

u ime

INICIJATIVE ZA MONITORING EVROPSKIH INTEGRACIJA BiH

**ALTERNATIVNI ODGOVORI
ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA
NA UPITNIK EVROPSKE KOMISIJE**

Sarajevo, Banja Luka, juli 2017.

Naslov

ALTERNATIVNI ODGOVORI ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA NA UPITNIK
EVROPSKE KOMISIJE

Izdavači

Sarajevski otvoreni centar i Helsinški parlament građana Banja Luka, u ime
Inicijative za monitoring EU integracija Bosne i Hercegovine

Priredivačice

Tijana Cvjetićanin, Zašto ne, Sarajevo
Dragana Dardić, Helsinški parlament građana Banja Luka
Inela Hadžić, Sarajevski otvoreni centar

Izradi odgovora doprinijeli su (po abecednom redu):

Balkan Investigative Reporting Network BiH, Damir Banović, Fondacija Lara, Forum ZFD BiH, GENESIS Project, Helsinški parlament građana Banja Luka, Hope and Homes for Children BiH, Lejla Gačanica, ispred Inicijative Građanke za ustavne promjene, MyRight, Neformalna Grupa za čist zrak iz Tuzle, Savez MeNeRaLi, Sarajevski otvoreni centar, Transparency International BiH, Trial International u BiH, Zašto ne, Žene ženama.

Prevod ENG- BHS

Vesna Stojanović

Prelom/dizajn

Maja Ilić

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova je poželjno. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost njenih autora_ica.

UVOD

Ovaj dokument predstavlja zajednički napor organizacija i pojedinaca uključenih u rad Inicijative za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovina da pruže dio odgovora na Upitnik Evropske komisije za BiH.

Dokument se oslanja na četverogodišnji rad Inicijative koja kroz alternativne izvještaje, od 2013. godine, daje pregled napretka BiH na putu u Evropsku uniju. Odgovori predstavljeni ovdje nisu sveobuhvatni u smislu odgovora na sva pitanja u Upitniku, niti nam je to bio cilj. Sveobuhvatne odgovore treba da dostavi država BiH, a organizacije civilnog društva željele su predstaviti svoju perspektivu i ponuditi odgovore na pitanja koja se tiču, prije svega, demokratije i vladavine prava u BiH. Odgovori su zasnovani na znanju, analizama i direktnim iskustvima organizacija civilnog društva sa terena. Naš cilj je dati dodatak zvaničnim odgovorima i doprinijeti preciznijoj, uravnoteženijoj i na građane orijentisanoj procjeni pitanja mjerodavnih za status kandidature BiH u EU.

Čvrstog smo uvjerenja da napredak BiH ka članstvu u EU treba da bude temeljan i upotpunjen sa stvarnim reformama, boljom upravom i jačanjem demokratskog procesa kako bi građani BiH stvarno imali koristi od procesa pridruživanja EU. Nadamo se da će ovaj dokument doprinijeti dostizanju tog cilja.

POLITIČKI KRITERIJUMI

DEMOKRATIJA I VLADAVINA PRAVA

/pitanja 001-291/

001

MOLIMO DA DATE KRATAK OPIS USTAVNOG I INSTITUCIONALNOG UREĐENJA U BOSNI I HERCEGOVINI. KAKO SE OSTVARUJE USTAVNA RAVNOTEŽA I UZAJAMNA KONTROLA IZMEĐU TRI GRANE VLASTI (IZVRŠNE, ZAKONODAVNE, SUDSKE)?

BiH Ustav je dio Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH (Aneks 4 Sporazuma) koji su potpisale Republika Hrvatska, Republika Bosna i Hercegovina i Savezna Republika Jugoslavija u Parizu 14. decembra 1995. On je takođe poznat kao Dejtonski sporazum ili Pariški sporazum, po gradovima u kojima su inicirani i potpisani. Dejtonski mirovni sporazum sastoji se iz jednog opšteg sporazuma i 12 posebnih sporazuma, pod nazivom Aneksi Opšteg okvirnog sporazuma za mir u BiH. Posebni sporazumi, koje su različite strane potpisale, odnose se na civilne (aneksi 2 do 11) i vojne komponente (aneksi 1 A i 1-B).

Aneks 4 sadrži Ustav Bosne i Hercegovine, koji, za razliku od drugih aneksa, nije bio sačinjen u formi sporazuma. Republika Bosna i Hercegovina, Federacija Bosna i Hercegovina i Republika Srpska su odobrile Ustav Bosne i Hercegovine. Iako se u posljednoj rečenici člana XI navodi da će Sporazum biti potpisan na tri zvanična jezika Bosne i Hercegovine (to jest, bosanskom, srpskom i hrvatskom) i na engleskom jeziku, Ustavna povelja Bosne i Hercegovine je bila zvanično potpisana samo na engleskom jeziku. Nema zvaničnih verzija niti zvaničnih prevoda Ustava na jezicima Bosne i Hercegovine. Samo su nezvanični prevodi Ustava u upotrebi od 1995. Dejtonski mirovni sporazum uključujući i Ustav, nikad nije objavljen u Službenim glasnicima Države i/ili Entiteta.

Ustav Republike Srpske (RS) je usvojen 28. februara 1992, a objavljen u Službenom glasniku Republike Srpske. Od 1992. donijeto je više od 120 amandmana na Ustav RS-a. Član 1. Ustava navodi da je Republika Srpska teritorijalno jedinstven, nedjeljiv i neotuđiv ustavno pravni entitet, te da će samostalno obavljati svoje ustavotvorne, zakonodavne, izvršne i sudske funkcije. Ustav je stvorio centralizovanu federalnu jedinicu unutar asimetričnog federalnog sistema u Bosni i Hercegovini.

Federacija Bosna i Hercegovine (FBiH, Federacija) je stvorena Vašingtonskim sporazumom 1994. godine. 30. marta 1994. Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine je usvojila njen Ustav stvarajući drugi od dva entiteta u Bosni i Hercegovini. Od 1994.g. Ustav je bio izmijenjen barem stotinu puta. Za razliku od Republike Srpske, Federacija BiH je izuzetno decentralizovana i sastoji se od 10 kantona. Osnivanje kantona je bilo predviđeno Ustavom FBiH. Deset kantona stvoreni su po Zakonu o federalnim jedinicima (kantonima) 1996. Kantonima su data široka

ovlašćenja po Ustavu FBiH što je rezultiralo neusklađenostima u oblasti obrazovanja, kulture, zdravstvene zaštite, itd. unutar FBiH. Svaki kanton ima svoj ustav, vladu i skupštinu.

Brčko distrikt Bosne i Hercegovine je uspostavljen 2000. nakon arbitražnog procesa kojeg je preduzeo Visoki predstavnik, koji je nadležan za nadgledanje sprovođenja civilnih aspekata mirovnog sporazuma. Brčko distrikt je neutralna i samoupravljujuća jedinica pod suverenitetom Bosne i Hercegovine. Ustav Bosne i Hercegovine kao i sve relevantne odluke i zakoni u vezi sa institucijama BiH su direktno primjenjive na teritoriji Distrikta. Brčko ima svoj sopstveni Statut koji reguliše funkcije i ovlasti Distrikta, njegovu saradnju sa entitetima, ljudskim pravima i slobodama, organizacijom Distrikta i podjelom vlasti, kompetencijama i institucijama. Status Brčkog je osiguran sa usvajanjem Amandmana na Ustav BiH 2009. godine.

002

KAKO SE KOORDINIRA PRIMJENA USTAVA? KOJA SU TIJELA UKLJUČENA I KOJE SU NJIHOVE NADLEŽNOSTI U ODNOSU NA PRIMJENU USTAVA?

Ustavni sud BiH ima direktnu odgovornost za sprovođenje i obezbjeđenje Ustava BiH. Član VI/3 predviđa *da će se Ustavni sud pridržavati ovog Ustava*. Predsjedništvo BiH, Parlamentarna skupština BiH i Savjet ministara su direktno odgovorni za sprovođenje Ustava i djelovanje prema Ustavu.

003

KAKAV JE ODNOS IZMEĐU DOMAĆEG I MEĐUNARODNOG PRAVA U SKLADU SA USTAVOM? DA LI BI USTAV DOZVOLIO PRIMAT PRAVA EU NAD DOMAĆIM PRAVOM NAKON PRISTUPANJA?

Ustav propisuje da će se prava i slobode, navedene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni Protokoli, direktno primjenjivati u BiH. Ustav daje prioritet Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda nad svim drugim zakonima.

005

DA LI POSTOJI NEKI INSTRUMENT MEĐUNARODNOG NADZORA NAD DOMAĆIM USTAVNIM I ZAKONSKIM OKVIROM I INSTITUCIJAMA? AKO POSTOJI, KAKAV JE UTICAJ TOG MEĐUNARODNOG NADZORA NA DOMAĆE ZAKONE I FUNKCIONISANJE DOMAĆIH INSTITUCIJA?

Aneks 10 Dejtonskog mirovnog sporazuma ustanovio je Visokog predstavnika kao konačnog autoriteta u vezi sa tumačenjem Sporazuma o civilnom sprovođenju mirovnog rješenja. Visoki predstavnik je zadužen za nadgledanje, pojednostavljenje, mobilizovanje i koordinaciju civilnih aspekata Mirovnog sporazuma. Takođe, Visoki predstavnik periodično izvještava o napretku Ujedinjene nacije, Evropsku uniju, Sjedinjene Američke Države, Rusku Federaciju i druge zainteresovane vlade, stranke i organizacije.

U decembru 1997. Savjet za sprovođenje mira održao je svoju četvrtu konferenciju u Bonu. Zaključci konferencije Savjeta za sprovođenje mira u Bonu ponovo su potvrdili Visokog predstavnika kao finalnog autoriteta u vezi sa tumačenjem Sporazuma o civilnom sprovođenju Mirovnog rješenja i naveli podršku Kancelariju visokog predstavnika u donošenju obavezujućih odluka za osiguranje Mirovnog sporazuma. Ove mjere, poznate kao "Bonska ovlašćenja", uključuju intervenciju kada strane nisu u stanju da postignu sporazum; da osiguraju nesmetano vođenje zajedničkih institucija i mjera protiv osoba koje vrše javne funkcije, a koja su "odsutne sa sastanaka bez dobrog razloga ili za koje Visoki predstavnik nađe da krše zakonske obaveze iz Mirovnog sporazuma".

Između ostalog, "Bonska ovlašćenja" su implementirana da bi se nametnuli zakoni, riješili politički ćorsokaci i odstranile osobe koje vrše javne funkcije koje krše zakonske obaveze i Dejtonski mirovni sporazum. Međutim, upotreba Bonskih ovlašćenja i aktivna uloga Kancelarije visokog predstavnika u političkom procesu u BiH su značajno smanjene u prošloj deceniji.

006

KO JE GLAVNI TUMAČ USTAVA?

Ustav navodi da će Ustavni sud BiH imati isključivu nadležnost da odluči o bilo kojem sporu koji proizađe iz ovog Ustava između dva entiteta, ili između Bosne i Hercegovine i jednog ili oba entiteta, te između institucija Bosne i Hercegovine.

007

POSTOJI LI USTAVNI SUD? KOJA JE PRAVNA OSNOVA ZA NJEGOVO OSNIVANJE I FUNKCIONISANJE? KAKO SE IMENUJU SUDIJE I KAKO SE GARANTUJE NEZAVISNOST SUDA?

Član VI Ustava Bosne i Hercegovine je uspostavio Ustavni sud Bosne i Hercegovine. Nadležnost Ustavnog suda BiH je isključivo propisana od strane Ustava BiH. Sve odluke Suda su konačne i obavezujuće. Sud sam po sebi odlučuje koji subjekti sprovode odluke Suda, mjere koje treba da budu donijete i rokove unutar kojih će mjere biti sprovedene.

Ustavni sud ima devet članova. Četiri člana je izabrao Zastupnički dom predstavnika Federacije BiH, a dva člana Narodna skupština Republike Srpske. Preostala tri člana izabrao je Predsjednik Evropskog suda za ljudska prava nakon konsultacija sa Predsjedništvom BiH. Imenovane sudije služe do 70-te godine života (osim ako ne daju ostavku ili su povučeni konsenzusom drugih sudija). Takođe, sudije su finansijski nezavisni.

Zbog normativne nekompletnosti Ustava BiH u dijelu koji se odnosi na regulaciju o funkcionisanja Ustavnog suda BiH, veliki dio pitanja se reguliše Poslovníkom o radu Ustavnog suda.

008

KO IMA PRAVO PRISTUPA USTAVNOM SUDU?

Sporove koje riješava Ustavni sud može da uputi član Predsjedništva BiH; Predsjedavajući Savjeta ministara; Predsjedavajući ili Zamjenik predsjedavajućeg bilo kojeg doma Parlamentarne skupštine BiH; jedna četvrtina bilo kojeg doma Parlamentarne skupštine BiH ili jedna četvrtina bilo kojeg doma zakonodavstva entiteta.

Ustav takođe predviđa da Ustavni sud ima apelacionu nadležnost nad pitanjima po Ustavu koja proizilaze iz presuda bio kojeg drugog suda u Bosni i Hercegovini. Stranke koje su učestvovala u postupku mogu podnijeti žalbu tokom kojeg je donijeta odluka osporena žalbom.

009

KOJI JE DJELOKRUG NADLEŽNOSTI USTAVNOG SUDA U ODNOSU NA DRUGE SUDOVE?

Ustavni sud ima apelacionu nadležnost nad pitanjima iz Ustava koja proizilaze iz presuda bilo kojeg drugog suda u Bosni i Hercegovini. Ustavni sud ima nadležnost nad pitanjima koje uputi bilo koji drugi sud u BiH koja se tiču toga da li je zakon o čijoj validnosti zavisi njegova odluka, usklađen sa Ustavom, Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim Protokolima, ili sa zakonima Bosne i Hercegovine; koji se odnose na postojanje ili djelokrug opšte vladavine javnog međunarodnog prava sukladnih sa sudskim odlukama.

010

KOLIKO ZAKONA JE USTAVNI SUD PROGLASIO NEUSTAVNIM, U POTPUNOSTI ILI DJELOMIČNO, U POSLJEDNJIH 5 GODINA? MOLIMO DA DATE JASAN STATISTIČKI PREGLED PREDMETA PREMA NADLEŽNOSTI SUDA.

Bilo je 8 slučajeva na Ustavnom sudu u kojima su zakoni bili potpuno ili djelimično poništeni. To su sljedeći slučajevi: U-3/13, U-14/12, U-26/13, U-10/14, U-13/14, U-9/12, U-1/11 i U-4/12.

011

KAKO SE IZVRŠAVAJU ODLUKE USTAVNOG SUDA? IMA LI SLUČAJEVA DA ODLUKE USTAVNOG SUDA NISU IZVRŠENE ILI NISU UZETE U OBZIR? MOLIMO DA DOSTAVITE KOMPLETNU LISTU NEIZVRŠENIH PRESUDA I RAZLOGA ZA NJIHOVO NEIZVRŠENJE.

Odluke Ustavnog suda BiH su konačne i obavezujuće. Sud sam po sebi odlučuje koji subjekti treba da provedu odluku, mjere koje treba da budu preduzete i vremenska ograničenja unutar kojih će mjere biti sprovedene. Odluke Suda se sprovode direktno, a ne u posebnom izvršnom postupku kao što je to slučaj sa redovnim sudovima. Ustavni sud Bosne i Hercegovine obično preuzima aktivnu ulogu u nadgledanju sprovođenja svojih odluka. On zahtijeva informaciju od nadležnog organa u vezi sa tim odlukama i, ako je opravdano, ostavlja dodatni vremenski period za sprovođenje.

Tokom proteklih godina značajan broj odluka koje je donio Ustavni sud BiH nije sproveden. Mora se naglasiti da se ovaj problem ne odnosi samo na slučajeve nestalih lica, već i na druge, opšte stvari. Postojanje ovog veoma ozbiljnog problema, koji krajnje potkopava vladavinu zakona i opšte povjerenje u najviše pravosudno tijelo zemlje, je izdvojeno i definisano kao predmet alarma od strane više međunarodnih institucija.

Međutim, u ovom podnesku biće predstavljene samo odluke koje se odnose na nestala lica i njihove srodnici, uz naglasak da naša razmatranja koja se odnose na neprovođenje odluka u vezi sa nestalim licima, su primjenjiva i na odluke u vezi sa drugim pitanjima.

TRIAL International je predao 12 slučajeva prisilnog nestanka Komitetu za ljudska UN-a u kojima je predstavio 53 člana porodica 26 nestalih lica. Komitet za ljudska prava je donio pozitivne odluke u svih 12 slučajeva, proglašivši kršenje ljudskih prava i pozvao bosanske vlasti da preduzmu mjere.

Ustavni sud u gore pomenutim odlukama je prethodno, počev sa 2005. godinom (između ostalog, slučaj AP- 1182/05) naredio Savjetu ministara BiH, Vladi FBiH, Vladi RS i Vladi Brčko distrikta da obezbijede operativno funkcionisanje institucijama ustanovljenim u skladu sa Zakonom o nestalim licima, Institutu za nestala lica, Fondu za obezbjeđenje pomoći porodicama nestalih lica u BiH i Centralnom registru nestalih lica u BiH. Trebalo je da odluka bude provedena ne kasnije od 30 dana nakon što je usvojena. Fond još uvijek nije osnovan, dok Centralni registar nestalih lica u BiH još uvijek nije završen.

Neosnivanje Fonda predstavlja neprovođenje značajnog broja odluka Ustavnog suda BiH u predmetima nestalih lica pri čemu je isplata nadoknada rođacima priznatim kao žrtvama grubog kršenja ljudskih prava povezana sa osnivanjem Fonda koje je izričito Ustavni sud BiH naredio. Odluke uključuju sljedeće slučajeve:

AP-129/04 od 27.05.2005.

AP-228/04 od 13.07.2005.

AP-1226/05 od 23.02.2006

AP 143/04 od 23.09.2005.

AP 2980/06 od 13.05.2008

AP-95/07 od 13.05.2008

AP 171/06 od 13.09.2007,

AP 1143/06 od 13.09.2007

AP 159/06 od 26.06. 2007

AP- 1182/05, od 12.04.2006

AP-36/06 od 16.07.2007.

AP-206/06 od 10.01.2008.

AP-384/06 od 10.01.2008.

AP-521/06 od 14.02.2008.

U svom izvještaju o praćenju, UN Radna grupa o prisilnim ili nevoljnim nestancima je ponovo potvrdila da je “duboko zabrinuta da Fond za podršku porodicama nestalih lica nije još uvijek osnovan”. Osnivanje Fonda je predviđeno po Zakonu o nestalim licima koji je stupio na snagu 2004. Neosnivanje fonda je konkretno lišilo žrtve repatrijacije pa tako BiH nije samo u protivrječnosti sa njenim međunarodnim obavezama, već i sa većim brojem odluka koje je donio Ustavni sud BiH. Radna grupa je pozvala BiH da osnuje Fond kao prioritet.

Nadalje, u odlukama koje su donio Ustavni sud BiH, Savjetu ministara BiH, Vladi Republike Srpske, Vladi Federacije BiH i Vladi Brčko distrikta bilo je naređeno da obezbijede sve raspoložive informacije rođacima nestalih lica o sudbini i mogućem mjestu njihovih voljenih, hitno i bez daljnjeg odlaganja i ne kasnije od 30 dana od dana prijema odluke. Međutim, do danas podnosioci zahtjeva nisu primili takvu informaciju.

20. decembra 2012. i u martu 2013. Ustavni sud BiH je izdao dvije odluke (slučajevi broj AP 3783/09 i AP 2101/11), usvojivši oko 50 aplikacija koje se odnose na nestala lica. U ovim odlukama, Ustavni sud BiH je djelimično izmijenio svoju postojeću praksu u vezi sa takvim slučajevima. Naime, ranije, u prethodnim odlukama, Sud bi samo naredio Savjetu ministara BiH, Vladi Federacije, Vladi Republike Srpske i Vladi Brčko distrikta da prosljede podnosiocima zahtjeva sve postojeće relevantne informacije o okolnostima nestanka tokom rata u BiH kroz njihova tijela za praćenje. Ovog puta Sud je takođe naredio nadležnim organima da preduzmu sve potrebne aktivnosti i sprovedu temeljnu i obuhvatnu istragu o nestanku srodnika podnosioca zahtjeva i obavijeste podnosiocima zahtjeva o rezultatima ove istrage.

Ovog puta, Sud nije naredio obavezu osiguranja operativnog djelovanja Fonda za podršku porodicama nestalih lica, iako ovaj dio njegovih prethodnih odluka o predmetima nestalih lica još uvijek nije izvršen.

Većina podnosilaca zahtjeva – članova porodica 71 nestalog lica su podnijeli krivične prijave u vezi sa nestankom njihovih srodnika Tužilaštvu BiH. Neke od ovih prijava su ukazale na navodne počiniocima zločina. Do sada, samo jedna porodica iz jedne od podnijetih prijava je primila pozitivnu informaciju u smislu podizanja optužnice protiv osuđenog počinioca.

012

KOJI SU MEHANIZMI IZVRŠENJA I EVENTUALNE PRAVNE POSLJEDICE U SLUČAJU NEIZVRŠENJA ODLUKA USTAVNOG SUDA? MOLIMO DA DOSTAVITE PODATKE.

Nakon dostizanja i izdavanja odluke, Ustavni sud Bosne i Hercegovine zahtijeva informaciju od nadležnog organa u vezi sa izvršenjem njegovih odluka. Ako je organ ima opravdan zahtjev, Sud ostavlja dodatan vremenski period za izvršenje. Organi koji ne uspiju izvršiti odluke Ustavnog suda navode razloge za neizvršenje odluke, a Sud ispituje ove razloge za svaki slučaj. Ako Sud pronađe da su razlozi neizvršenja valjani, on označava odluku kao opravdano neizvršivom.

Sud vodi evidenciju o neizvršenoj odluci u svom internom dokumentu, informaciji o neizvršenju koja se usvaja periodično.

Ukoliko odluka nije izvršena u propisanom roku, Sud usvaja odluku o nesupjehu sprovođenja, navodeći da nije sprovedena i može odlučiti kako bi odluka trebalo da bude sprovedena. Odluka o neuspjehu izvršenja se podnosi državnom tužiocu.

Ulaganje podneska (koje samo po sebi se ne smatra optužbom za krivično djelo) može dovesti do pokretanja krivičnog postupka. Član 239. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine predviđa kaznu zatvora između šest mjeseci i pet godina službenom licu koje odbija da izvrši ili spriječava izvršenje konačne i pravosnažne odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Suda Bosne i Hercegovina, Komisije za ljudska prava ili Evropskog suda za ljudska prava.

Neuspjeh u izvršenju odluka Ustavnog suda je krivično djelo po domaćem zakonodavstvu, a krivična djela bi automatski trebala da budu krivično gonjena od strane Tužilaštva. Međutim, do danas, samo je jedan slučaj suđen na sudu, pokrenut tužbom oštećene strane¹.

U odlukama Ustavnog suda BiH koje se odnose na rođake nestalih lica, mjere koje treba usvojiti upućuju se Savjetu ministara BiH, Vladi Federacije BiH, Vladi Republike Srpske i Vladi Brčko distrikta koji su stoga formalno nadležni za izvršenje odluka Ustavnog suda BiH. Međutim, krivični postupak ne može se pokrenuti protiv institucije već samo protiv fizičkog ili pravnog lica. Pravna lica su definisana u članu 122. Krivičnog zakona BiH, čiji prvi paragraf i glasi ovako:

“Ova glava ovog Zakona propisuje odgovornost pravnog lica, izuzimajući Bosnu i Hercegovinu, Federaciju Bosne i Hercegovine, Republiku Srpsku, Brčko distrikt Bosne i Hercegovine, kanton, grad, opštinu i mjesnu zajednicu za krivično djelo koje je učinitelj učinio u ime, za račun ili u korist pravnog lica”.

Ovo znači da nakon donošenja presude o neizvršenju odluka Ustavnog suda BiH koje obično naređuje mjere onim institucijama koje su izuzete od odgovornosti prema navedenoj odredbi (to jest, Bosna i Hercegovina, Federacija BiH, Republika Srpska, Brčko distrikt Bosne i Hercegovine), Tužilaštvo u procesu istrage mora da identifikuje fizičko lice (pojedince) iz ovih institucija koje je počinilo krivično djelo neizvršenja odluka koje je donio Ustavni sud BiH. Da bi se pokrenula krivična aktivnost, prvo je potrebno ustanoviti ko je, na primjer, u određenom ministarstvu bio zadužen za izvršenje odluka Ustavnog suda BiH, ili koji je opštinski nadležni organ. U svjetlu gore navedenog, Tužilaštvo BiH do sada nije bilo u stanju da otvori krivični postupak u vezi sa neizvršenjem odluka Ustavnog suda BiH. U kontekstu ovoga, ne čini se da je krivično gonjenje najefikasnije oruđe za postizanje cilja sprovođenja odluka Ustavnog suda BiH.

Činjenica da odluke najvišeg pravosudnog tijela u zemlji mogu ostatiti nesprovedene bez ikakvih značajnih posljedica za odgovorne predstavlja krajnje potkopavanje vladavine zakona i opšte povjerenje prema institucijama.

Na drugoj strani, Ustavni sud sam po sebi nije uvijek postupao u skladu sa Poslovníkom (pravilo 72.6), a u nekim slučajevima nije usvojilo rješenja o neuspjehu izvršenja ili odredio adekvatan način izvršenja svojih odluka.

U primjeru koje je dao TRIAL International u BiH, u vezi sa Odlukom Suda broj AP-36/06, donijetom 16. jula 2007, Sud je naredio da se osnuje Fond za podršku porodicama nestalih lica u roku od najviše 30 dana. Budući da Fond nije osnovan, podnosioci zahtjeva pisali su Sudu zahtijevajući da se usvoji presuda o neizvršenju. Sud nikad nije usvojio takvu presudu. Štaviše, Sud je odgovorio u izjavi da se ova odluka izvršava, iako takav Fond do dana današnjeg nije osnovan.

016

MOLIMO OPIŠITE POSTUPAK KOJI JE POTREBNO PROVESTI ZA IZMJENU USTAVA. DA LI JE VEĆ BILO IZMJENA USTAVA? AKO JESTE, MOLIMO VAS DA OBJASNITE RELEVANTNE IZMJENE I DOPUNE, POSTUPAK, OBIM I IZVRŠENE IZMJENE.

Ustav može da bude mijenjan odlukom Parlamentarne skupštine BiH uključujući dvotrećinsku većinu prisutnih i glasanja u Zastupničkom domu.

Bila je samo jedna dopuna Ustava BiH. Status Brčko distrikta je osiguran usvajanjem prvog amandmana na Ustav Bosne i Hercegovine 2009.

017

POSTOJE LI PLANOWI ZA IZMJENU USTAVA? MOLIMO OBJASNITI.

U septembru 2015. Savjet ministara BiH izvijestio je da je usvojio Akcioni plan za izvršenje propisa Evropske konvencije o ljudskim pravima u slučajevima „Zornić“ i „Sejdić i Finci“, i zadužio Ministarstvo pravde BiH da pripremi nacrt odluke o formiranju radne grupe za nacrt ustavnih amandmana i usklađivanja sa Izbornim zakonom BiH. Akcioni plan nikad nije objavljen, a odluka o formiranju radne grupe nikad nije usvojena².

Od tada je Savjet ministara dva puta razmatrao Akcioni plan na sjednicama održanim u junu i decembru 2016. Oba puta, usvojen je zaključak koji navodi da Ministarstvo pravde BiH treba da napravi nacrt revidiranog Akcionog plana, formira radnu grupu i postavi realne rokove za sprovođenje Akcionog plana. Još uvijek nema nikakvog napretka u ovim zadacima.

Ovdje želimo istaći da, pored zvaničnih inicijativa od kojih trenutno nijedna nije u parlamentarnoj proceduri, postoje i mnoge inicijative organizacija civilnog društva koje se zalažu i zahtijevaju promjenu Ustava BiH. Jedna od trenutno aktivnijih je Inicijativa Građanke za ustavne promjene čiji je set rodnih amandmana na Ustav BiH Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti polova Parlamentarne skupštine BiH prepoznala kao bitan i uputila u dalju proceduru Savjetu ministara i Kolegiju Zastupničkog doma BiH.

S obzirom da Ustav BiH ne sadrži odredbe koje se eksplicitno odnose na ravnopravnost žena i muškaraca u društvu, niti koristi rodno-senzitivni jezik, Inicijativa Građanke za ustavne promjene³ se, između ostalog, zalaže za:

- a) uvođenje jasne definicije ravnopravnosti polova u Ustav BiH i zabranu direktne i indirektno diskriminacije žena u javnoj i privatnoj sferi i
- b) uvođenje afirmativnih mjera kako bi se doprinijelo izjednačavanju položaja žena u svim sferama društva, a koje podrazumijevaju set politika i praktičnih mjera koje se uvode svuda gdje je iz statističkih podataka i analiza jasno da određena grupa ili grupe nemaju ravnopravan položaj.

Inicijativa se zalaže i da proširenje postojećeg kataloga ljudskih prava u Ustavu BiH i za uvođenje principa direktne demokratije koji bi omogućio građanima i građankama da putem referendumu ili građanskih inicijativa učestvuju u procesima donošenja odluka.

018

DA LI POSTOJE USTAVNE ODREDBE KOJE BI MOGLE SPRIJEČITI BOSNU I HERCEGOVINU DA VRŠI USKLAĐIVANJE SA EVROPSKIM STANDARDIMA I/ILI ACQUIS-EM I KOJE BI ZAHTIJEVALE IZMJENU USTAVA? MOLIMO DA DOSTAVITE SPISAK TAKVIH ODREDBI, AKO JE PRIMJENJIVO.

Evropski sud za ljudska prava je ustanovio da Ustav Bosne i Hercegovine krši član 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima, uzeto u vezi sa članom 3. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima; kao i članom 1. Protokola broj 12 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.

Ovo je ustanovljeno u odluci koja je donijeta u slučaju „Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine“ (2009) koja je potvrdila nemogućnost podnosioca zahtjeva, Derve Sejdića i Jakoba Fincija da se kandiduju za Predsjedništvo BiH ili da budu imenovani u Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH na osnovu njihove romske ili jevrejske etničke pripadnosti, koja ih isključuje iz „konstitutivnih naroda“ u Bosni i Hercegovini“. Slični zaključci su bili izvedeni u slučaju „Zornić“ (2014), gdje je podnositeljka zahtjeva Azra Zornić tvrdila da joj je uskraćeno pasivno pravo glasanja zato što se ne izjašnjava kao pripadnica bilo kojeg od „konstitutivnih naroda“; i slučaj „Pilav“ (2016.) gdje je Ilijaz Pilav naveo da je bio onemogućen da se kandiduje za Predsjedništvo zato što je Bošnjak koji živi u Republici Srpskoj, budući da bošnjački član BiH Predsjedništva mora da

bude izabran iz Federacije BiH, dok prebivaoci Republike Srpske mogu samo da se kandiduju za srpskog člana Predsjedništva.

Članovi Ustava koji su bili osporeni u slučajevima gore navedenima su sljedeći:

- **Član IV/1. (Dom naroda)**

Dom naroda će se sastojati od 15 delegata, dvije trećine iz Federacije (uključujući pet Hrvata i pet Bošnjaka) i jedne trećine iz Republike Srpske (pet Srba).

- **Član V (Predsjedništvo)**

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine će se sastojati iz tri člana: jednog Bošnjaka i jednog Hrvata, svaki direktno izabran sa teritorije Federacije i jednog Srbina, direktno izabranog sa teritorije Republike Srpske.

019

MOLIMO VAS DA OPIŠITE NADLEŽNOSTI, POSTUPKE IZBORA I POSTUPKE ODLUČIVANJA ŠEF DRŽAVE. DA LI POSTOJE POSEBNI USLOVI KADA JE U PITANJU PODOBNOST KANDIDATA? DA LI POSTOJE MEHANIZMI VETA U POSTUPCIMA DONOŠENJA ODLUKA INSTITUCIJE?

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine predstavlja kolektivnog šefa složene države. Od 1995. Predsjedništvo BiH je izvršno tijelo koje se sastoji od jednog Bošnjaka, jednog Hrvata i jednog Srbina. Osim uobičajenog pariteta etničkih grupa, koje je evidentno u Domu naroda državnog Parlamenta, izbor Predsjedništva takođe ima teritorijalnu komponentu koja je opisana u izbornim pravilima. Podobni glasači (građani preko 18 godina starosti) u Federaciji BiH mogu direktno birati bošnjačkog i hrvatskog člana, dok glasači u Republici Srpskoj mogu direktno birati srpskog člana Predsjedništva (Član V Ustava BiH).

Srbi iz Federacije BiH i Hrvati i Bošnjaci iz Republike Srpske, kao i svi ostali građani koji ne pripadaju nijednom od tri konstitutivna naroda, nemaju pasivno izborno pravo i ne mogu da se kandiduju za Predsjedništvo.

Članovi Predsjedništva se biraju za period od četiri godine i mogu da budu ponovo izabrani za drugi uzastopni mandat. Ustav predviđa da član Predsjedništva koji je odslužio dva uzastopna mandata može da se kandiduje za istu poziciju opet, četiri godine nakon što se drugi mandat u Predsjedništvu završi.

Ovlašćenja Predsjedništva govore o kombinaciji elemenata parlamentarne i predsjedničke demokratije. Pored uobičajenih predstavničkih odgovornosti, Predsjedništvo ima važne političke dužnosti. Najvažniji su, definisani članom V stav 3, članom V stav 4. Ustava BiH; Poslovníkom Predsjedništva BiH:

1. Vođenje spoljne politike Bosne i Hercegovine (što, između ostalog, uključuje imenovanje ambasadora i drugih međunarodnih predstavnika; predstavljanje zemlje u međunarodnim i evropskim organizacijama i institucijama; dogovaranje međunarodnih sporazuma, ratifikaciju sporazuma, itd);
2. Imenovanje predsjedavajućeg Savjeta ministara (koji preuzima funkciju nakon odobrenja Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH);
3. Predlaže (po preporuci Savjeta ministara) godišnji budžet Parlamentarne skupštine;
4. Civilno komandovanje oružanim snagama (do ujedinjenja oružanih snaga)
5. Imenovanje pet članova Upravnog odbora Centralne banke Bosne i Hercegovine.

Svi članovi Predsjedništva imaju, po službenoj dužnosti, pravo da podnesu peticije Ustavnom sudu.

U principu, Predsjedništvo treba da konsenzusom donosi odluke. Međutim, ako je jedan od članova odbijen, on može proglasiti odluku destruktivnom po vitalni interes entiteta iz kojeg je on izabran i proslijediti odluku nadležnom entitetskom tijelu na konačnu reviziju. Ukoliko je izjavu donio srpski član, izabran iz Republike Srpske, odluka Predsjedništva biće data Narodnoj skupštini Republike Srpske za potvrdu. Ako je bošnjački ili hrvatski član dao izjavu, odgovarajući bošnjački ili hrvatski delegati u Domu naroda Parlamenta Federacije BiH će donijeti odluku. Ako je veto o vitalnom interesu potvrđen od strane dvotrećinske većine entitetskog tijela u okviru deset dana od upućivanja, odluka neće stupiti na snagu (član V Ustava Bosne i Hercegovine).

020

KOJI JE/KOJI SU ZVANIČNI JEZIK/JEZICI U BOSNI I HERCEGOVINI?

Ustav Bosne i Hercegovine ne precizira zvanični jezik u državi. Ustav Federacije BiH predviđa da su zvanični jezici Federacije BiH bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik, a zvanična pisma su latinica i ćirilica (član 6. Ustava).

Ustav Republike Srpske predviđa da su zvanični jezici u Republici Srpskoj jezik srpskog naroda, jezik bošnjačkog naroda i jezik hrvatskog naroda, a zvanična pisma su ćirilica i latinica (član 7 Ustava).

024

U KOJOJ MJERI POSLOVNIK PARLAMENTA UREĐUJE PITANJA RODNE RAVNOTEŽE? DA LI SE RAVNOPRAVNOST POLOVA UZIMA U OBZIR KAD SE RAZMATRAJU ZAKONI, POLITIKE ILI BUDŽET?

Poslovnici oba doma Parlamentarne skupštine BiH navode da će domovi nastojati osigurati zastupljenost oba spola unutar svojih tijela, što u praksi ne dovodi do ostvarivanja rodne ravnoteže.

Rodna ravnopravnost vrlo rijetko se uzima u obzir prilikom raspravljanja o zakonima, politikama i budžetima.

Nadležno tijelo koje bi trebalo da da svoje mišljenje o tome da li je neki zakon, politika ili predloženi budžet na državnom nivou uobzirio načela jednakosti između žena i muškaraca, odnosno da li je predloženi zakon, politika ili budžet u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti polova BiH je Agencija za ravnopravnost polova BiH, a na entitetskom nivou su za to zaduženi Gender centri RS i Federacije BiH.

Parlamentarna skupština BiH je 2013. godine izradila i usvojila dokument "Uputstvo o korištenju rodno osjetljivog jezika u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine". Na osnovu ovog dokumenta izrađene su i usvojene izmjene i dopune Jedinstvenih pravila za izradu pravnih propisa u institucijama koje su usaglašene sa Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH. Izmjenama je propisano da se svi propisi koje donosi Savjet ministara BiH i Parlamentarna skupština BiH moraju objavljivati isključivo uz poštivanje rodne ravnopravnosti: korištenjem rodno neutralnih oblika (osoba ili lice), te navođenjem jezičkih oblika i u muškom i ženskom rodu u slučaju da se izrazi odnose i na muškarce i na žene.

Zapravo se najčešće to i radi – u zakon ili propis se samo stavi tipska rečenica da "izrazi korišteni u propisu obuhvataju na jednak način muški i ženski rod", bez stvarne procjene kakav će uticaj taj zakon ili propis imati na muškarce i žene.

040

DA LI POSTOJI USTAVNI ILI OBIČNI PRAVNI OKVIR ZA KORIŠTENJE INSTRUMENTA DIREKTNE DEMOKRATIJE, UKLJUČUJUĆI I REFERENDUM? KOJI JE NJIHOV OBIM PRIMJENE I PROCEDURA KOJU JE POTREBNO ISPOŠTOVATI? DA LI ONI IMAJU OBAVEZUJUĆE I DIREKTNE PRAVNE UČINKE ILI SU PRETEŽNO KONSULTATIVNI? MOGU LI MEĐUNARODNI UGOVORI BITI PREDMET REFERENDUMA? DA LI JE PREDVIĐEN REFERENDUM O UGOVORU O PRISTUPANJU EU?

Ustav BiH ni u jednom svom članu ne predviđa korištenje instrumenata direktne demokratije (plebiscit, referendum, građanska inicijativa), čime je građanima i građankama BiH onemogućeno da direktno učestvuju u delegiranju promjena u Ustavu, kao i u kreiranju i predlaganju ustavnih rješenja.

U tekstu Ustava BiH se ni na jednom mjestu ne pominje niti predviđa mogućnost da međunarodni sporazumi budu predmet referenduskog izjašnjavanja.

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, ustavi kantona i Statut Brčko Distrikt, takođe ne sadrže odredbe koje uređuju pitanje referenduma. Nijedan kanton u Federaciji BiH nema poseban Zakon o referendumu. Ovo pitanje je u Federaciji BiH uređeno Zakonom o principima lokalne samouprave koji određuje da se neposredno učešće građana u odlučivanju u jedinicima lokalne samouprave ostvaruje putem referenduma, mjesnog zbora građana i drugih oblika neposrednog izjašnjavanja. Zakon propisuje da se referendum može raspisati o pitanjima koju su u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, kao što su promjena statuta ili prijedlog opšteg akta.

Za razliku od Federacije i Brčko Distrikta, Ustav Republike Srpske predviđa mogućnost raspisivanja referenduma. Tako član 2. Ustava RS kaže da se "sporazum o promjeni međuentitetske linije razgraničenja između Republike Srpske i Federacije BiH može iznijeti na potvrdu putem referenduma u Republici", a član 70 Ustava navodi da u nadležnosti Narodne skupštine RS spada i raspisivanje republičkog referenduma.

Pored toga, u Republici Srpskoj od 2010. godine postoji i Zakon o referendumu i građanskoj inicijativi.

Zakonom se uređuje raspisivanje i sprovođenje referenduma na nivou entiteta i na nivou opština, odnosno gradova, organi za sprovođenje referenduma i ko ima pravo podnijeti prijedlog za raspisivanje referenduma. Zakon ne precizira sadržaj referenduskog pitanja na nivou entiteta. U članu 2. se samo navodi da se „referendum u Republici Srpskoj (u daljem tekstu: republički referendum) može raspisati radi prethodnog izjašnjavanja građana, u skladu sa Ustavom“.

Ovo pravo Narodna skupština RS je iskoristila 2016. godine kada je donijela odluku o raspisivanju referenduma sa pitanjem: „Da li podržavate da se 9. januar obilježava i slavi kao Dan Republike?“. Odluka o raspisivanju referenduma je donosena nakon što je Ustavni sud BiH proglasio 9. januar Dan Republike Srpske neustavnim i naložio izmjenu Zakona o praznicima Republike Srpske. Iako su odluke Ustavnog suda BiH konačne i obavezujuće, Narodna skupština RS je donijela odluku o raspisivanju referenduma, ocijenivši odluku Ustavnog suda političkom. Referendum je održan 25. septembra 2016, neposredno uoči lokalnih izbora u BiH.

067

MOLIMO DA OBJASNITE KAKO JE CIVILNO DRUŠTVO UKLJUČENO U JAVNE RASPRAVE O NACRTU ZAKONA I POLITIKA. DA LI POSTOJI STRUKTURA ILI MEHANIZAM, UKLJUČUJUĆI I WEB PLATFORMU? DA LI SU PRIJEDLOZI CIVILNOG DRUŠTVA UZETI U OBZIR OD STRANE NADLEŽNIH ORGANA? (VIDJETI I POD REFORMA JAVNE UPRAVE)

Još uvijek ne postoji stvarna saradnja između države i organizacija civilnog društva. Dok na državnom nivou postoji mehanizam koji ne funkcioniše, na entitetskom nivou ne postoje nikakvi institucionalni mehanizmi za saradnju između vladinog i nevladinog sektora, niti volja da za

njihovo uspostavljanje. Bosna i Hercegovina nema ni Strategiju za stvaranje poticajnog okruženja za razvoj i rad civilnog društva.

Pravila za konsultacije sa civilnim društvom pri izradi pravnih propisa postoje već niz godina, ali se uglavnom ne sprovode. U januaru 2017, usvojen je novi Pravilnik za konsultacije u izradi pravnih propisa u BiH⁴, o kome je Ministarstvo pravde BiH održalo konsultacije sa predstavnicima_cama civilnog društva krajem aprila 2016. godine. Novina je uspostavljanje zvanične online platforme za konsultacije državnih institucija sa zainteresiranom javnošću i organizacijama civilnog društva pri izradi pravnih propisa⁵ Platforma je otpočela sa radom, iako još nije u potpunosti funkcionalna.

Organizovanje javnih rasprava regulisano je i poslovnica zakonodavnih tijela (poslovnica oba doma Parlamentarne skupštine BiH, poslovnica o radu Narodne skupštine RS, Doma naroda Parlamenta Federacije BiH i kantonalnih skupština) i Poslovníkom o radu Savjet ministara BiH, ali analize ukazuju da ovaj mehanizam ne funkcioniše na zadovoljavajući način.

Analiza funkcionisanja mehanizama javne rasprave u BiH⁶ je pokazala da ovi poslovnici ne sadrže kriterijume za procjenu koji propisi od javnog interesa moraju biti upućeni u javnu raspravu, pa se odluke o tome donose u svakom pojedinačnom slučaju u parlamentu. Analiza je također pokazala da poslovnici propisuju različite dužine trajanja javnih rasprava, da su obavijesti o javnim raspravama slabo vidljive, te da se organizacijama civilnog društva i ostalim učesnicima javnih rasprava ne dostavljaju izvještaji sa sprovedenih rasprava niti obrazloženja zašto njihovi prijedlozi nisu usvojeni.

068

DA LI SE O ZAKONIMA, PODZAKONSKIM AKTIMA, STRATEGIJAMA I REFORMAMA EFIKASNO KONSULTUJE SA ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA (U SMISLU ADEKVATNOG PRISTUPA INFORMACIJAMA, DOVOLJNO VREMENA ZA KOMENTARISANJE, IZBOR I REPREZENTATIVNOSTI RADNIH GRUPE, PRIHVATANJE KOMENTARA, POVRATNE INFORMACIJE ITD.)?

Zakonodavne procedure u parlamentima, opšte uzev, nisu inkluzivne niti otvorene za javnost, uključujući organizacije civilnog društva. Postoji zabrinjavajući trend usvajanja ključnih zakona u hitnim procedurama bez odgovarajuće parlamentarne debate, a kamoli konsultacija sa civilnim društvom⁷. Istraživanje otvorenosti parlamenata, sprovedeno 2016, također je pokazalo da parlamentarna tijela ne konsultuju bilo kakve druge vanjske aktere⁸, kao i da su parlamenti na državnom i entitetskom nivou u svom radu generalno zatvoreni za javnost.

069

DA LI JE JAVNO FINANSIRANJE ILI BILO KOJI DRUGI OBLIK PODRŠKE DOSTUPAN ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA? MOLIMO NAVEDITE PODATKE O IZNOSIMA U PROTEKLIM PET GODINA.

Podrška države za rad OCD nije transparentna, a mehanizmi i kriteriji za dodjelu sredstava su proizvoljni i zavise od institucije koja dodjeljuje sredstva.

Sem toga, neka istraživanja pokazuju da su više od polovine javnih sredstava distribuisanih organizacijama civilnog društva dodijeljena bez javnog poziva ili procedura nabavke. Neka od ovih sredstava su također dodijeljena javnim institucijama ili vjerskim organizacijama. Revizorski izvještaji na državnom i entitetskom nivou također ukazuju na nedostatak transparentnosti i kontrole nad ovim sredstvima i način na koji su distribuisana.⁹

Prema podacima iz 2012. godine, najviše sredstava dodijeljuje se sportskim organizacijama, zatim boračko-invalidskim udruženjima, organizacijama koje pružaju socijalne usluge, dok svim ostalim tipovima udruženja odlazi oko 34,4% sredstava¹⁰.

Najviše sredstava za udruženja i organizacije izdvajaju općine.

071

DA LI ZAKONODAVSTVO OSIGURAVA PORESKE OLAKŠICE ZA POJEDINAČNO ILI KORPORATIVNO FINANSIRANJE NEPROFITNOG SEKTORA?

Takvih poticaja nema.

136

OPIŠITE PRAVNI / POLITIČKI OKVIR KOJI GARANTUJE KVALITET I JEDNAK PRISTUP JAVNIM SLUŽBAMA. KAKO SU OSIGURANE POTREBE POSEBNIH GRUPA (KAO ŠTO SU OSOBE S INVALIDITETOM, STRANCI, STARIJI GRAĐANI ITD.?)

U zakonodavstvu Bosne i Hercegovine omogućava se jednak pristup javnim službama i uslugama otvorenim ili obezbijeđenim za javnost. Sve usluge na papiru moraju biti pristupačne svim građanima pod jednakim uslovima. Normativni okvir je relativno dobar, na nivoima entiteta, u zakonima o prostornom uređenju i građenju i pod zakonskim aktima, propisane su obaveze i standardi institucijama i pojedincima, koji učestvuju u procesu planiranja i građenja, da osiguraju fizičku pristupačnost za osobe s invaliditetom. Uredbe o pristupačnosti u oba entiteta su odlično propisale standarde pristupačnosti, i do kada se javne ustanove moraju učiniti pristupačnima i kada bi se dosljedno primjenjivale, pristupačnost za osobe s invaliditetom bi se bitno unaprijedila.

Organi i institucije koje u praksi implementiraju propise, kao i oni koji su zaduženi da prate implementaciju propisa, uključujući inspekcije, ne provode propisane norme. Zbog neodgovornosti prema građanima, donosioci odluka u budžetima svojih institucija ne planiraju sredstva za ove namjene. Osim fizičke pristupačnosti, gdje se čak u zadnje vrijeme i bilježi mali napredak, druge vrste pristupačnosti, kao što su obezbjeđenje informacija ili komunikacije u pristupačnom formatu, postoje samo formalno. Neki zakoni propisuju obavezu obezbjeđivanja tumača znakovnog jezika ili materijala na Brajevom pismu (Zakon o znakovnom govoru BiH i Zakon o biblioteci za slijepe RS), ali u praksi nije uspostavljen sistemski pristup za provođenje ovih zakona, te se oni provode sporadično. O pristupačnosti alternativnih i augmentativnih tehnika ili teksta koji je prilagođen za osobe s intelektualnim invaliditetom nema niti pomena. Pristupačnost informacija na javnim TV emiterima ili drugim telekomunikacijskim operaterima nije detaljno propisana zakonom, te ona u potpunosti zavisi od dobre volje pojedinačnih pružalaca usluga.

Pristupačnost transporta za osobe s invaliditetom nije regulisana zakonima i podzakonskim aktima, tako da ne postoji obaveza za organizatore transporta da omoguće pristup sredstvima transporta za osobe s invaliditetom u ruralnim i urbanim područjima. Ni u jednom većem gradu u državi još uvijek nema pristupačnog javnog gradskog transporta za osobe s invaliditetom.

Zakoni o zdravstvenoj zaštiti na entitetskom nivou takođe garantuju najviši mogući nivo zdravstvene zaštite, koji nije obezbijeđen u praksi, što direktno ugrožava zdravlje osoba s invaliditetom. Zdravstveni objekti su nepristupačni, a dijagnostički i drugi instrumenti i oprema, naročito za osobe sa najtežim invaliditetom, kao i za žene i za djecu, nisu dostupni.

Osim nedostupnosti objekata i usluga, važno je spomenuti da ne postoji propisana zakonska obaveza da se javnim službenicima obezbijedi program edukacije o pravima i prevenciji diskriminacije osoba s invaliditetom i njihovih porodica (imajući u vidu sve različitosti po dobi, spolu, seksualnoj orijentaciji, itd), niti o obavezama koje imaju javne institucije u kojima su zaposlene osobe s invaliditetom.

Generalno, osobama s invaliditetom nije obezbijeđena odgovarajuća pristupačnost javnih usluga i javnih institucija, što prouzrokuje njihovu isključenost, diskriminaciju, i ne pruža im jednake mogućnosti za ostvarivanje njihovih prava.

152

KOJE SU MJERE PODUZETE KAKO BI SE OSIGURALA VEĆA SVIJEST UNUTAR SNAGA SIGURNOSTI O PITANJIMA KAO ŠTO SU LJUDSKA PRAVA I NEDISKRIMINACIJA?

Civilni nadzor i povećanje svijesti unutar sigurnosnih snaga u pitanjima ljudskih prava i nediskriminacije se odvija kroz povjerenike iz civilnog sektora. U oružanim snagama je to parlamentarni povjerenik za vojna pitanja, te se kroz Zakon o službi u Oružanim snagama Bosne i Hercegovine, svaki pripadnik Oružanih snaga u Bosni i Hercegovini obavezuje poštivanju ljudskih prava i nediskriminacije po različitim osnovama.

233

OPIŠITE DOMAĆI PRAVNI OKVIR ZA PROCESUIRANJE RATNIH ZLOČINA, ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I GENOCIDA I DOSTAVITE PREVODE RELEVANTNIH ZAKONA.

U BiH su na snazi četiri zakona kojima se reguliše procesuiranje ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. Riječ je o Krivičnom zakonu BiH, Krivičnom zakonu Republike Srpske, Krivičnom zakonu Federacije BiH i Krivičnom zakonu Brčko distrikta.

Odredbe o procesuiranju ratnih zločina u entitetskim zakonima su preuzete iz Krivičnog zakona SFR Jugoslavije, dok u Krivičnom zakonu BiH nisu. U entitetskim zakonima nema odredaba koje se odnose na procesuiranje zločina protiv čovječnosti.

234

DA LI PRAVNI PROPISI UKLJUČUJU KONCEPT KOMANDNE ODGOVORNOSTI, KAO ŠTO JE TO DEFINISANO STATUTOM MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG TRIBUNALA ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU (ČLAN 7.3) I RIMSKIM STATUTOM MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA (ČLAN 28.)?

Krivični zakon BiH sadrži odredbe koje se tiču koncepta individualne i komandne odgovornosti. Ne postoji koncept udruženog zločinačkog poduhvata, ali se primijenjuje sukladno međunarodnom običajnom pravu i iz prakse Haškog tribunala.

235

POSTOJI LI DRŽAVNA STRATEGIJA ZA RAD NA PREDMETIMA RATNIH ZLOČINA? DA LI ONA PREDVIĐA SISTEM KOMPLEMENTARNOSTI SUDOVA? OPIŠITE KAKO VLASTI REALIZUJU STRATEGIJU NA SVIM NIVOIMA VLASTI.

Savjet ministara BiH usvojilo je Državnu strategiju za procesuiranje ratnih zločina u decembru 2008. godine. Prema strategiji najsloženiji predmeti su trebali biti procesuirani u roku sedam, a svi ostali u roku 15 godina. Problem je nastao u raspodjeli predmeta između pravosudnih institucija na državnom i entitetskom nivou.

Tužilaštvo BiH nije radilo samo složene predmete već i manje složene, što su trebale da urade neke entitetske institucije. Problem koji se često javljao na entitetskim sudovima je zaštita svjedoka, odnosno nemogućnost pružanja zaštite. Problem implementacije Strategije je nastao na samom početku jer nije u zadatom roku bila uspostavljena baza u kojoj bi bili svi predmeti ratnog zločina, odnosno istrage, a što je bilo zatraženo kako bi se izbjeglo vođenje paralelnih istraga u nekoliko tužilaštava. Problem baze je riješen nekoliko mjeseci kasnije.

236

KOJI SU SUDOVI I TUŽITELJSTVA NADLEŽNI? OPISATI NJIHOVU FINANSIJSKU KAO I SITUACIJU SA LJUDSKIM RESURSIMA.

Za procesuiranje ratnih zločina nadležni su Tužilaštvo i Sud BiH, svi kantonalni sudovi i tužilaštva u Federaciji, svi okružni sudovi i tužilaštva u Republici Srpskoj, te Vrhovni sudovi u Federaciji i Republici Srpskoj, kao i tužilaštvo i sud u Brčko distriktu.

Od početka rada na predmetima ratnih zločina Tužilaštvo BiH je bilo osposobljeno i kadrovskim kapacitetima, a i finansijski za procesuiranje ratnih zločina. Kada su u pitanju sudovi, Sud BiH nije imao problema ni u jednom ni u drugom pogledu, ali prije dvije godine su pokrenuli pitanje sudnica, odnosno broja sudnica s obzirom na broj podignutih optužnica. Iz toga razloga, suđenja su počela da idu u dvije smjene, na način da neka počinju u devet ujutru i traju do 13 sati, a druga počinju u 13 i sudnica im je dostupna do 16 sati, odnosno do kraja radnog vremena. Sud u Goraždu nije nikada radio na predmetima ratnih zločina, jer nemaju dovoljan broj sudija koji bi postupali na suđenju jer uz tri člana Sudskog vijeća, potrebno je da imaju sudiju za prethodni postupak, kao i još jednog kojem će se ulagati žalba, te još tri ako dođe do žalbe na odluku Sudskog vijeća. Istrage koje je uradilo Tužilaštvo Bosansko podrinjskog kantona su prebačene najbližem sudu.

Kada govorimo o zaštiti svjedoka, Okružni sud u Trebinju nije u mogućnosti da pruži zaštitu zbog tehničkih uslova. Imali su jednog svjedoka kojem je dodijeljena zaštita, a ispitivali su ga na način da je dao izjavu pred Sudskim vijećem bez prisustva stranaka, a onda je Vijeće to pročitalo u sudnici i pitalo stranke koja bi pitanja postavili svjedoku da je tu prisutan. Kada su rekli, onda je Sudsko vijeće ponovno se povuklo i pozvalo svjedoka i ispitalo. Uz pomoć UNDP-a osigurani su odjeli za zaštitu svjedoka na Kantonalnom sudu u Sarajevu, Okružnom sudu u Banja Luci, Kantonalnom sudu u Novom Travniku i Kantonalnom sudu u Bihaću.

U sudovima, izuzev Suda BiH, se konstantno javljao problem što nije bilo psihologa koji bi bio pomoć traumatiziranim svjedocima, to jest što nije postojao Odjel za zaštitu svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka. Psiholozi i odgovarajuće osoblje, kao i istražioci koji rade na predmetima ratnih zločina su primljeni, a plate su im osigurane iz IPA fondova.

U decembru 2013. godine, Evropska komisija je uplatila prvu tranšu koja je omogućila zapošljavanje 142 tužioca, sudija, stručnih saradnika i administrativnih radnika u sudovima i tužilaštvima u cijeloj zemlji za rad na predmetima ratnih zločina.

Kada se dogodio problem zbog kašnjenja u usvajanju Strategije za reformu sektora pravde i Evropska komisija blokirala sredstva IPA fondova 2015. godine, većina uposlenih je ostala bez plata. Neki predsjednici sudova i glavni tužioci osigurali su dodatna sredstva iz kantonalnih budžeta. Problem bez IPA fondova je dotakao i same svjedoke (na primjer u Okružnom sudu u Istočnom Sarajevu nisu mogli da svjedocima isplate troškove prevoza dolaska na sud).

237

OPIŠITE SITUACIJU U POGLEDU POSTUPAKA ZA RATNE ZLOČINE, ZLOČINE PROTIV ČOVJEČNOSTI I GENOCIDA. KOLIKO POSTUPAKA JE RIJEŠENO A KOLIKO IH JE U TOKU?

Prema podacima Visokog sudskog i tužilačkog vijeća svi sudovi u BiH od 1992. do kraja 2016. godine donijeli su ukupno 320 osuđujućih presuda i 106 oslobađajućih. Tri presude su odbijene i donijeto je 17 rješenja o obustavljanju postupka.

Podignuto je ukupno 666 optužnica i neka od tih suđenja su još uvijek u toku.

238

KOLIKO OSOBA JE OPTUŽENO ZA RATNE ZLOČINE, ZLOČINE PROTIV ČOVJEČNOSTI I GENOCID NA SUDOVIMA U BOSNI I HERCEGOVINI? DA LI JE Taj SPISAK JAVAN? PRILOŽITE JEDAN PRIMJERAK. KOLIKO JE JOŠ UKUPNO PREDVIĐENO OPTUŽNICA?

Prema podacima VSTV-a BiH podignuto je ukupno 666 optužnica. Postoji ukupno 436 istraga u predmetima ratnih zločina u kojima je poznat počinilac i 267 u kojima je nepoznat počinilac.

Prema podacima Tužilaštva BiH optuženo je od početka rada 690 osoba. S tim da se taj broj veže

i za predmete koji su prebačeni na entitetske sudove, pošto je Tužilaštvo BiH podvrgnuto nizu zamjerki da podižu optužnice da bi ispunili normu, a ne da bi zadovoljili standarde kada je u pitanju procesuiranje ratnih zločina.

239

KOLIKO OVIH PREDMETA JE PROCESUIRANO? KOLIKO PRESUDA JE DONESENO? DOSTAVITE SPISAK. KOJI JE OČEKIVANI VREMENSKI OKVIR ZA PROCESUIRANJE SVIH PREDVIĐENIH PREDMETA RATNIH ZLOČINA?

Na svim nivoima je riješeno ukupno 3.849 prijava i 2.811 istraga.

Međutim, nakon što nisu ispoštovani rokovi iz Državne strategije za procesuiranje ratnih zločina, osnovana je Radna grupa u kojoj su predstavnici ministarstva pravde BiH, sudova iz RS-a, Brčko distrikta i Federacije, Ministarstva sigurnost BiH, Tužilaštva BiH, kao i predstavnici OSCE-a. Savjet ministara je osnovalo Radnu grupu a predsjedavajući je iz ministarstva pravde BiH. Imali su dva sastanka ali još nisu ništa uradili kada su u pitanju konkretne izmjene Državne strategije za procesuiranje ratnih zločina.

240

KOLIKO OSOBA JE OPTUŽENO KONKRETNO ZA RATNE ZLOČINE VEZANE ZA SEKSUALNO NASILJE? KOLIKO JE PREDMETA SEKSUALNOG NASILJA VOĐENO I KOLIKO JE PRESUDA DONESENO? DOSTAVITI SPISAK.

Prema podacima OSCE-a, posljednjim koji su dostupni, do kraja 2014. je na lokalnim sudovima bilo 27 optuženih za seksualno nasilje. Prema podacima BIRN-a BiH, od početka svog rada, Sud BiH je uradio 51 predmet seksualnog nasilja u ratu.

241

DA LI SU ORGANI VLASTI PREDUZELI MJERE ZA PRAĆENJE SLOŽENIH PREDMETA RATNIH ZLOČINA KOJI SE VODE PROTIV ZVANIČNIKA VIŠEG ILI SREDNJEG RANGA ILI PREDMETA KOJI IMAJU ŠIROKI GEOGRAFSKI ILI VREMENSKI OKVIR? DOSTAVITE RAZVRSTANE PODATKE.

Organi vlasti u BiH nikada nisu poduzimali mjere za praćenje složenih predmeta. Zadaća Tužilaštva BiH je procesuiranje predmeta ratnih zločina, to jest složenih, protiv višeg ranga, ali Tužilaštvo nema obavezu da bilo kome podnosi podatke o istom, odnosno ti podaci nisu dostupni javnosti.

Prema Strategiji za procesuiranje ratnih zločina, postoji Nadzorni odbor za implementaciju Državne strategije za procesuiranje ratnih zločina, ali njihov rad nije javan.

242

DA LI SU ORGANI VLASTI PREDUZELE AKTIVNOSTI NA MAPIRANJU DA BI SE UTVRDILO U KOJOJ MJERI SU POZNATI ZLOČINI PROCESUIRANI, A KOJI ZLOČINI TEK TREBA DA BUDU PROCESUIRANI? DA LI JE ORGANIMA VLASTI POZNAT NEKI KONKRETAN NAČIN IZBJEGAVANJA ODGOVORNOSTI?

Nisu preduzete aktivnosti na mapiranju počinjenih zločina. Postoje pokušaji nevladinog sektora da se uradi mapiranje, ali ono još uvijek nije u potpunosti završeno¹¹.

243

DA LI VAŠA ZEMLJA IMA PRAVOSUDNI KADAR (TUŽIOCE, ADVOKATE, SUDIJE) ADEKVATNO OSPOBLJEN ZA PROCESUIRANJE DOMAĆIH PREDMETA RATNIH ZLOČINA? KOJE AKTIVNOSTI U POGLEDU OBUKE SU PAVEDENE, KOJE SU U TOKU I KOJE SE PLANIRAJU? KOJE SPECIJALISTIČKE OBUKE SU ORGANIZOVANE ZA SUDIJE, TUŽIOCE I BRANIOCE?

Kad su počela suđenja za ratne zločine, advokati, tužioci i sudije su prošli obuku sa ciljem da ih se obuču za postupanje sa ratnim zločinima. Problemi su nastali kad je Tužilaštvo BiH počelo da zapošljava neiskusne tužioce koji nisu primili nikakvu posebnu obuku za slučajeve ratnih zločina, što se ogleda u optužnicama za ratne slučajeve koje podižu. Analiza koju je nedavno objavio OSCE ukazuje na nekoliko problema u ovoj oblasti kao što su: optužnice koje su podignute samo da bi se ispunila radna kvota tužioca; razdvajanje optužnica za ratne zločine na nekoliko slučajeva; nedovoljno znanje tužioca o komandnoj odgovornosti i udruženim zločinačkim poduhvatima, itd¹². Visoko sudsko i tužilačko vijeće je obavezalo Tužilaštvo BiH da sprovede preporuke date u analizi, uključujući preporuku za reviziju postojećih optužnica i pravljanje revizije kriterija za određivanje složenosti predmeta i držanja samo najsloženijih predmeta na državnom nivou, itd.

244

DA LI JE BOSNA I HERCEGOVINA SPREMNA DA U POTPUNOSTI SARADUJE SA HAŠKIM TRIBUNALOM/MMKS U DOMAĆIM SUĐENJIMA ZA RATNE ZLOČINE, ZLOČINE PROTIV ČOVJEČNOSTI I GENOCID, IZMEĐU OSTALOG PRIHVATANJEM DOKAZA I OSTALIH PRATEĆIH MATERIJALA IZ MKSJ/MMKS, KAO I OD PRAVOSUĐA DRUGIH ZEMALJA U REGIJI? DA LI JE DOKAZNI MATERIJAL KOJI DOLAZI IZ MKSJ/MMKS I DRUGIH ZEMALJA PRIHVATLJIV, U TEORIJI I PRAKSI, U SUDSKIM POSTUPCIMA KOJI SE VODE U ZEMLJI?

Bosna i Hercegovina saraduje sa Haškim tribunalom i materijali Haškog tribunala se intenzivno koriste u predmetima za ratne zločine na nacionalnom nivou. Kada je u pitanju saradnja sa Haškim tribunalom, ona je zadovoljavajuća i predmeti koji su prebačeni, takozvani 11 bis, svi su riješeni u fer suđenju. Prvi predmeti koji su ustupljeni Sudu Bosne i Hercegovine iz ICTY-a poput Mejakić i drugi, Paško Ljubičić, Milorad Trbić i slično, okončani su pravosnažnim presudama. Neki od predmeta kategorije A su dugo stajali u istažnoj fazi i samo ih je nekoliko okončano pravosnažnim presudama.

U velikom broju slučajeva ratnih zločina u BiH osumnjičeni, svjedoci ili žrtve se nalaze u drugim državama, zbog čega je regionalna saradnja ključna. Nesporno je da je rad Tribunala imao utjecaja na pravne sisteme zemalja u region koje su dobile da vode niz predmeta u domenu ratnih zločina. BiH je potpisala sporazume o međusobnom ustupanju dokaza sa Republikom Hrvatskom¹³ i Crnom Gorom¹⁴. Tužilac za ratne zločine Republike Srbije i zamjenik Glavnog tužioca BiH potpisali su 31.01.2013.godine Protokol o saradnji u progonu osumnjičenih za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i zločin genocida¹⁵. Ovi protokoli definišu instrumente za efikasno procesuiranje osumnjičenih za ratne zločine i omogućavaju ustupanje dokaza i informacija u predmetima ratnih zločina između dva tužilaštva, na principu dobrovoljnosti.

Ostvarivanje regionalne saradnje u punom kapacitetu ipak nije postignuto, zbog političke instrumentalizacije slučajeva i nedostatka pravnog okvira kojim bi se regulisala regionalna saradnja. Postojanje zabrane izručenja sopstvenih državljana ili sprječavanje uvida u spise i dokazni material iz drugih država, ima negativne posljedice n provođenje postupaka u predmetima ratnih zločina.

245

DA LI JE BOSNA I HERCEGOVINA SPREMNA DA PRIHVATI POTPUNO I TRANSPARENTNO MEĐUNARODNO PRAĆENJE DOMAĆIH SUĐENJA ZA RATNE ZLOČINE, ZLOČINE PROTIV ČOVJEČNOSTI I GENOCIDA, GDJE JE TO RELEVANTNO KAKO BI SE OMOGUĆILO PRAĆENJE PROCESA UTVRĐIVANJA ODGOVORNOST U CJELINI? DA LI SE OVO PRIMJENJUJE I NA PRISTUP INFORMACIJAMA O ISTRAGAMA I, AKO SE PRIMJENJUJE, POD KOJIM USLOVIMA?

Već je bilo nekih aktivnosti nadgledanja u ovoj oblasti, kao ona koju je OSCE sproveo. Nadgledanja suđenja nije otkrilo nikakve prepreke; međutim, pristup predmetima u Tužilaštvu BiH je bio privremeno spriječen od strane bivšeg tužioca Gorana Salihovića (koji je u vrijeme pisanja odgovora na ovaj upitnik, suspendovan sa dužnosti). Pristup je na kraju odobren nakon javnog pritiska proizašlog iz medijske debate u vezi sa ovim pitanjem.

246

DA LI JE BILO ZAHTJEVA ZA IZRUČENJE NAVODNIH POČINIJOCA RATNIH ZLOČINA, ZLOČINA PROTIV ČOVJEČNOSTI I GENOCIDA? DA LI JE BiH SPREMNA DA ZAKLJUČI SPORAZUME O IZRUČENJU POČINILACA RATNIH ZLOČINA SA SUSJEDNIM ZEMLJAMA?

BiH nije spremna da zaključi sporazume o izručenju u predmetima ratnih zločina. BiH ima potpisan Ugovor o izručenju državljana sa Republikom Hrvatskom i Republikom Srbijom kada su u pitanju krivična djela organiziranog kriminala, ali nema o predmetima ratnih zločina.

247

DA LI JE BOSNA I HERCEGOVINA USVOJILA SVEOBUHVAATNU STRATEGIJU TRANZICIJSKE PRAVDE USMJERENE NA BORBUNO PROTIV NEKAŽNIVANJA, PRIZNAVANJE STATUSA I ODŠTETE ŽRTVAMA, JAČANJE POVJERENJA, JAČANJE VLADAVINE PRAVA I DOPRINOŠENJE POMIRENJU I JAMSTVU NEPONAVALJANJA? AKO JESTE, NAVEDITE DETALJE O SADRŽAJU I STATUSU REALIZACIJE.

Bosna i Hercegovina još uvijek nije usvojila Strategiju tranzicione pravde.

2010. godine pokrenut je proces nacrta i usvajanja nacrta Nacionalne strategije za tranzicionu pravdu pod pokroviteljstvom Razvojnog programa UN-a. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH oformilo je radnu grupu zaduženu za izradu nacrta strategije uz podršku UNDP-a¹⁶. Očekivalo se da će nacrt Strategije za tranzicionu pravdu biti moguće usvojiti u Parlamentarnoj skupštini BiH tokom ljeta 2012. Međutim, to se nije dogodilo.

Komitet za uklanjanje svih oblika diskriminacija žena (CEDAW Komitet) preporučio je BiH 2013. godine da “ubrza usvajanje prijedloga zakona i programa, koji su u toku kako bi se osigurao učinkovit pristup pravdi svih žena žrtava seksualnog nasilja uključujući odgovarajuću reparaciju, kao što su nacrt strategije za tranzicionu pravdu sa ciljem poboljšanja pristupa pravdi”.

U svom izvještaju o praćenju 2014. Radna grupa za prisilne i nevoljne nestanke (WGEID) je izrazila “duboko žaljenje što Strategija za tranzicionu pravdu nije usvojena te ohrabruje BiH da ubrza process njenog usvojanja. Radna grupa naglašava činjenicu da je ova strategija prioritet žrtava rata koji čekaju pravdu i pomoć tokom posljednjih 20 godina”.

BiH vlasti, isto tako, nisu uspjele da usvoje Program za žrtve seksualnog nasilja. Cilj Programa, koji su zajedno 2011. pokrenuli Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Populacijski fond UN-a, je da stvori oruđa kojima će se preživjelima omogućiti pristup reparacijama. Dokument programa je bio završen 2012. i poslat entitetima na formalno mišljenje. Međutim, kako nisu dobili pozitivan odgovor o sadržaju dokumenta od strane Vlade Republike Srpske, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice nije ga nikad ni podnijelo Savjetu ministara BiH na usvajanje.

Nedostatak strateškog pristupa tranzicionoj pravdi je očigledan u političkoj, pravnoj i socijalnoj sferi. Postojeće inicijative u oblasti tranzicione pravde uglavnom dolaze iz civilnog društva i suočavaju se sa preprekama na svim nivoima vlasti. Nema reparacija za žrtve i preživjele ratnih zločina, dok lica optužena ili zatvorena se često slave kao ratni heroji i odaje im se zvanično priznanje kao "vrijednim građanima" unutar političkih i administrativnih okvira etničkih zajednica odakle dolaze. Jedan od zapanjujućih primjera je imenovanje studentskog doma u Palama po Radovanu Karadžiću, kojeg je svečano otvorio sadašnji predsjednik Republike Srpske Milorad Dodik. Ima mnogobrojnih slučajeva gdje su sadašnji politički zvaničnici podržali, pozdravili ili odali počast licima koja su optužena ili zatvorena za ratne zločine. Ima nekoliko slučajeva optuženika za ratne zločine, koji su se nakon odsluženja kazne zatvora, vratili aktivnoj politici, što je problem posebno izražen na lokalnom nivou. U nekim slučajevima, lica koja su direktno bila uključena u ratne zločine, su nastavila svoje političke ili administrativne pozicije u lokalnim zajednicama, stavljajući tako žrtve ratnih zločina i povratnike u posebno ranjiv položaj.

BORBA PROTIV KORUPCIJE

/pitanja 248-291/

248

DOSTAVITE ANALIZU ILI ISTRAŽIVANJE KOJE SU PROVELI ORGANI DRŽAVNE UPRAVE ILI DRUGA TIJELA (NPR. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE I NVO) O PROBLEMIMA KORUPCIJE SA KOJIMA SE SUOČAVA BOSNA I HERCEGOVINA.

U nastavku lista relevantnih istraživanja o problemima korupcije u BiH sačinjene od strane organizacija civilnog društva, međunarodnih organizacija i Institucija:

- Studija sistema nacionalnog integriteta BiH 2015, Transparency International u BiH, <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2015/12/National-Integrity-System-Assesment-BIH-2015.pdf>
- Monitoring izvještaj o oduzimanju nezakonito stečene imovine u BiH, Transparency International BiH 2016, <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2017/03/Monitoring-oduzimanje-nezakonito-stecene-imovine.pdf>
- Monitoring provođenja antikorupcionih reformi u BiH, Transparency International u BiH 2016, <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2016/12/Monitoring-provodjenja-antikorupcionih-reformi-u-BIH-2016.pdf>
- Monitoring izvještaj o provedbi Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije, Transparency International 2016, <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2016/11/Monitoring-UN-Konvencije-za-borbu-protiv-korupcije.pdf>
- Istraživanje o primjeni Zakona o slobodi pristupa informacijama u BiH, Transparency International u BiH 2016, <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2016/09/Istrazivanje-o-primjeni-zakona-o-slobodi-pristupa-informacijama-u-BIH-2016.-TIBIH-1.pdf>
- Monitoring provođenja Strategije i Akcionog plana za borbu protiv korupcije 2015-2019. Transparency International u BiH 2016, <https://ti-bih.org/wp-content/uploads/2016/08/Monitoring-Strategije-za-borbu-protiv-korupcije-2015-2019.pdf>
- Dijagnostička analiza integriteta pravosudnog sektora u BiH i mogućih rizika od nastanka korupcije ili neetičnog ponašanja u pravosuđu, USAID-ov projekat Pravosuđa u BiH, 2016, <http://usaidjp.ba/assets/files/publication/1454581034-diagnostic-analysis-of-the-integrity-of-the-judicial-sector-in-bih-and-potential-risks-of-corruption-and-unethical-conduct-in-judiciary.pdf>
- Business, Corruption and Crime in Bosnia and Herzegovina: The impact of bribery and other crime in private enterprise, UNDOC 2013, https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Prevod_izvjestaja_BHS_fina_za_stampu_ispravljeno.pdf
- Antikorupcijski kapaciteti javnih nabavke u sektoru sigurnosti, Centar za sigurnosne studije Sarajevo 2016, http://css.ba/wp-content/uploads/2013/11/ACroSS_AK_2016.pdf
- Corruption Perception Index 2016, Transparency International, https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016

- Global Corruption Barometer 2015/16, Transparency International, https://www.transparency.org/research/gcb/gcb_2015_16/0/

249

DOSTAVITE SVEOBUHVAJNI PREGLED, ZA CIJELU ZEMLJU, AKTIVNOSTI USMJERENIH NA SUZBIJANJE KORUPCIJE (NPR. USVAJANJE PROPISA, MEĐUNARODNIH KONVENCIJA, USVAJANJE STRATEGIJA I AKCIONIH PLANOVA ZA PRIMJENU PROPISA, JAČANJE INSTITUCIONALNIH I Ljudskih RESURSA ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE). KOJI SU GLAVNI PRIORITETI U OVOJ OBLASTI? KOJA SU TIJELA ODGOVORNA ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE? NA KOJI NAČIN SE OSIGURAVA KOORDINACIJA IZMEĐU RAZLIČITIH SLUŽBI, KAKO HORIZONTALNO TAKO I IZMEĐU NIVOVA VLASTI?

Kada je u pitanju borba protiv korupcije u BiH, pravni institucionalni okvir za borbu protiv korupcije je i dalje neadekvatan. Poseban problem u borbi protiv korupcije predstavlja kompleksan institucionalni okvir, a posljedično tome i rascjepkanost strateških dokumenata i akcionih planova za borbu protiv korupcije, što provedbu mjera za borbu protiv korupcije čini manje efikasnim. Korupcija u Bosni i Hercegovini je i dalje rasprostranjena u mnogim oblastima i predstavlja jedan od najznačajnijih izazova za BiH u budućnosti. U cilju efikasnije borbe protiv korupcije, Bosna i Hercegovina u budućnosti mora posvetiti posebnu pažnju unapređenju i poboljšanju zakonodavnog okvira za borbu protiv korupcije (kao što su zakoni iz oblasti javnih nabavki, sukoba interesa, finansiranja političkih partija, pristupa informacijama, zaštiti prijavitelja korupcije itd), kao jačanju institucionalnih kapaciteta za borbu protiv korupcije, te unapređenju saradnje sa organizacijama civilnog društva, akademskom zajednicom, medijima i građanima sa ciljem efikasnije borbe protiv korupcije. Također, neophodno je povećati broj istraga i presuda za krivična djela korupcije, a posebno presuda protiv visoko rangiranih funkcionera. Dostupni statistički podaci o procesuiranju korupcije pred sudovima i tužilaštvima u BiH pokazuju da je u posljednjih nekoliko godina došlo do smanjenja broja presuda za krivična djela korupcije u Bosni i Hercegovini. Posebno zabrinjava podatak iz analize pravosnažnih sudskih presuda pred 6 sudova u BiH za period od 2009. do 2014. godine, koju je objavio Transparency International u BiH, da tek 19% visokorangiranih funkcionera optuženih za krivično djelo korupcije bude osuđeno.

Kada su u pitanju strateški dokumenti za borbu protiv korupcije u Bosni i Hercegovini, usvojeni su sljedeći dokumenti:

Strategija za borbu protiv korupcije BiH

Strategija za borbu protiv korupcije u BiH za period 2015-2019, kao i Akcioni plan za njenu provedbu usvojeni su od strane Vijeća ministara BiH 7. maja 2015. godine. Strategija se sastoji od 5 strateških ciljeva, i to: Uspostavljanje i jačanje institucionalnih kapaciteta i unapređenje normativnog okvira za borbu protiv korupcije; Razvijanje, promocija i provođenje preventivnih antikorupcijskih aktivnosti u javnom i privatnom sektoru; Unaprjeđenje djelotvornosti i efikasnosti pravosudnih institucija i organa za provođenje zakona u oblasti borbe protiv korupcije; Podizanje javne svijesti i promoviranje potrebe za učestvovanjem cjelokupnog društva u borbi protiv korupcije; i Uspostava efikasnih mehanizama za koordinaciju borbe protiv korupcije, te praćenje i evaluacija provođenja Strategije. Pet pomenutih strateških ciljeva su razrađeni kroz 69 strateških programa, te dalje u Akcionom planu kroz ukupno 226 aktivnosti.

Strategija za borbu protiv korupcije FBiH

Vlada Federacija BiH je na sjednici 16.09.2016. godine usvojila Strategiju za borbu protiv korupcije u FBiH za period 2016-2019, kao i Akcioni plan za njenu provedbu. Temeljne orijentacije u ostvarenju ciljeva iz Strategije za borbu protiv korupcije u FBiH su: prevencija,

represija, razvijanje svijesti o štetnosti korupcije i saradnja sa građanskim društvom. U cilju uspješne implementacije Strategije, Vlada FBiH je oformila Antikorupcioni tim, zadužen za implementaciju Strategije.

Strategija za borbu protiv korupcije Republike Srpske

Strategija za borbu protiv korupcije u Republici Srpskoj je usvojena za mandatni period 2013-2017. godina. Prioriteti ovog strateškog dokumenta su: Povećanje nivoa povjerenja u javne institucije; Jačanje preventivne politike i mehanizama odvracanja od korupcije; Podizanje stepena sprovođenja zakona; i Preispitivanje politike sankcija. Komisija za provođenje Strategije za borbu protiv korupcije RS je zadužena za rukovođenje ovim procesom i zadužena je za praćenje provođenja Strategije i Akcionog plana.

Pored strategija i akcionih planova na nivou BiH i nivou entiteta, vlade 8 kantona u FBiH su izradile vlastite Strategije i/ili Akcione planove za borbu protiv korupcije, dok je procedura izrade strateških dokumenata u toku u preostala dva kantona.

Pored gore nabrojanih strateških dokumenata za borbu protiv korupcije, Bosna i Hercegovina je radi usaglašavanja sa međunarodnim standardima potpisnica sljedećih Međunarodnih konvencija i protokola koji se tiču borbe protiv korupcije:

- Konvenciju Ujedinjenih naroda protiv korupcije
- Konvenciju Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organizovanog kriminala
- Krivičnopravnu konvenciju o korupciji Vijeća Europe
- Konvenciju Vijeća Europe o pranju, traženju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenih krivičnim djelom i finansiranjem terorizma
- Građanskopravnu konvenciju o korupciji Vijeća Europe
- Dodatni protokol uz Krivičnopravnu konvenciju protiv korupcije Vijeća Europe

Kada su u pitanju tijela za borbu protiv korupcije, na osnovu nadležnosti izdvajaju se dvije grupe tijela, i to:

- Tijela za koordinaciju borbe protiv korupcije
- Institucije i tijela iz zakonodavne, izvršne i sudske vlasti na svim nivoima u BiH

Kada su u pitanju tijela za koordinaciju borbe protiv korupcije, pored Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije koja predstavlja centralnu instituciju za prevenciju i koordinaciju borbe protiv korupcije na državnom nivou, na nižim nivoima vlasti su oformljena sljedeća tijela za borbu protiv korupcije :

- Komisija za sprovođenje Strategije za borbu protiv korupcije RS
- Antikorupcijski tim Vlade Federacije BiH
- Komisija za prevenciju korupcije i koordinaciju aktivnosti na suzbijanju korupcije Brčko Distrikta
- Tim Vlade Kantona Sarajevo za borbu protiv korupcije
- Radno tijelo Vlade Unsko-sanskog kantona za borbu protiv korupcije
- Tim za sprečavanje korupcije Srednjobosanskog kantona
- Tim za borbu protiv korupcije Bosansko-podrinjskog kantona
- Radno tijelo za borbu protiv korupcije Hercegovačko-neretvanskog kantona
- Tim za sprečavanje korupcije Tuzlanskog kantona
- Tim za sprečavanje korupcije Kantona 10 (Livanjski kanton)

- Tim za borbu protiv korupcije Zeničko-Dobojskog kantona
- Tim za borbu protiv korupcije Posavskog kantona

Zapadnohercegovački kanton je formirao Komisiju za izradu prijedloga Strategije za borbu protiv korupcije i pripadajućeg akcionog plana.

Pored tijela za koordinaciju borbe protiv korupcije u koja se, pored APIK-a, ubrajaju sva tijela na nižim nivoima vlasti, institucije i tijela iz zakonodavne, izvršne i sudske vlasti na svim nivoima u BiH predstavljaju institucionalni okvir za borbu protiv korupcije. Ovo se posebno odnosi na institucije iz oblasti donošenja propisa, prevencije, kontrole, nadzora, otkrivanja, dokazivanja i procesuiranja korupcije, kao npr : zakonodavna i izvršna vlast na svim nivoima u BiH, nezavisna nadzorna tijela, inspekcije, agencije za sprovođenje zakona, tužilaštva, sudovi itd.

Kada govorimo o saradnji gore pomenutih institucija u borbi protiv korupcije, kompleksno ustavno uređenje i rascjepkanost sistema nadležnosti na više nivoa vlasti u Bosni i Hercegovini uveliko smanjuje institucionalnu saradnju u polju borbe protiv korupcije. To se posebno odnosi na saradnu institucija sa različitih nivoa vlasti u BiH, dok situacija nije mnogo bolja niti kada je u pitanju institucionalna saradnja u okviru nivoa vlasti.

250

DA LI POSTOJI NACIONALNA STRATEGIJA ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE? DA LI JE TA STRATEGIJA BILA PREDMET ŠIROKIH KONSULTACIJA NA SVIM NIVOIMA (NPR. MEĐURESORNE KONSULTACIJE SA AKTERIMA U PRIVATNOM SEKTORU, CIVILNOM DRUŠTVU I MEDIJIMA)? KAKAV JE STATUS DONOŠENJA STRATEŠKIH DOKUMENATA, UKLJUČUJUĆI I AKCIONE PLANOVE, NA SVIM NIVOIMA UPRAVLJANJA?

Strategija za borbu protiv korupcije BiH i Akcioni plan za njenu implementaciju za period 2015-2019 godine usvojena je u maju 2015. godine od strane Savjet ministara Bosne i Hercegovine, na prijedlog Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije. Proces izrade Strategije je bio inkluzivan, te su u interesornoj radnoj grupi za izradu Strategije, pored predstavnika 23 institucije sa svih nivoa vlasti, bile uključene i organizacije civilnog društva koje djeluju u oblasti borbe protiv korupcije. Strategija i Akcioni plan prilagođeni su specifičnostima ustavnog uređenja BiH, bez zadiranja u ustavne nadležnosti nižih nivoa vlasti, te daju osnovu da niži nivoi vlasti izrade vlastite strategije za borbu protiv korupcije i usklade ih sa općim principima iz strategije na državnom nivou. Proces izrade Strategije i Akcionog plana je bio podržan od strane Europske unije kroz projekat tehničke pomoći „PAK“.

Kada su u pitanju niži nivoi vlasti u BiH, Republika Srpska ima usvojenu Strategiju za borbu protiv korupcije za period 2013-2017, dok je Federacija BiH usvojila Strategiju za borbu protiv korupcije za period 2016-2019.

251

POSTOJI LI MEHANIZAM ZA PRAĆENJE/OCJENU ILI JE PLANIRANA SREDNJOROČNA REVIZIJA ILI PROCJENA UČINKA NA KRAJU REALIZACIJE DA SE VIDI DA LI SU PROVOĐENJEM STRATEGIJE/AKCIONOG PLANA OSTVARENI VIDLJIVI REZULTATI? DA LI POSTOJI NADZORNI ORGAN, KOJI SE REDOVNO SASTAJE I EFIKASNO PRATI REALIZACIJU U PRAKSI? DOSTAVITE INFORMACIJE O BUDŽETSKIM SREDSTVIMA IZDOJENIM U TU SVRHU ZA POSLJEDNJE 3 GODINE.

Centralnu ulogu u praćenju provođenja Strategije i Akcionog plana za borbu protiv korupcije u BiH, a na osnovu zakonskih ovlaštenja, ima Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (Agencija). Takođe, na osnovu Zakona o Agenciji, Agencija je institucija nadležna za izradu godišnje evaluacije Strategije.

Prva evaluacija strategije od strane Agencije je objavljena krajem 2016. godine. Pored evaluacije koja je pripremljena od strane Agencije, Transparency International u BiH je u august 2016. godine objavio Monitoring implementacije Strategije i Akcionog plana za borbu protiv korupcije 2015-2019 za prvu godinu implementacije Strategije.

Kada su u pitanju budžetska sredstva, Agencija kao centralna institucija zadužena za koordinaciju implementacije Strategije je u posljednje tri godine imala sljedeći budžet:

- 2015: 1.321.000 KM
- 2016: 1.427.000 KM
- 2017: 1.355.000 KM

252

OPIŠITE AKTIVNOSTI KOJE SE PREDUZIMAJU RADI BOLJE REALIZACIJE NAVEDENOG I NAVEDITE KONKRETNE REZULTATE KOJI SE TIČU BORBE PROTIV KORUPCIJE.

Prva evaluacija strategije od strane Agencije je objavljena krajem 2016. godine. Nalazi pokazuju da je tek 27% mjera u potpunosti realizirano, 70% se nalazi u fazi realizacije, dok 3% mjera nije sprovedeno.

Podaci iz Monitoringa implementacije Strategije i Akcionog plana za borbu protiv korupcije 2015-2019, koji je pripremljen od strane Transparency International u BiH (TI BiH) u agustu 2016. godine pokazuju da je od 61 aktivnosti predviđene da se realizuje u toku prve godine po usvajanju strategije, tek 23% u potpunosti provedeno, 46% aktivnosti je u fazi provedbe, dok se čak 31% aktivnosti nikako ne provodi. Kad su u pitanju aktivnosti za koje je predviđeno kontinuirano provođenje nakon usvajanja Strategije, od 37 aktivnosti njih tek 38% su u toku provedbe, 35% se djelimično provodi, dok provedba ostalih aktivnosti nije ni počela.

254

KOJE MJERE SE PREDUZIMAJU ZA PODIZANJE NIVOA SVIJESTI O KORUPCIJI KAO OZBILJNOM KRIVIČNOM DJELU (NPR. KAMPANJE, MEDIJI I OBUKA)? KO JE ODGOVORAN ZA PODIZANJE SVIJESTI? DA LI SU MJERE KOJE UKLJUČUJU PODIZANJE SVIJESTI UKLJUČENE U NACIONALNE STRATEGIJE ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE I DRUGE STRATEŠKE DOKUMENTE? NAVEDITE NEKE PRAKTIČNE PRIMJER. DA LI POSTOJI NEKI POSEBAN BUDŽET ZA OVO I, AKO POSTOJI, DAJTE PODATKE ZA POSLJEDNJE 3 GODINE.

Kampanje podizanja svijesti o štetnosti korupcije su uglavnom aktivnosti koje se sprovode od strane organizacija civilnog društva. Postoji široka lepeza kampanja koje su provodile organizacije civilnog društva, poput Transparency International u BiH, Mreže nevladinih organizacija za borbu protiv korupcije – ACCOUNT, Centra Civilnih Inicijativa i drugih, a tiču se problema pristupa informacijama, zapošljavanja u javnom sektoru, korupcije u pravosuđu, korupcije u obrazovanju itd.

Strategija za borbu protiv korupcije BiH za period 2015-2019 prepoznaje značaj podizanja svijesti o štetnosti korupcije, te se jedan od strateških ciljeva Strategije odnosi na podizanje javne svijesti i promoviranje potrebe za učestvovanjem cjelokupnog društva u borbi protiv korupcije. Strategija predviđa niz programa koji se odnose na podizanje svijesti kod građana i drugih aktera u društvu o korupciji, njenim modalitetima, uzrocima, posljedicama i načinu suprostavljanja i jačanju povjerenja između javnih institucija i drugih aktera društva.

Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije je centralna institucija za sprovođenje ovih aktivnosti. U tom smislu, Agencija je potpisala memorandume o saradnji sa organizacijama civilnog društva vezano za implementaciju ovih aktivnosti. Međutim, budžetom

nije predviđena posebna stavka koja se odnosi na mjere podizanja svijesti o korupciji, te Agencija samostalno ne sprovodi kampanje podizanja svijesti o štetnosti korupcije, nego je u ove aktivnosti uključena kroz djelovanje organizacija civilnog društva. Monitoring implementacije Strategije koji je objavio Transparency International u BiH pokazuje da se ove aktivnosti u pravilu provode na inicijativu organizacija civilnog društva.

256

KOJA SPECIJALIZOVANA TIJELA ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE POSTOJE? OPIŠITE IH, NAVODEĆI NJIHOV PRAVNI I INSTITUCIONALNI STATUS, SASTAV, FUNKCIJE, OVLAŠTENJA I RESURSE (TJ. ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE U JAVNOM I PRIVATNOM SEKTORU). KAKO SE OBEZBJEĐUJU NEZAVISNOST, ODGOVARAJUĆI NIVO STRUČNOSTI I RESURSI ZA TA TIJELA?

Centralna institucija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije u BiH je Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije. Prema Zakonu, agencija je nezavisna i samostalna upravna organizacija, koja za svoj rad odgovara Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Agencija je nadležna za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije u institucijama javnog i privatnog sektora. Nadležnosti Agencije su: izrada Strategije i Akcionog plana; koordinacija i nadzor nad provođenjem Strategije; koordinacija rada javnih institucija u sprečavanju korupcije i sukoba interesa; praćenje sukoba interesa, davanje preporuka za strategiju upravljanja sukobom interesa u pojedinačnim slučajevima, te izdavanje smjernica za politiku upravljanja sukobom interesa u institucijama vlasti; propisivanje jedinstvene metodologije za prikupljanje podataka o imovinskom stanju javnih službenika; analiziranje dostavljenih podataka s ciljem utvrđivanja pojava koruptivnog djelovanja; prikupljanje i analiziranje statističkih i drugih podataka, te informiranje svih relevantnih subjekata u BiH o rezultatima istraživanja; postupanje po zaprimljenim podnescima s indicijama koruptivnog ponašanja u skladu sa važećim propisima; koordinacija rada institucija s javnim ovlaštenjima u suzbijanju korupcije; praćenje efekata primjene zakona i podzakonskih akata koji imaju za cilj prevenciju korupcije i davanje mišljenja i instrukcija o pitanju njihove primjene, iniciranje aktivnosti u vezi sa izmjenama i dopunama postojećih zakonskih rješenja i njihovo usklađivanje; saradnja sa domaćim naučnim i stručnim organizacijama, medijima i nevladinim organizacijama po pitanju prevencije korupcije; saradnja sa međunarodnim organizacijama, institucijama, inicijativama i organima; uspostavljanje i vođenje baze podataka prikupljenih u skladu sa ovim zakonom; razvoj edukativnih programa po pitanju prevencije korupcije i borbe protiv korupcije; javno publiciranje informacija i stanju korupcije; informiranje nadležnih institucija i javnosti o obavezama po osnovu međunarodnih pravnih akata, propisivanje jedinstvene metodologije i smjernica za izradu planova integriteta i pružanje pomoći svim javnim institucijama u njihovih realizaciji; te drugi poslovi u vezi s prevencijom korupcije.

Pored nadležnost iz Zakona o Agenciji, na osnovu Zakona o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH (Službeni glasnik BiH br. 100/13) Agencija je institucija nadležna za nadzor nad provođenjem ovoga zakona, te zadužena za dodjelu statusa uzbunjivača.

Kad su u pitanju ovlaštenja, bitno je naglasiti da Agencija, izuzev nadležnosti iz odredaba Zakona o zaštiti prijavitelja korupcije, nema izvršna ovlaštenja, već predstavlja koordinirajuću tačku za borbu protiv korupcije u BiH.

Agencija je samostalna upravna organizacija koja za svoj rad odgovara Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine, a za nadzor nad njenim radom je zadužena parlamentarna Komisija za izbor i praćenje rada Agencije, u čiji sastav pored predstavnika oba doma ulaze i dva predstavnika akademske zajednice, te jedan predstavnik civilnog društva. Agencija se finansira iz budžeta insititucija Bosne i Hercegovine. Za informacije o nezavisnosti rada Agencije, pogledati odgovor na pitanje 257.

Kada govorimo o posebnim tijelima zaduženim za izradu i provedbu strategija i akcionih planova za borbu protiv korupcije na nižim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini to su uglavnom ad hoc tijela osnovana sa ciljem izrade i praćenja provedbe strateških dokumenata. Tijela na nižim nivoima vlasti zadužena za sprovođenje strateških antikorupcijskih dokumenata su:

- Komisija za sprovođenje Strategije za borbu protiv korupcije RS
- Antikorupcijski tim Vlade Federacije BiH
- Komisija za prevenciju korupcije i koordinaciju aktivnosti na suzbijanju korupcije Brčko Distrikta
- Tim Vlade Kantona Sarajevo za borbu protiv korupcije
- Radno tijelo Vlade Unsko-sanskog kantona za borbu protiv korupcije
- Tim za sprečavanje korupcije Srednjobosanskog kantona
- Tim za borbu protiv korupcije Bosansko-podrinjskog kantona
- Radno tijelo za borbu protiv korupcije Hercegovačko-neretvanskog kantona
- Tim za sprečavanje korupcije Tuzlanskog kantona
- Tim za sprečavanje korupcije Kantona 10 (Livanjski kanton)
- Tim za borbu protiv korupcije Zeničko-Dobojskog kantona
- Tim za borbu protiv korupcije Posavskog kantona

Pored gore navedenih tijela za borbu protiv korupcije, Zapadnohercegovački kanton je formirao Komisiju za izradu prijedloga Strategije za borbu protiv korupcije i pripadajućeg akcionog plana.

257

U SLUČAJU DA POSTOJI POSEBNO TIJELO SAMO ZA BORBU PROTIV KORUPCIJE U SKLADU SA ODREDBAMA KONVENCIJE UJEDINJENIH NACIJA PROTIV KORUPCIJE (UNCAC)

- a) *Ima li ono dovoljan budžet, osoblje, opremu i jasan mandat? Opišite njegov pravni status i mehanizme odgovornosti.*
- b) *Da li uživa potrebnu nezavisnost i da li je zaštićeno od političkog utjecaja? Da li saraduje sa drugim tijelima za borbu protiv korupcije, nacionalnim sigurnosnim agencijama, nevladinim organizacijama?*
- c) *Da li je u mogućnosti da se oslanja na druge agencije za dobijanje podataka? Dobro je povezan sa tijelima za provodenje zakona i dobija povratne informacije o mogućim predmetima koji se podnose tim tijelima. Da li je nedostavljanje traženih podataka kažnjivo?*
- d) *Da li agencija/komisija/odjel ili neki drugi organ vlasti ima operativne nadležnosti (uključujući i ovlaštenje da pokrene istrage u upravnom postupku) koje se odnose na:*
- *Izjave o imovinskom stanju i provjere imovinskog stanja?*
  - *Sukob interesa?*
  - *Finansiranje političkih stranaka?*
  - *Lobiranje (vođenje evidencije)?*

Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije je specijalizovano tijelo za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije.

- a) Budžetom Agencije je osigurano finansiranje osoblja, kao i svih ostalih materijalno-tehničkih troškova institucije. U prosjeku, posljednje tri godine ovaj budžet je iznosio oko 1,35 miliona KM. Agencija je samostalna upravna organizacija koja za svoj rad odgovara Parlamentarnoj

skupštini Bosne i Hercegovine. Ključni mehanizam za osiguranje nezavisnosti Agencije od političkih i drugih utjecaja uspostavljen je time što je Zakonom određeno posebno tijelo (Komisija) koja odgovara Parlamentarnoj skupštini BiH, a koja je nadležna da prati rad Agencije i o tome obavještava parlament. Komisija nema nadležnost da se miješa u svakodnevni rad Agencije, niti da zahtjeva informacije koje su u posjedu Agencije, a koje se odnose na pojedinačne slučajeve.

- b) Pravni okvir omogućava formalnu nezavisnost Agencije. Međutim, u praksi Vijeće ministara BiH u značajnoj mjeri utječe na organizacionu i finansijsku nezavisnost agencije, što je naročito vidljivo iz procesa osiguranja materijalnih pretpostavki za rad Agencije. Naime, direktor Agencije donosi pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta uz prethodnu saglasnost Vijeća ministara BiH.
  - c) Zakon o Agenciji definiše da su sve institucije i agencije na svim nivoima, javne službe i druga tijela s javnim ovlaštenjima obavezna da saraduju s Agencijom, te dostavljaju sve potrebne podatke i informacije po zahtjevu Agencije. Međutim, obzirom da ovim zakonom nisu predviđene sankcije za institucije i rukovodioce institucija za nepostupanje shodno odredbama ovog zakona, postoji dosta problema u saradnji sa ostalim institucijama na svim nivoima vlasti kada je u pitanju dostava i prikupljanje podataka.
  - d) Obavezu podnošenja imovinskih kartona, zatim sukob interesa i finansiranje političkih partija, regulisane su različitim zakonskim aktima, koji nadležnosti za primjenu obih propisa dodjeljuju različitim tijelima. Obaveza podnošenja izjava o imovinskom stanju za izabrane kandidate na izborima propisana je Izbornim zakonom BiH, koji nadležnost za prikupljanje i objavu ovih podataka daje Centralnoj izbornoj komisiji BiH. Međutim, kako je navedeno u samom Izbornom zakonu, „Centralna izborna komisija BiH nije odgovorna za tačnost podataka koji se odnose na podatke sadržane u obrascu. “, te nema ni nadležnost za provjeru ovih podataka. Izjave o finansijskom stanju nosilaca pravosudnih funkcija, takođe su obavezne i podnose se Visokom sudskom tužilačkom vijeću, ali se takođe ne vrši adekvatna provjera, niti su ovi izvještaji dostupni javnosti.
- Sukob interesa regulisan je zasebno na nivou institucija BiH, Republike Srpske, FBiH i Brčko distrikta, s tim što je Zakon o sukobu interesa u organima vlasti FBiH u praksi van snage još od 2013. kada su donesene izmjene Zakona o sukobu interesa u institucijama BiH. Naime, oba zakona su do 2013. godine propisivala nadležnost za utvrđivanje sukoba interesa Centralnoj izbornoj komisiji, a ova nadležnost je ukinuta izmjenama Zakona na državnom nivou iz 2013., zbog čega je Zakon FBiH praktično ostao neprimjenjiv, a izmjene Zakona koje bi propisale nadležnost, odnosno utvrdilo tijelo za njegovu primjenu nisu još uvijek donesene. Na nivou BiH, nadležnost za primjenu Zakona o sukobu interesa u institucijama BiH, koji se primjenjuje na izabrane i imenovane zvaničnike i savjetnike, te utvrđivanje i sankcionisanje sukoba interesa ima Komisija za odlučivanje o sukobu interesa sačinjena od po tri člana iz Predstavničkog i Doma naroda Parlamentarne skupštine BiH (od kojih najmanje 1/3 iz opozicionih stranaka) čiji se mandat veže za mandat tog saziva, i tri člana iz rukovodstva Agencije za prevenciju i koordinaciju borbe protiv korupcije. S obzirom na oduzimanje nadležnosti CIK BiH, koja je bila zadužena i za provođenje Zakona BD, u februaru 2015. usvojene su izmjene i dopune Zakona o sukobu interesa u institucijama Brčko Distrikta kojima se utvrđivanje sukoba interesa daje u nadležnost Izbornoj komisiji Brčko Distrikta. Međutim, ovaj Zakon je u suprotnosti s Izbornim zakonom BiH kojim su eksplicitno utvrđene nadležnosti svih komisija u vertikali. U Republici Srpskoj, još od usvajanja Zakona o sprečavanju sukoba interesa u institucijama vlasti RS 2008., nadležnost za primjenu ovog zakona ima Komisija za utvrđivanje sukoba interesa u organima vlasti RS.
  - Zakonom o finansiranju političkih partija BiH, za primjenu propisa o finansiranju političkih partija i reviziju finansijskih izvještaja nadležna je Centralna izborna komisija, koja opet ima veoma ograničen mandat kada je u pitanju revizija i kontrola finansiranja stranaka, posebno u oblasti revizije troškova.

Kada je riječ o lobiranju, Bosna i Hercegovina još uvijek nema usvojene propise o lobiranju ni na jednom nivou vlasti, te samim tim nema niti tijelo koje bi bilo zaduženo za praćenje ovih aktivnosti.

259

U KOJOJ MJERI I IZ KOJIH IZVORA SU DOSTUPNI STATISTIČKI PODACI O PREDMETIMA KORUPCIJE (ISTRAGE, PREDMETI NA SUDU, OSUĐUJUĆE PRESUDE I NIVO KAZNI), MEĐUNARODNOJ SARADNJI U PREDMETIMA KORUPCIJE, VEZI IZMEĐU KORUPCIJE I ORGANIZOVANOG KRIMINALA I VEZI IZMEĐU KORUPCIJE I PRANJA NOVCA?

Statistički podaci o predmetima korupcije mogu se dobiti na zahtjev od pravosudnih institucija, prije svega od Visokog sudskog i tužilačkog vijeća (VSTV), koje ima nadležnost za praćenje rada pravosuđa i vođenje statistike. Osnovne informacije se objavljuju i u godišnjim izvještajima o radu VSTV i drugih institucija. Postoje zakonska ograničenja za pristup informacijama o slučajevima i predmetima koji su u toku ili u fazi istrage, imajući u vidu da izuzeci od primjene Zakona o slobodi pristupa informacijama navode interese sigurnosti, kao i sprečavanja i otkrivanje kriminala, te zaštitu ličnih podataka. Institucije pravosuđa još uvijek nemaju praksu proaktivnog objavljivanja informacija, kao ni sačinjavanja analitičkih informacija o trendovima u pojedinim oblastima, kao ni o međusobnim vezama između različitih oblika kriminaliteta.

263

DA LI ORGANI VLASTI BOSNE I HERCEGOVINE PREDUZIMAJU BILO KAKVE MJERE DA BI SE ZAŠTITILI PRIJAVITELJI KORUPCIJE)? AKO PREDUZIMAJU, DAJTE DETALJNE INFORMACIJE O TAKVIM MJERAMA, NJHOVOM PRAVNOM OSNOVU I NJHOVOJ REALIZACIJI.

U Bosni i Hercegovini je na snazi Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH, koji predviđa zaštitu samo za lica koja su zaposlena u institucijama Bosne i Hercegovine i pravnim licima koja osnivaju institucije Bosne i Hercegovine, te ne obuhvata sva lica koja imaju prijave ili objave informacije koje se odnose na prijetnju ili štetu po javni interes u privatnom i javnom sektoru, što je prihvaćeno kao međunarodni standard. Tijelo zaduženo za dodjelu statusa "uzbunjivača" u institucijama BiH je Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije. Kada je u pitanju nivo Republike Srpske, polovinom 2017. godine usvojen je Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju. Međutim, zakoni na državnom nivou i nivou RS nisu harmonizirani. Dok Zakon na nivou BiH predviđa administrativnu zaštitu lica zaposlenih u institucijama BiH koja prijavljuju korupciju, Zakon u RS predviđa sudsku zaštitu prijavitelja korupcije, te s obzirom na to da je tek stupio na snagu, njegovi efekti još nisu vidljivi. Osim toga, međunarodne organizacije i OCD imale su brojne primjedbe na način definisanja korupcije u ovom zakonu, kao i drugih odredbi (što uključuje propisane procedure za prijavu korupcije, visinu sankcija za lažno prijavljivanje, te neusklađenost sa zakonom na nivou BiH). Takođe, odnosni zakoni o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju na nivou Federacije BiH još uvijek nije usvojen te ne postoji zakonska zaštita lica koja prijave korupciju na nivou FBiH,

Analizom odredbi koji se odnose na ulogu i zaštitu koju pruža APIK, ispostavlja se da se status uzbunjivača koji dodjeljuje ova Agencija daje na osnovu prijave koja se opet procjenjuje prema Zakonu. Posebno se ističe da prijava mora biti podnesena u dobroj vjeri, pa je to značajniji uslov koji se zahtjeva jer se posebno izdvaja. Sama zaštita Agencije je značajna, jer se u odnosu na nju uspostavlja mogućnost otklanjanja štetne radnje, ali tek nakon što prijavitelj/prepoznati uzbunjivač obavijesti da je prema njemu preduzeta neka od štetnih radnji. APIK nema obavezu da po službenoj dužnosti ispituje okolnosti koje se odnose na prijavu i uzbunjivača, te da li je isti ugrožen preduzimanjem štetnih radnji. Zakonodavac se nije odlučio i na taj način pojačati ulogu APIK-a i karakter pružene pravne zaštite, ne predviđajući istragu na osnovu službenih ovlaštenja.

Zaštita u vidu utvrđivanja i otklanjanja štetnih radnji preduzetih prema uzbunjivaču moguća je tek nakon što to lice o štetnim okolnostima obavijesti Agenciju. Od tog trenutka „aktiviraju se“ nadležnosti i uloga specijalizovanog tijela koji dalje utvrđuje postojanje štetnih radnji. Značajan element zaštite je i u tome što ako rukovodilac institucije tvrdi da bi prema uzbunjivaču svakako bila preduzeta štetna radnja i da nije prijavio korupciju, zakonodavac teret dokazivanja stavlja na poslodavca.

Prema Izvještaju o radu APIK-a za 2016. godinu od dana stupanja na snagu Zakona, pa do kraja 2016. godine, podnijeto je ukupno 16 zahtjeva za dodjelu statusa zaštićenog prijavitelja korupcije. U 12 od 16 zahtjeva je utvrđeno da ne postoje osnovi za dodjelu statusa, dok je u tri predmeta dodijeljen status uzbunjivača, dok se jedan predmet/zahtjev nalazi u fazi obrade.

270

DOSTAVITE SAŽETE INFORMACIJE O PRAVNIM PROPISIMA ILI DRUGIM PRAVILIMA KOJA REGULIŠU OVU OBLAST. POSEBNO NAVEDITE:

- a) *Da li postoji jasna definicija korupcije (pasivne i aktivne) i u kom tipu akata: strateškim dokumentima i/ili zakonskim tekstovima? Koja vrsta ponašanja se može sankcionisati kao korupcija? Da li je aktivno i/ili pasivno podmičivanje kažnjivo? Da li to važi i za državni i/ili za privatni sektor? Za trgovinu uticajem? Za korupciju stranih i međunarodnih javnih službenika? Koje vrste krivičnih mjera postoje (npr. mogućnost oduzimanja prihoda, mjere diskvalifikacije)? Da li zakonodavstvo sadrži odredbe kojima je cilj sprečavanje korupcije?*
  - b) *Da li je zemlja potpisnica Krivično-pravne konvencije Vijeća Evrope o korupciji, Građansko-pravne konvencije Vijeća Evrope o korupciji, Konvencije OECD-a o borbi protiv podmičivanja stranih javnih službenika u međunarodnim poslovnim transakcijama i Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije; i da li je zakonodavstvo u skladu sa gore-navedenim konvencijama.*
  - c) *Koje su praktične implikacije primjene gore-navedenih međunarodnih konvencija, uključujući unutrašnje mjere i strategije za borbu protiv korupcije i inicijative za poboljšanje međunarodne saradnje u borbi protiv korupcije (npr. Međunarodna agencija za borbu protiv korupcije)?*
  - d) *Da li krivični zakon tretira kao krivično djelo sljedeća djela: podmičivanje državnih i međunarodnih javnih službenika, pranje novca, pronevjeru, otuđenje ili druge zloupotrebe koje počinje javni službenici, trgovanje uticajem, zloupotreba službene dužnosti; podmičivanje ili pronevjera u privatnom sektoru, pranje novca ostvarenog krivičnim djelom, prikrivanje i ometanje rada pravosuđa?*
  - e) *Da li se nezakonito bogaćenje smatra krivičnim djelom.*
- a) Definicije korupcije postoje u različitim zakonskim i strateškim dokumentima. Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije definiše korupciju kao “svaku zloupotrebu moći povjerene javnom službeniku ili licu na političkom položaju na državnom, entitetskom, kantonalnom nivou, nivou Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, gradskom ili općinskom nivou, koja može dovesti do privatne koristi. Korupcija posebno može uključivati direktno ili indirektno zahtijevanje, nuđenje, davanje ili prihvatanje mita ili neke druge nedopuštene prednosti ili njenu mogućnost, kojima se narušava odgovarajuće obavljanje bilo kakve dužnosti ili ponašanja očekivanih od primaoca mita”. Ova definicija, kao što je vidljivo, ne obuhvata privatni sektor. S tim u vezi, pri izradi Strategije za borbu protiv korupcije BiH 2015-2019, korištena je definicija koja se nalazi u Građanskopravnoj konvenciji protiv korupcije Vijeća Evrope: “korupcija podrazumijeva traženje, nuđenje, davanje ili primanje, direktno ili indirektno, mita ili bilo koje druge nezakonite koristi ili stavljanje toga u izgled, koje izopačuje propisano izvođenje neke dužnosti ili ponašanja koje se zahtijeva od primatelja mita, nezakonite koristi ili osobe kojoj se to stavlja u izgled“. Međutim, i u pogledu krivičnih djela koja se prema Visokom i

sudskom tužilačkom vijeću nalaze na listi koruptivnih krivičnih djela, jasno je da zakonodavstvo BiH još uvijek ne prepoznaje sve pojavne oblike korupcije.

Prema Krivičnom zakon BiH ova djela obuhvataju:

- Povreda slobode opredjeljenja birača - Ukoliko je krivično djelo izvršeno radnjom „podmićivanja“
- Odavanje tajnih podataka
- Trgovina ljudima - Ukoliko je krivično djelo službeno lice učinilo „davanjem ili primanjem isplata ili drugih koristi“, te izdavanja putne ili lične isprave u svrhu omogućavanja trgovine licima ostvaruju se sva obilježja korupcije.
- Krijumčarenje ljudi - Ukoliko je krivično djelo učinjeno „zloupotrebom službenog položaja“.
- Primanje dara i drugih oblika koristi
- Davanje dara i drugih oblika koristi
- Protuzakonito posredovanje
- Zloupotreba položaja ili ovlaštenja - Ako je izvršenjem krivičnog djela pribavljena korist
- Pronevjera u službi
- Prijevara u službi
- Posluga u službi
- Kršenje zakona od strane sudije

Krivični zakon FBiH:

- Povreda tajnosti pisma ili druge pošiljke - Samo ukoliko je djelo počinjeno od strane službenog lice i s ciljem sticanja koristi.
- Povreda slobode odlučivanja birača - Samo u slučaju izvršenja ovog djela radnjom „podmićivanja“
- Zloupotreba u stečajnom postupku - Samo ukoliko se ostvari ili obeća korist.
- Zloupotreba ovlasti u privrednom poslovanju - Ako je učinitelj nosilac javnih ovlaštenja (javna preduzeća)
- Zloupotreba u postupku privatizacije
- Zloupotreba procjene - Samo ukoliko je pribavljena korist.
- Sklapanje štetnog ugovora - Ako je učinitelj nosilac javnih ovlaštenja i ako je primio protupravnu korist ili obećanje koristi
- Odavanje i neovlašćeno pribavljanje poslovne tajne - Ukoliko je izvršenjem djela pribavljena imovinska korist
- Odavanje i korišćenje burzovnih tajnih podataka
- Zloupotreba povjerenja - Ukoliko je počinitelj nosilac javnih ovlaštenja.
- Povreda sudske odluke o zabrani vršenja zvanja, djelatnosti ili dužnosti - Ukoliko se radi omogućavanju obavljanja službene dužnosti od strane druge službene osobe.
- Povreda zakona od sudije
- Primanje dara i drugih oblika koristi
- Davanje dara i drugih oblika koristi
- Protuzakonito posredovanje
- Zloupotreba položaja ili ovlaštenja - Ako je izvršenjem krivičnog djela pribavljena korist.

- Pronevjera u službi
- Prijevara u službi
- Posluga u službi
- Odavanje službene tajne - Ako je krivično djelo učinjeno iz koristoljublja.

Krivični zakon Republike Srpske:

- Povreda tajnosti pisma ili drugih pošiljki - samo ako je djelo izvršeno izvršeno od strane službenog lica, u namjeri sticanja koristi za sebe ili drugog
- Povreda slobode opredjeljenja birača - ukoliko je krivično djelo izvršeno radnjom "podmićivanja"
- Podmićivanje pri izborima ili glasanju
- Trgovina ljudima - Ukoliko je djelo službeno lice učinilo „davanjem ili primanjem novca ili drugih koristi“
- Zloupotreba povjerenja - Ukoliko je počinitelj nosilac javnih ovlaštenja
- Zloupotreba u stečajnom postupku ili postupku prinudnog poravnjanja - Samo ukoliko se ostvari ili obeća korist
- Zloupotreba ovlašćenja u privredi - Ako je učinitelj nosilac javnih ovlaštenja (javna preduzeća)
- Neovlašćeno primanje poklona ili darova
- Neovlašćeno davanje poklona ili darova
- Odavanje i neovlašćeno pribavljanje poslovne tajne - Ukoliko je djelo učinjeno iz koristoljublja
- Odavanje i korišćenje berzanske tajne
- Zloupotreba službenog položaja ili ovlašćenja - Ako je izvršenjem krivičnog djela pribavljena korist
- Pronevjera
- Prevara u službi
- Posluga
- Primanje mita
- Davanje mita
- Trgovina uticajem
- Odavanje službene tajne – ako je djelo izvršeno iz koristoljublja
- Kršenje sudske odluke o zabrani vršenja dužnosti ili zanimanja - Ukoliko ako se radi o omogućavanju obavljanja službene dužnosti od strane druge službene osobe.
- Povreda zakona od strane sudije

Kaznene mjere za izvršenje ovih krivičnih djela obuhvataju novčane i zatvorske kazne, te oduzimanje dobiti stečene krivičnim djelom.

Mjere usmjerene na sprečavanje korupcije, odnosno preventivne mjere, sadržane su i raspršene u brojnim drugim zakonskim aktima, što uključuje zakone o sukobu interesa, Zakon o javnim nabavkama BiH, Zakon o finansiranju političkih partija, Izborni zakon, Zakon o slobodi pristupa informacijama, zakone o državnoj službi, te druge akte koje sadrže mjere za osiguranje transparentnosti i odgovornosti. Međutim, problem predstavlja nedostatak harmonizacije propisa i kao i njihova neefikasnost u sprečavanju korupcije.

- d) Krivični zakoni u BiH kao krivično djelo tretiraju podmićivanje i državnih i međunarodnih službenika, kao i pranje novca, pronevjeru, otuđenje i zloupotrebe službenog položaja, nezakonito posredovanje i trgovinu uticajem. Podmićivanje u privatnom sektoru nije jednako regulisano na svim nivoima vlasti. Krivična djela utvrđena Krivičnim zakonom FBiH i BD, kod djela davanja i primanja dara ili druge koristi, utvrđuju da to djelo može izvršiti službena osoba, ali i odgovorna osoba u privrednom društvu ili u drugoj pravnoj osobi kojoj je s obzirom na njenu dužnost ili na osnovu posebne ovlasti povjeren određeni krug poslova.

KZ RS sadrži posebne članove koji uređuju ovo pitanje i to: za aktivni oblik izvršenja krivično djelo „neovlašćeno primanje poklona ili darova“ (član 267.) i za pasivni oblik izvršenja krivično djelo „neovlašćeno davanje poklona ili darova“ (član 268.). Međutim, ova djela ne obuhvataju pitanje posredovanja, niti mogućnosti da se korist daje, odnosno obeća, trećem licu. Pored toga, član 267. kao jedan od elemenata ovog djela uvodi i nastajanje štete za pravno lice pod čijim ovlaštenjem nastupa, što nije u skladu sa Konvencijom.

Krivični zakon BiH takođe nema adekvatna rješenja za potencijalne situacije podmićivanja u privatnim preduzećima koja su osnivana i djeluju prema zakonima na državnom nivou. Iako takvih preduzeća nema mnogo, svakako ostaje pitanje da li je djelo mita u ovim preduzećima inkriminirano krivičnim zakonodavstvom BiH. U članu 7. Zakona o Sudu Bosne i Hercegovine, utvrđena je nadležnost Suda BiH i „za krivična djela utvrđena zakonima Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine kada ta krivična djela mogu imati ozbiljne reperkusije ili štetne posljedice na privredu Bosne i Hercegovine. Na taj način bi Sud BiH eventualno mogao da primijeni i odgovarajući entitetski zakon ili zakon BD.

- e) Nezakonito bogaćenje još uvijek nije inkriminisano u krivičnom zakonodavstvu BiH.

273

KOJA PRAVILA GARANTUJU IZBJEGAVANJE SUKOPA INTERESA U RADU SLUŽBENIKA, BEZ OBZIRA NA TO DA LI SU ČLANOVI PARLAMENTA, VLADE, UPRAVE I PRAVOSUĐA NA SVIM NIVOIMA VLASTI? DA LI POSTOJE ORGANI ZA PRIMJENU ZAKONODAVSTVA O SUKOBU INTERESA I KAKO SE OSIGURAVA NJIHOVA EFIKASNOST? KAKO SU KONTAKTI SA TREĆIM LICIMA REGULISANI? DA LI ZAKONODAVSTVO PREDVIĐA JAVNO OBJAVLJIVANJE IMOVNOG STANJA I/ILI INTERESA POMENUTIH ZVANIČNIKA? KAKO SE TE IZJAVE OCJENJUJU, PROVJERAVAJU I PRATE? KOJA PRAVILA O PRIJAVLJIVANJU IMOVINE VAŽE ZA ČLANOVE PARLAMENTA, NOSIOCE IZVRŠNIH FUNKCIJA I NOSIOCE PRAVOSUDNIH FUNKCIJA? DA LI POSTOJE SPECIFIČNA OGRANIČENJA ZA ZASNIVANJE RADNOG ODNOSA ZA POJEDINE KATEGORIJE JAVNIH SLUŽBENIKA NAKON ZAVRŠETKA NJIHOVOG MANDATA NA KOJI SU IZABRANI ILI IMENOVANI? DA LI POSTOJE REDOVNE KAMPANJE PODIZANJA SVIJEŠTI (NPR. DA LI SE KONCEPT SUKOPA INTERESA DOBRO SHVATA)?

Pravila o sukobu interesa nosilaca funkcija sadržana su u različitim zakonskim rješenjima zasebno na nivou institucija BiH, Republike Srpske, FBiH i Brčko distrikta, s tim što je Zakon o sukobu interesa u organima vlasti FBiH u praksi van snage još od 2013. godine, kada su donesene izmjene Zakona o sukobu interesa u institucijama BiH. Naime, oba zakona su do 2013. godine propisivala da nadležnost za utvrđivanje sukoba interesa ima Centralna izborna komisija BiH. Izmjenama zakona na državnom nivou iz 2013. godine, ove nadležnosti su oduzete CIK BiH, zbog čega je zakon u Federaciji BiH postao neprimjenjiv. Izmjene federalnog zakona koje bi utvrdile tijelo nadležno za njegovu primjenu još uvijek nisu donesene.

Četiri postojeća zakonska rješenja nisu međusobno usklađena u pogledu lica na koja se odnose, sankcija za kršenje odredbi i institucija koje ih primjenjuju. Ovo je naglašeno i u četvrtom evaluacijskom izvještaju Grupe zemalja Vijeća Evrope protiv korupcije, te u izvještaju Evropske

komisije za BiH za 2016.g. u kojem je konstatovano da su normativni i institucionalni okvir za sukob interesa neadekvatni i da su izmjene zakona neophodne. Krug lica na koje se primjenjuju zakoni o sukobu interesa je uzak i obuhvata samo izabrane i imenovane zvaničnike i njihove savjetnike, te ne obuhvata veliki broj lica sa javnim ovlaštenjima, uključujući rukovodstva javnih preduzeća i ustanova. Odredbe koje se odnose na vršenje drugih funkcija i nespojivost funkcija su neusklađene. Ograničenja nakon prestanka funkcije daju suviše kratak vremenski period (6 mjeseci) i u Zakonu BiH odnose se samo na agencije za privatizaciju i javna preduzeća.

Obaveza podnošenja izjava o imovinskom stanju za izabrane kandidate na izborima propisana je Izbornim zakonom BiH, koji nadležnost za prikupljanje i objavu ovih podataka daje Centralnoj izbornoj komisiji BiH. Međutim, kako je navedeno u samom Izbornom zakonu, „Centralna izborna komisija BiH nije odgovorna za tačnost podataka koji se odnose na podatke sadržane u obrascu“, te nema ni nadležnost za provjeru ovih podataka. Takođe, registar izvještaja nije dostupan javnosti, iako nema zakonskih prepreka za njegovo objavljivanje. Izjave o finansijskom stanju nosilaca pravosudnih funkcija takođe su obavezne i podnose se Visokom sudskom tužilačkom vijeću, ali se takođe ne vrši adekvatna provjera, niti su ovi izvještaji dostupni javnosti.

Pitanje sprečavanja sukoba interesa u pravosuđu nije regulisano jedinstvenim propisima, već su odredbe koje se tiču sprečavanja sukoba interesa regulisane i sadržane dijelom u pozitivnim entitetskim procesnim zakonima, dijelom u Zakonu o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću (VSTV), dijelom u Etičkim kodeksima za sudije, i Etičkim kodeksima za tužioce.

Posebnim pravilnikom koji proizlazi iz Zakona o VSTV-u, sprečavanje sukoba interesa je uređeno jedino za članove VSTV-a. Sukob interesa za nosioce pravosudne vlasti je relativno parcijalno uređen u više zakonskih rješenja i nije propisan posebnim propisom, već je sadržan u postojećim procesnim zakonima u okviru odredbi o izuzeću, dok Zakon o VSTV-u reguliše pitanja nespojivosti funkcija sa dužnostima sudija i pitanja zabrane vršenja javnih i drugih dužnosti.

U julu 2016.g. VSTV je usvojio je Smjernice za sprečavanje sukoba interesa u pravosuđu koje predstavljaju niz preporuka i mjera koje bi nosiocima pravosudnih funkcija trebale poslužiti za shvatanje sukoba interesa i prepoznavanje rizika koji nosi istovremeno postojanje javnih i privatnih interesa po obavljanje njihovih dužnosti i koji mogu dovesti do zloupotrebe položaja ili nezakonitog pribavljanja koristi za sebe i/ili za interesno povezane osobe. Međutim, imajući u vidu da VSTV ne može svojim internim aktom propisati obezbe za ostatak pravosudne zajednice, ove smjernice nisu obavezujuće, niti postoje sankcije za ponašanje koje nije u skladu sa Smjernicama, te će se ovo pitanje morati naknadno urediti izmjenama Zakona o VSTV, kako bi se eventualno uveo nadzor i propisale represivne mjere.

Aktivnosti na podizanju svijesti o pitanjima sukoba interesa do sada su inicirane uglavnom od nevladinih ili međunarodnih organizacija kroz kampanje ili programe obuka, dok nema planskog pristupa od strane institucija.

274

DA LI POSTOJI ZAKONSKA OBAVEZA PRIJAVLJIVANJA IMOVINSKOG STANJA? ZA KOGA? KOJIM ZAKONIMA JE PROPISANA TA OBAVEZA? DA LI SE IZJAVE O IMOVINSKOM STANJU JAVNO OBJAVLJUJU I DA LI SE PROAKTIVNO KORISTE KAO SREDSTVO ZA OTKRIVANJE NEZAKONITOG BOGAĆENJA? DA LI POSTOJI NEZAVISNA AGENCIJA ZA NADZOR, NACIONALNA SIGURNOSNA AGENCIJA ILI NVO ZA PROVJERU IZJAVA O IMOVINSKOM STANJU? AKO JE ODGOVOR DA, DA LI SU NJIHOVI IZVJEŠTAJI JAVNI? KOJA JE ULOGA PORESKIH ORGANA, AKO JE IMAJU, U PROVJERI IZJAVA O IMOVINSKOM STANJU?

Obaveza podnošenja izjava o imovinskom stanju za izabrane kandidate na izborima propisana je Izbornim zakonom BiH, koji nadležnost za prikupljanje i objavu ovih podataka daje Centralnoj

izbornoj komisiji BiH. Međutim, kako je navedeno u samom Izbornom zakonu, „Centralna izborna komisija BiH nije odgovorna za tačnost podataka koji se odnose na podatke sadržane u obrascu“, te nema ni nadležnost za provjeru ovih podataka. Takođe, registar izvještaja nije dostupan javnosti, bez obzira što nema zakonskih prepreka za njegovo objavljivanje. Izjave o finansijskom stanju nosilaca pravosudnih funkcija takođe su obavezne i podnose se Visokom sudskom tužilačkom vijeću, ali se takođe ne vrši adekvatna provjera, niti su ovi izvještaji dostupni javnosti.

276

DA LI SE GRAĐANI UPOZNAJU O TOME KAKO DA PRIJAVE NEPRAVILNOSTI I DA LI SU MEHANIZMI ZA PRITUŽBE LAKO DOSTUPNI? DA LI POSTOJI ZAKONSKA OBAVEZA POSTUPANJA PO PRITUŽBAMA I OBAVJEŠTAVANJA GRAĐANA O TOME?

Određeni broj institucija u BiH započeo je uvođenje mehanizama za prijavu nepravilnosti i korupcije, kao i upotrebu online alata koji omogućuju građanima da prijave nepravilnosti. Ovo uključuje Agenciju za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, koja omogućava građanima prijavu korupcije, ali nema direktne nadležnosti da po njima postupa, već ih prosljeđuje drugim nadležnim organima. Pokrenute su online aplikacije za prijavu korupcije na web stranici Vlade Republike Srpske, kao i na nivou Kantona Sarajevo. Ministarstvo odbrane BiH i još nekoliko drugih institucija su uspostavile tzv. „Etičku liniju“ koja je namijenjena za prijavu korupcije i drugih nepravilnosti u radu. Pored aktivnosti institucija, organizacije civilnog društva također pružaju besplatnu pravnu pomoć građanima/kama. Međutim, ova praksa još uvijek nije raširena u svim institucijama, a statistike pokazuju da je broj prijavi nizak, dok s druge strane građani nemaju dovoljno informacija o samim rezultatima, odnosno postupanju po prijavama.

280

DA LI POSTOJE JASNA I TRANSPARENTNA PRAVILA O FINANSIRANJU POLITIČKIH STRANAKA, DRUŠTVENIH PARTNERA I DRUGIH INTERESNIH GRUPA? DA LI PODLIJEŽU SPOLJNOJ FINANSIJSKOJ KONTROLI KAKO BI SE IZBJEGLI SUKOBI INTERESA IZMEĐU NJIHOVIH PREDSTAVNIKA, JAVNIH SLUŽBENIKA I PRIVATNOG SEKTORA? KAKVO JE PRAKTIČNO ISKUSTVO SA PRIMJENOM TIH PRAVILA?

Finansiranje političkih partija regulisano je Zakonom o finansiranju političkih partija BiH, te djelimično Izbornim zakonom, u dijelu koje se odnosi na izborne kampanje. Zakon propisuje obavezu političkim strankama da podnose redovne godišnje, kao i predizborne i postizborne finansijske izvještaje Centralnoj izornoj komisiji, koja vrši reviziju ovih izvještaja. Međutim, zakonski okvir koji uređuje finansiranje političkih stranaka sadrži suštinske nedostatke koji onemogućavaju adekvatan nadzor i primjenu zakona. Neki od ključnih nedostataka su:

- Zakon ne stimuliše upotrebu bankovnih računa za sva primanja i plaćanja političkih partija, i dopušta mogućnost upotrebe nekoliko bankovnih računa, što za posljedicu ima korištenje gotovog novca i otežava finansijsku kontrolu;
- Zakon još uvijek ne propisuje obavezu objavljivanja kompletnih finansijskih izvještaja, dok su u isto vrijeme izvještajne forme, posebno one za postizborne finansijske izvještaje zastarjele, te ne omogućavaju detaljan uvid i adekvatno razvrstavanje troškova;
- Nedovoljna transparentnost računa i aktivnosti subjekata koji su u vezi, direktno ili indirektno, sa političkom strankom - ili na drugi način pod njihovom kontrolom;
- Neadekvatni resursi Službe za reviziju CIK BiH koja vrši nadzor nad finansijskim izvještajima stranaka;
- Nepostojanje nadzora nad troškovima stranaka;
- Neadekvatne sankcije, koje ne odgovaraju počinjenim prekršajima;

- Po zakonu nema jasne razlike između rashoda koje treba smatrati troškovima kampanje i redovnih, operativnih troškova političkih stranaka u toku kampanje, što onemogućava nezavisnu verifikaciju nivoa troškova kampanje;
- Propisima nije razgraničena stranačka funkcija i funkcija u javnim institucijama i preduzećima, što rukovodioce institucija stavlja u povlašćeni položaj, naročito u predizbornom periodu.

281

DA LI POSTOJI ZAKONSKI OKVIR O FINANSIRANJU STRANAKA I DA LI POSTOJI PLAN DA SE ON REVIDIRA?

Posljednje izmjene Zakona o finansiranju političkih partija usvojene su u maju 2016, pred samo isticanje roka za raspisivanje Lokalnih izbora 2016. godine. Rad Interresorne grupe bio je obilježen nesuglasicama u pogledu neophodnih izmjena Izbornog zakona, te je veoma malo pažnje i aktivnosti posvećeno kvalitetnoj i suštinskoj primjeni GRECO preporuka kroz izmjene Zakona o finansiranju političkih partija. Zbog toga je i nakon pet godina od izdavanja GRECO preporuka ponovo propuštena prilika da se značajno unaprijede transparentnost i odgovornost političkih partija, već je dat samo privid ispunjenja preporuka kroz kozmetičke izmjene Zakona. Četiri od ukupno devet preporuka uopšte nisu adresirane, dok su ostale preporuke samo površno tretirane ili djelimično ispunjene, te niti jedna preporuka nije u potpunosti pokrivena predviđenim izmjenama Zakona.

Izmjenama nije riješeno pitanje potrebe detaljnog definisanja nadležnosti CIK u pogledu revizije troškova stranaka, niti promovisanja korištenja jedinstvenih bankovnih računa za transakcije političkih partija, što su dva najvažnija kriterijuma za uspostavljanje efikasne kontrole nad finansiranjem stranaka. Iako je uvedena obaveza strankama da objavljuju informacije o troškovima i prihodima na svojim web stranicama, nisu propisani ni forma ni rokovi objavljivanja. Sankcije su djelimično uvećane, za kršenje pojedinih zakonskih odredbi, ali novčana sankcija do 10.000 KM i dalje ne može motivisati stranke na poštivanje zakona, jer su moguće dobiti kroz kršenje njegovih odredbi višestruko veće. Na kraju, izostale su i odredbe koje bi osigurale veću nezavisnost Službe za reviziju CIK BiH i kapacitete za efikasno provođenje zakona. Iako je najavljeno da će Interresorna radna grupa koja je radila na izmjenama ovih zakona nastaviti sa radom, još uvijek nisu preduzete nikakve aktivnosti, te nema naznaka da će u narednom periodu doći do unapređenja zakona.

282

DA LI POSTOJI ZAKONODAVSTVO O SLOBODNOM PRISTUPU INFORMACIJAMA? KAKVO JE ISKUSTVO SA NJEGOVOM PRIMJENI? DA LI POSTOJI KOMESAR ZA SLOBODAN PRISTUP INFORMACIJAMA, ODNOSNO TIJELO NADLEŽNO ZA NADZOR NAD PRIMJENOM ZAKONA? KOJA JE ULOGA I NADLEŽNOST KOMESARA ZA SLOBODAN PRISTUP INFORMACIJAMA?

U Bosni i Hercegovini postoje tri Zakona o slobodi pristupa informacijama (dalje: ZOSPI) koji uređuju pitanje pristupa informacijama. Prvi Zakon o slobodi pristupa informacijama donesen je 2000. godine na državnom nivou, a godinu dana kasnije donijeti su i zakoni na entitetskim nivoima.

U sva tri Zakona istaknuto je da je cilj Zakona da se ustanovi kao pravilo da su informacije pod kontrolom javnih organa javno dobro. Javni organi na koje se odnose ZOSPI su: 1) izvršni organ 2) zakonodavni organ 3) sudski organ 4) organ koji obavlja javnu funkciju, a imenovan je ili ustanovljen u skladu sa zakonom 5) bilo koji drugi upravni organ 6) pravni subjekt koji je u vlasništvu ili koji kontrolira javni organ. Pristup informacijama je u svim Zakonima predviđen kao pravilo koje podliježe samo ograničenjima i izuzecima određenim Zakonom. Mogući izuzeci su sljedeće zaštićene i prepoznate vrijednosti: 1) interesi odbrane i sigurnosti, kao i zaštita javne

bezbjednosti; 2) sprečavanje kriminala i svako otkrivanje kriminala, i 3) zaštita procesa donošenja odluke od strane javnog organa u davanju mišljenja, savjeta ili preporuka od strane javnog organa, zaposlenog lica u javnom organu, ili svakog lica koje vrši aktivnosti za ili u ime javnog organa, a ne obuhvata činjenične, statističke, naučne ili tehničke informacije; 4) povjerljivi komercijalni interesi; 5) zaštita privatnosti. Zakoni takođe definišu da svako fizičko i pravno lice imaju pravo pristupa informacijama, pa se konsekventnim tumačenjem ove odredbe može zaključiti da to uključuje i fizička lica koji nisu državljani BiH, ili pravna lica koja nemaju sjedište u BiH.

U postojećim zakonskim rješenjima u oblasti pristupa informacijama ne postoje tzv. proaktivne odredbe, odnosno odredbe kojima se definišu kategorije informacija koje moraju biti unaprijed objavljene i dostupne javnosti putem prezentacije na službenim web stranicama. Propisivanjem proaktivnog objavljivanja određenih informacija u posjedu institucija, smanjilo bi se postupanje javnih tijela po reaktivnoj osnovi.

Kako je pristup informacijama predviđen kao opšte pravilo, prije nego što se utvrdi jedan od mogućih izuzetaka, nadležni javni organ koji odlučuje o zahtjevima za pristup informacijama mora ispitati javni interes uzimajući svaku korist i štetu koja može nastati, tj. u donošenju odluke da li je objavljivanje informacija opravdano javnim interesom, nadležni javni organ će razmotriti okolnosti kao što su, (ali nisu ograničene na), svako nepoštovanje zakonske obaveze, postojanje bilo kakvog prestupa, sudsku pogrešku, zloupotrebu vlasti ili nemar u obavljanju službene dužnosti, neovlašćeno korišćenje javnih fondova, ili opasnost po zdravlje ili bezbjednost pojedinca, javnosti ili okoline. To znači da prije nego što se utvrdi izuzetak kod objavljivanja informacija mora se sprovesti tzv. test javnog interesa koji na osnovu gore navedenih smjernica treba ukazati na to da li javni interes ipak preteže nad zaštićenim vrijednostima predviđenim kao izuzecima. Postupak pristupa informacijama je posebni upravni postupak predviđen posebnim Zakonom (ZOSPI) koji ima karakter *lex specialis*, a na njega se supsidijarno primjenjuju odredbe koje regulišu opšti upravni postupak. Svi javni organi su primjenjujući ZOSPI obavezni imenovati službenika/cu za informisnaje koji/a odlučuje u prvostepenom postupku o zahtjevu za pristup informacijama.

U sva tri Zakona nije precizno regulisan žalbeni postupak, pa u ZOSPI RS uopšte ne postoji odredba o drugostepenom postupku, dok je na državnom nivou tek odnedavno izmjenama i dopunama dodana odredba kojom se eksplicitno unutar samog zakonskog teksta ZOSPI BiH regulira žalbeni postupak kao drugostepeni postupak pred drugostepenim organom. ZOSPI RS za razliku od zakona u BiH i FBiH još nije promijenio odredbu kojom je ustanovljeno da se odluka kojom se zahtjev za pristup informacijama odbija donosi u formi dopisa. To je otežavajuća okolnost jer stranka se prepušta arbitrarnim tumačenjima postupajućih organa u pogledu izbora forme, koji bi mogli iskoristi formu dopisa kao razlog nepostupanja po žalbi. Izmjenama i dopunama ZOSPI BiH iz 2009. godine uvedene su kaznene odredbe koje se odnose kako na javne organe, tako i na odgovorne osobe u slučajevima kada npr. javni organ/službenik ne donese rješenje kojim se odbija zahtjev za pristup informacijama, ali i drugim slučajevima predviđenim zakonom. Četiri godine kasnije ove kaznene odredbe dobile su svoju pravu svrhu jer je dopunom zakona Upravni inspektorat određen kao organ koji vrši inspeksijski nadzor i koji shodno tome može izdati prekršajni nalog, što znači da prije ove dopune kaznene odredbe nisu mogle biti primjenjene. Dopunama iz 2013. pooštrene su i kazne koje se odnose na odgovorno lice što jeste poželjno, ali raspon koji se odnosi na novčanu kaznu (od 1.000 do 10.000 KM za odgovorno lice) čini se odviše velikim, ostavljajući nesrazmjerno velika diskreciona ovlašćenja. Spomenute dopune učinjene su isključivo na državnoj razini.

Nadležnost institucije Ombudsmana za ljudska prava, shodno važećim zakonima o slobodnom pristupu informacijama na svim nivoima, je da postupa po zaprimljenim žalbama i sprovodi istrage po službenoj dužnosti, a uz to i da daje opšte preporuka koje se odnose na sprovođenje i primjenu zakona iz ove oblasti. Međutim, Institucija Ombudsmana nema na raspolaganju mehanizme kojima bi obavezala organe da postupaju po njenim preporukama.

Civilno društvo, novinari i mediji najčešće ističu sljedeće manjkavosti u pogledu pristupa informacijama od javnog značaja:

- nepostupanje javnih organa u predviđenim zakonskim rokovima po podnijetim zahtjevima za pristup informacijama;
- nepostojanje proaktivnih zakonskih odredaba kojima se reguliše obavezno objavljivanje određenih kategorija informacija;
- nepostupanje javnih organa po preporukama Ombudsmena ili sudskim presudama kojima je naloženo organima da ustupe tražene informacije;
- nepostojanje adekvatne pravne zaštite jer u postupku ostvarivanja prava na pristup informacijama nije osigurana dvostepenost u odlučivanju;
- nemogućnosti pristupa određenim kategorijama informacija koje se smatraju osjetljivim ni poslije korištenja svi raspoloživih pravnih sredstava;
- nepostojanje kaznenih odredbi u svim važećim ZOSPI;
- suviše ekstenzivna upotreba Zakonom predviđenih izuzetaka uprkos postojanju javnog interesa da se tražene informacije ustupe/objave.

290

DA LI SE SVE OPTUŽBE ZA KORUPCIJU SISTEMATSKI ISTRAŽUJU, BEZ OBZIRA NA STATUS OSUMNJIČENOG/OPTUŽENOG (NEMA NEKAŽNJIVOSTI)?

Nalazi monitoringa procesuiranja korupcije pred sudovima i tužilaštvima u BiH koje TI BiH objavljuje pokazuju da se dominantno procesuiraju slučajevi u nadležnosti nižih pravosudnih instanci, dok pravosnažne presude za najveće korupcijske afere još uvijek izostaju. Analiza pravosnažnih sudskih presuda za krivična djela korupcije pred 6 sudova u BiH za period 2009-2014. godina, koju je uradio Transparency International u BiH, pokazuje da je u 276 analiziranih sudskih predmeta pravosnažni postupak proveden protiv 347 osoba. Od ovog broja 241 osoba je osuđena (64%), 126 osoba je oslobođeno, dok je protiv 7 osoba donesena odbijajuća presuda. Zabrinjavajuća je činjenica da je od ukupno 38 procesuiranih najviših dužnosnika samo njih 9 (19%) osuđeno za krivična djela korupcije. Kada su u pitanju lica u svojstvu rukovodioca, ni tu rezultati nisu mnogo bolji - njih čak 53% je pravosnažno oslobođeno, što dovodi u pitanje sposobnost i efikasnost BH pravosuđa u procesuiranju krivičnih djela korupcije na višim nivoima.

291

KOLIKO SU TUŽILAŠTVA I SUDOVI EFIKASNI U PROCESUIRANJU KRIVIČNIH DJELA VEZANIH ZA KORUPCIJU I PRIVREDNI KRIMINAL, U ODNOSU NA SVA OSTALA DJELA? DA LI SU SANKCIJE PROTIV KORUPCIJE, I KRIVIČNE I ADMINISTRATIVNE EFIKASNE, SRAZMJERNE I ODVRAĆAJUĆE, I UKOLIKO NISU, KOJE KOREKTIVNE MJERE SU PREDUZETE? DA LI POSTOJE DODATNE POSLJEDICE OSUĐUJUĆIH PRESUDA ZA KRIVIČNA DJELA U VEZI SA KORUPCIJOM, KAO ŠTO SU PRESTANAK OBAVLJANJA JAVNE FUNKCIJE, SPREČAVANJE DALJNJEG NAPREDOVANJA U KARIJERI, ODUZIMANJE PROFITA ITD.?

Nalazi monitoringa procesuiranja korupcije pred sudovima i tužilaštvima u BiH već godinama pokazuju neefikasnost pravosuđa BiH u procesuiranju slučajeva korupcije.

Tokom 2016. godine došlo je do smanjenja broja istraga za korupcijska krivična djela u odnosu na 2015. Godinu. Tokom 2016. godine je pokrenuto ukupno 616 istraga za krivična djela korupcije, dok je 2015. godine taj broj bio 634.

Kao i u slučaju istraga, smanjen je i broj podignutih optužnica za krivična djela korupcije u toku 2016. godine (193 podignute optužnice) u odnosu na 2015. godinu (239 podignutih optužnica

za krivična djela korupcije). Udio optužnica za krivična djela korupcije u odnosu na ukupan broj podignutih optužnica iznosi 1,5% u 2016. i 1,4% u 2015. godini.

Kada je u pitanju broj presuda za krivična djela korupcije, tokom 2016. godine dolazi do povećanja ukupnog broja presuda (174) u odnosu na 2015. godinu (104 presude). Od ukupnog broja presuda za krivična djela korupcije u toku 2016. godine, 148 presuda se odnosi na osuđujuće presude, 22 oslobađajuće presude i 4 odbijajuće presude. Kada su u pitanju podaci za 2015. godinu, doneseno je ukupno 104 presude za krivična djela korupcije, od čega je 89 osuđujućih, 13 oslobađajućih i 2 odbijajuće presude.

Analizom strukture krivičnih djela na uzorku od 276 predmeta pred šest sudova u BiH u periodu od 2009. do 2014. godine, koju je uradio Transparency International u BiH, 211 predmeta (73%) čine krivična djela: Zloupotreba službenog položaja ili ovlaštenja i Pronevjera u službi, dok samo 27% otpada na sva ostala korupcijska krivična djela. Primanje dara ili drugog oblika koristi, kao osnovno korupcijsko krivično djelo je procesuirano u svega 6% slučajeva, dok je davanje dara ili drugog oblika koristi zastupljeno sa svega 5%.

Na osnovu analiziranih podataka vidljivo je da se za krivična djela korupcije procesuiraju osobe zaposlene u javnom sektoru (njih 205 ili 55%), dok je procesuirana i 141 osoba (38%) zaposlena u privatnom sektoru, te 7% (28 osoba) koje ne pripadaju ni jednom od ova dva sektora

U analiziranih 276 sudskih predmeta pravosnažni postupak je proveden protiv 347 osoba. Od ovog broja 241 osoba je osuđena (64%), 126 osoba je oslobođeno, dok je protiv 7 osoba donesena odbijajuća presuda. Zabrinjavajuća je činjenica da je od ukupno 38 procesuiranih najviših dužnosnika samo njih 9 (19%) osuđeno za krivična djela korupcije. Kada su u pitanju lica u svojstvu rukovodioca, ni tu rezultati nisu mnogo bolji - njih čak 53% je pravosnažno oslobođeno, što dovodi u pitanje sposobnost i efikasnost BH pravosuđa u procesuiranju krivičnih djela korupcije na višim nivoima.

Iz analiziranih pravosnažnih sudskih predmeta vidljivo je da je kaznena politika za krivična djela korupcije blaga i neadekvatna. Tek 47 osoba (19,5%) protiv kojih se vodio sudski postupak za krivična djela korupcije je pravosnažnom presudom kažnjeno zatvorskom kaznom, dok je 187 osoba kažnjeno uslovnom osudom. Također, u 18 analiziranih pravosnažnih sudskih predmeta donijete su sankcije ispod zakonskog minimuma, a prema 10 osoba ispod zakonskog minimuma i onda kada to krivični zakon izrazito zabranjuje.

Dodatni problem predstavlja i odnos između zapriječenih i izrečenih kazni, kako u slučajevima kazne zatvora, tako i u slučajevima uslovne osude, jer težina izrečenih kazni za četiri klasična krivična djela korupcije (primanje mita, davanje mita, zloupotreba službenog položaja i pronevjera u službi) nije adekvatna. Za ova 4 krivična djela sudovi u BiH su izrekli kaznu zatvora prema 34 osobe. U 18 slučajeva, kazna zatvora je bila ispod zakonskog minimuma, dok je u 10 slučajeva izrečena kazna ispod zakonskog minimuma i onda kada to krivični zakon izričito ne dozvoljava. Kada je u pitanju izricanje uslovne kazne, od 161 presude, čak u 118 slučajeva (73%) je donesena uslovna osuda koja je bliža zakonskom minimumu. Kod ovih presuda u 7 slučajeva je donijeta uslovna presuda u slučajevima kada to krivični zakon izrazito ne dozvoljava.

Krivični zakoni u slučaju pravosnažne osuđujuće presude predviđaju mjere zabrane obavljanja određenih poslova. Oduzimanje protupravne imovinske koristi se određuje veoma sporadično, kao i mjera sigurnosti zabrane vršenja dužnosti, funkcije ili aktivnosti.

OSNOVNA PRAVA

(PITANJA KOJA POKRIVA I POGLAVLJE 23)

/pitanja 292-494/

I Osnovna prava

293

DOSTAVITE PREGLED MEĐUNARODNIH INSTRUMENTATA IZ OBLASTI LJUDSKIH PRAVA I PROTOKOLA KOJI SE NA NJIH ODNOSI, A KOJE JE BOSNA I HERCEGOVINA RATIFIKOVALA, ZAJEDNO SA DATUMOM POTPISIVANJA I RATIFIKACIJE. UKLJUČITE DETALJNE INFORMACIJE O REZERVAMA IZRAŽENIM NA OVE UGOVORE I IZJAVAMA KOJIMA SE PRIZNAJU PRAVA POJEDINCIMA DA SE OBRATE ODBORIMA ZA ŽALBE USTANOVLJENIM U SKLADU SA OVIM KONVENCIJAMA. PORED TOGA, NAVEDITE KOJI SU PRAVNI PROPISI I ODREDBE USVOJENE KAKO BI BILA OSIGURANA USKLAĐENOST SA OBAVEZAMA KOJE PROIZILAZE IZ OVIH KONVENCIJA. NA KOJI NAČIN SE ONE SPROVODE I NADZIRU? NAVEDITE KOJI ODJEL ILI ODJELI SU ZADUŽENI ZA RAD U VEZI IZVJEŠTAVANJA MEĐUNARODNIH TIJELA KOJA SU OSNOVANA U SKLADU SA RAZLIČITIM RATIFIKOVANIM KONVENCIJAMA.

Aneks I Ustava BiH (Aneks 4 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini) sadrži listu od 15 dodatnih međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima koji bi se trebali direktno primjenjivati u Bosni i Hercegovini.

295

KOJI KORACI SU PREDUZETI U CILJU SARADNJE SA ORGANIMA UN-A KOJI SE BAVE PITANJIMA LJUDSKIH PRAVA, UKLJUČUJUĆI POSJETE SPECIJALNIH MEHANIZAMA UN-A (KAO ŠTO SU SPECIJALNI IZVJESTIOCI), IZVJEŠTAVANJE UGOVORNIH TIJELA I ODGOVARANJE NA PREPORUKE UGOVORNOG TIJELA.

Kad je riječ o saradnji sa tijelima UN-a, glavni problem leži u provođenju preporuka UN nadzornih tijela/komiteta.

Na primjer, od marta 2013. Komitet za ljudska prava UN-a (HRC) usvojio je 11 stajališta u vezi sa žrtvama nasilnog nestanka i njihovih rođaka (Prutina i ostali kao prvi, a potom su uslijedili drugi slučajevi). Komitet za ljudska prava je ustanovio kršenje različitih članova Međunarodnog pakta o civilnim i političkim pravima i naložio različite mjere koje BiH mora da provede. Posebno, Komitet za ljudska prava je uputio zahtjev ka BiH da nastavi sa svojim naporima u otkrivanju sudbine i mogućeg pronalaska nestalih lica; da nastavi svoje napore u privođenju pred lice pravde onih koji su odgovorni za zločine počinjene do kraja 2015, kako se to zahtijeva u Nacionalnoj strategiji za procesuiranje ratnih zločina; da ukine obavezu za članove porodica da proglase nestale rođake mrtvim da bi imali koristi od socijalnih davanja ili bilo kojeg drugog oblika naknade; i da obezbijedi adekvatnu kompenzaciju. Dalje, Komitet za ljudska prava je zatražio od BiH da osigura da istrage o navodima o prisilnim nestancima budu dostupne porodicama nestalih lica i da objavljuje svoja stanovišta kao i da ih distribuira naširoko na lokalnim jezicima. Stanovište

Komiteta za ljudska prava ima poseban značaj za rođake nestalih lica u BiH, imajući u vidu da je ovo jedini međunarodni mehanizam istrage ljudskih prava ili procedura za ljudska prava ili poravnanje koji je detaljno analiziralo kršenje njihovih prava od strane države i zatražilo usvajanje seta konkretnih mjera. Iz ovog razloga, još je više za žaljenje da, do danas, jedina mjera koju je BiH provela je prevod stanovišta Komiteta za ljudska prava na lokalni jezik i objavljivanje istog na web sajtu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice. Dok je ovo sigurno pozitivan korak, daleko je od dovoljnog i pokazuje očito zanemarivanje države BiH njenih međunarodnih obaveza i, naročito, zahtjeva Komiteta za ljudska prava.

Jedan od međunarodnih sporazuma koji je i sastavni dio Aneksa I Ustava BiH je i Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW). Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju 1993. godine, a Opcioni protokol uz ovu Konvenciju ratifikovan je 2002. godine. Do sada je država BiH u dva navrata podnosila izvještaje CEDAW komitetu. Inicijalni, Drugi i Treći izvještaj podnijeti su 2006. godine, a Četvrti i Peti periodični izvještaj podnijet je u julu 2013. godine.

Pored države BiH, odnosno Agencije za ravnopravnost polova i entitetskih gender centara koji pripremaju ove izvještaje, i organizacije civilnog društva podnose svoje alternativne ili Shadow reports CEDAW komitetu. Iz posljednjeg, četvrtog po redu Alternativnog CEDAW izvještaja¹⁷ u čijoj izradi su učestvovala 24 organizacije civilnog društva, je evidentno da Bosna i Hercegovina nastavlja da sistematski marginalizuje ulogu žena u društvenom, ekonomskom i političkom razvoju, odnosno da se preporuke CEDAW komiteta slabo ili nikako primjenjuju u praksi.

Primjera radi, Komitet CEDAW-a je preporučio državi¹⁸ da “posebno u svoj novi Ustav uključi definiciju jednakosti između žena i muškaraca i zabranu direktne i indirektna diskriminacije žena u javnoj i privatnoj sferi”. Ova preporuka nije sprovedena.

Komitet je takođe pozvao državu da preduzme efikasne mjere eliminisanja diskriminacije protiv Romkinja, interno raseljenih žena i žena manjinskih izbjeglica, žena na selu, starih žena i žena sa invaliditetom, posebno u oblasti obrazovanja, zdravstva i zapošljavanja kao i u političkom i javnom životu, razvojem ciljanih strategija, uključujući privremene posebne mjere kako bi se povećala jednakost u ovim područjima.

Ipak, ove grupe žena se i dalje suočavaju sa višestrukom diskriminacijom, nejednakom i nepristupačnom zdravstvenom zaštitom koja je usko povezana sa lošom saobraćajnom infrastrukturom, ukidanjem seoskih ambulanti, skupim privatnim pregledima, troškovima prevoza i arhitektonskim preprekama; i nisu prepoznate u strategijama i razvojnim politikama. Jedna od zajedničkih karakteristika ovih ranjivih grupa leži u činjenici da ove žene, po pravilu, ne participiraju u zakonodavnim i/ili izvršnim tijelima na nivou vlasti u BiH.

Zbog ograničenog provođenja ovih odluka potrebno je da Bosna i Hercegovina izradi mehanizam nadgledanja stanovišta Komiteta za ljudska prava kao i stanovišta i preporuka drugih nadzornih tijela UN-a. Do sada se pokazalo da je uloga Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH ograničena u prikupljanju odgovora različitih institucija i prosljeđivanja ka nadležnom tijelu UN-a. Potreban je mnogo posvećeniji i usredsređeniji napor u osiguravanju provođenja različitih preporuka i standarda i osnivanje sistema praćenja u vezi sa sprovođenjem preporuka međunarodnih nadzornih tijela, uključujući i praćenje implementacije presuda Evropskog suda za ljudska prava.

KOJE SU NADLEŽNOSTI OMBUDSMANA NA PODRUČJU LJUDSKIH PRAVA, PRAVA ŽENA, PRAVA DJECE, PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM I ZAŠTITE MANJINA? DA LI OMBUDSMAN IMA OVLAŠĆENJA DA VRŠI ISTRAGE? DA LI JE MANDAT OMBUDSMANA TAKOĐE PROŠIREN NA ODREĐENE ASPEKTE U PRIVATNOM SEKTORU? KAKO JE REGULISANO FINANSIRANJE INSTITUCIJE OMBUDSMANA?

Institucija Ombudsmana za ljudska prava BiH¹⁹ razmatra predmete koji se odnose na povredu ljudskih prava počinjenu od strane bilo kojeg organa BiH, njenih entiteta i Brčko Distrikta. Predmeti se formiraju na osnovu pojedinačnih žalbi pravnih ili fizičkih lica ili *ex officio*.

Ukoliko utvrdi povredu prava, Institucija ombudsmana izdaje preporuke nadležnim organima da preduzmu mjere kako bi se ispravile povrede ljudskih prava ili slabo funkcionisanje uprave. Preporuke koje izdaje Institucija ombudsmana nemaju izvršnu snagu. Stupanjem na snagu Zakona o zabrani diskriminacije iz 2009. godine, Instituciji ombudsmana za ljudska prava BiH dodijeljena je uloga centralne institucije za zaštitu od diskriminacije.

Institucija ombudsmana u svojim godišnjim izvještajima daje pregled svih zaprimljenih žalbi, uključujući i one po osnovu diskriminacije. Međutim, ni osam godina od donošenja Zakona o zabrani diskriminacije BiH, još nije uspostavljena centralna baza podataka za slučajeve diskriminacije pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice, iako Zakon izričito propisuje ovu obavezu.

U okviru institucije Ombudsmana postoje sljedeći posebni odjeli: Odjel za praćenje prava djece, Odjel za eliminaciju svih oblika diskriminacije, Odjel za praćenje prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina, Odjel za ekonomska, socijalna i kulturna pitanja, Odjel za praćenje prava osoba sa invaliditetom, Odjel za praćenje prava pritvorenika/zatvorenika i Odjel za praćenje političkih i građanskih prava.

Ne postoji poseban odjel za praćenje prava žena. Praćenje kršenja prava na osnovu spolne i rodne pripadnosti je u nadležnosti Odjela za eliminaciju svih oblika diskriminacije. Zbog nedovoljne i različite prakse pravosudnih institucija u predmetima diskriminacije, Institucija ombudsmana je samostalno razvijala standarde i modalitete postupanja u slučajevima/žalbama po osnovu diskriminacije. Specifično, kad je riječ o zaštiti prava žena, na Inicijativu Zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH (2014), Institucija ombudsmana je izradila Specijalni izvještaj o stanju zaštite majke i materinstva u Federaciji BiH.

Zbog nedovoljnih resursa ove institucije, kako finansijskih tako i materijalnih, institucija Ombudsmana samo povremeno vrši praćenje primjene prava osoba s invaliditetom i o tome objavljuje izvještaje. Kao i za sve druge građane, institucija Ombudsmana prima žalbe i daje preporuke nadležnim organima po osnovu primljenih žalbi. Međutim, institucija Ombudsmana ne radi dovoljno na promociji svog rada među organizacijama osoba s invaliditetom tako da su osobe s invaliditetom neupućene o načinu kako institucija Ombudsmana može pomoći u zaštiti njihovih ljudskih prava. Ova institucija je jedina u državi koja može obavljati nezavisan monitoring ljudskih prava osoba s invaliditetom, ali se niko u državi nije posvetio ispunjenju ove obaveze koja proizilazi iz ratifikacije Konvencije o pravima osoba s invaliditetom UN.

U ustanovama i preduzećima se ne provodi periodični ili redovni monitoring primjene antidiskriminacijskih zakona.

302

DA LI POLICIJA, ZATVORSKI ČUVARI, GRANIČNA POLICIJA I DRUGI SLUŽBENICI PROLAZE OBUKU O LJUDSKIM PRAVIMA, UKLJUČUJUĆI OBUKU O PRAVIMA ŽENA, PRAVA OSOBA S INVALIDITETOM, PRIPADNIKA MANJINA, LGBTI OSOBA?

Policijci_ke, tužitelji_ce i sudije_tkinje prolaze edukacije o ljudskim pravima LGBTI osoba, ali su one vrlo rijetko institucionalnog karaktera, te se radi o sporadičnim obukama sensibilizacije koje iniciraju i organizuju predstavnici_e civilnog društva i koje imaju dobrovoljni karakter. Izuzetak je obuka koju je tokom 2016. godine organizirao MUP Republike Srpske nakon preporuke Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH.

Granična policija, te zatvorsku čuvari i drugi službenici do sada nisu bili uključeni u edukacije o ljudskim pravima LGBTI osoba.

Do sada nije bilo nikakvih obuka navedenih javnih službenika o pravima osoba s invaliditetom ili specifičnostima komunikacije i ophođenja prema ovoj skupini građana/ki.

325

KAKVE SU VAŠE ZAKONODAVNE ODREDBE O BRAKU ILI OZVANIČENOM PARTNERSKOM ODNOSU, UKOLIKO IH IMA, A KOJE OBUHVATAJU I PAROVE ISTOG POLA?

Zakonodavstvo BiH isključivo reguliše bračnu i vanbračnu zajednicu kao zajednice života parova različitog spola. Životne zajednice parova istog spola nisu regulisane ni na koji način. Brak i vanbračna zajednica u BiH regulisani su zakonima na nivou entiteta i Brčko distrikta.

362

KOJI SU KORACI PREDUZETI KAKO BI BILA SPRIJEČENA DISKRIMINACIJA ZASNOVANA NA PRIPADNOSTI NACIONALNOJ MANJINI, ETNIČKOM ILI SOCIJALNOM PORIJEKLU, POLU, RASI, BOJI KOŽE, GENETSKIM OSOBNAMA, JEZIKU, VJEROISPOVIJESTI ILI UVJERENJU, POLITIČKOM ILI NEKOM DRUGOM MIŠLJENJU, IMOVINI, ROĐENJU, INVALIDNOSTI, UZRASTU ILI SEKSUALNOJ ORIJENTACIJI? DA LI JE USVOJEN OPŠTI ZAKON PROTIV DISKRIMINACIJE I KADA? POSTOJI LI OPŠTA STRATEGIJA ZA BORBUN PROTIV DISKRIMINACIJE?

U BiH postoji legislativa i politike za borbu protiv diskriminacije, ali se one implementiraju nedovoljno ili se uopšte ne implementiraju.

Zakon o zabrani diskriminacije BiH usvojen je 2009. godine, a njegove izmjene i dopune su usvojene sredinom 2016. godine. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH započelo je proces izrade Strategije za ljudska prava BiH i Strategije za suzbijanje diskriminacije u BiH koje pokrivaju sve navedene osnove iz ovog pitanja. Prema planu rada ministarstva, ove strategije trebaju biti usvojene do kraja 2017. godine.

Diskriminacija na osnovu spola: 2003. godine usvojen je Zakon o ravnopravnosti spolova BiH, koji je izmjenjen 2010. godine, a trenutno je u fazi implementacije drugi Gender akcioni plan BiH za period od 2013. do 2017. godine koji se provodi kroz operativne planove na državnom i entiteskim nivoima. Veliki problem za provedbu GAP-a predstavlja nepostojanje planova za provedbu na kantonalnom nivou.

Diskriminacija LGBTI osoba: Ne postoje specifične javne politike koje imaju za cilj prevenciju i eliminaciju diskriminacije ovih osoba.

Diskriminacija osoba sa invaliditetom: Izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije iz 2016. godine, invaliditet je uveden kao osnov za zabranu diskriminacije. Još ne postoji strategija niti drugi podzakonski akt koji se bavi zabranom diskriminacije osoba s invaliditetom. Država i njene institucije ne rade promotivne i informativne kampanje o antidiskriminacijskoj legislativi,

te osobe s invaliditetom, kao ni druge ugrožene grupe, nisu upoznate sa pravima koja su propisana ovim zakonom.

Takođe, Zakon o zabrani diskriminacije razumno prilagođavanje spominje samo u kontekstu zapošljavanja, što je nedovoljno, a uskraćivanje obezbjeđivanja razumnog prilagođavanja se ne smatra diskriminacijom.

363

KOJE MJERE SU PREDUZETE KAKO BI SE OSIGURALO POTPUNO IZVRŠENJE PRESUDA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA O ZABRANI DISKRIMINACIJE, UKLJUČUJUĆI I SLUČAJ SEJDIĆ-FINCI I DRUGE?

U oktobru 2011. godine formirana je Privremena zajednička komisija oba doma PSBiH za provođenje presude Evropskog suda za ljudska prava u Strasbourgu u predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine. Komisija je zasjedala do marta 2012. godine, do kada joj je podneseno nekoliko prijedloga ustavnih amandmana koje su dostavili predstavnici/e političkih partija i civilnog društva. Na posljednjoj sjednici (12.03.2012.) usvojeni su zaključci da komisija „nije postigla takav stepen saglasnosti koji je potreban za predlaganje amandmana na Ustav BiH“, te da komisija smatra da „treba nastaviti raditi na pronalaženju rješenja potrebnih za provođenje presude, u skladu sa sugestijama i odlukama domova PS BiH“. Komisija nije zvanično rasformirana, ali je *de facto* prestala sa radom 2012. godine. Nakon toga, sve do kraja mandata 2010-2014 godine, razgovori o implementaciji presude vodili su se vaninstitucionalno, između šefova političkih stranaka, bez učešća zakonodavnih tijela ili institucija.

Savjet ministara BiH je na 22. sjednici održanoj 8. septembra 2015. godine, a na prijedlog Ministarstva pravde BiH razmotrilo i usvojilo Akcioni plan za izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu „Sejdić-Finci protiv BiH“ i „Zornić protiv BiH“. Za provođenje mjera iz Akcionog plana bilo je predviđeno formiranje Radne grupe za pripremu prijedloga amandmana na Ustav BiH i usklađivanje Izbornog zakona BiH, ali grupa nije formirana jer većina klubova oba doma Parlamentarne skupštine BiH nije dostavila Ministarstvu pravde BiH imena svojih predstavnika. U međuvremenu, presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu „Pilav protiv Bosne i Hercegovine“ postala je obavezujuća u septembru 2016. i time je nastala obaveza za BiH da generalno otkloni povredu prava koju je Sud utvrdio u ovom slučaju. Ministarstvo pravde BiH je nakon toga uputilo Savjetu ministara na usvajanje novi Prijedlog Akcionog plana koji obuhvata i slučaj „Pilav protiv BiH“. Ministarstvo pravde BiH je do sada dva puta urgiralo (18. januar 2017. i 1. februar 2017.) da se u dnevni red sjednica Savjeta ministara uvrsti i razmatranje Prijedloga Akcionog plana za izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu „Sejdić-Finci protiv BiH“, „Zornić protiv BiH“ i „Pilav protiv BiH“, ali do dana podnošenja ovog izvještaja ovaj prijedlog nije bio tema sjednica Savjeta ministara BiH.

Dodajmo i da je Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH, na 38. sjednici održanoj 2.12.2016. godine, usvojio odluku o rokovima i nosiocima aktivnosti u implementaciji presude „Sejdić i Finci protiv BiH“. Rok od 90 dana koji je Parlamentarna skupština dala Savjetu ministara BiH da pripremi i u parlamentarnu proceduru uputi Prijedlog izmjena i dopuna Ustava Bosne i Hercegovine kojim se osigurava primjena presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić-Finci nije ispoštovan.

366

DA LI POSTOJI POSEBNA ZAKONOM PROPISANA ZAŠTITA PRAVA OSOBA SA INVALIDITETOM? DA LI POSTOJE MJERE PREDVIĐENE DA OSIGURAJU NJIHOVU NEZAVISNOST, KAO I SOCIJALNU I PROFESIONALNU INTEGRACIJU? OBJASNITE.

Jedinstven zakon o zaštiti prava osoba s invaliditetom ne postoji u državi. Država BiH još uvijek nije usvojila jedinstvenu definiciju osoba s invaliditetom, niti se poduzimaju aktivnosti u pravcu njenog definisanja, pa se čak i u novijim propisima zadržava medicinski pristup u definisanju osoba s invaliditetom, koji se vezuje za oblast koju pojedini propisi regulišu, ili za uzrok i okolnosti nastanka invaliditeta. Ovakva praksa ne osigurava ravnopravan položaj različitih grupa osoba s invaliditetom, i pojedine grupe stavlja u diskriminirajući položaj otežavajući ostvarivanje prava i podrške u društvu.

Naime, zakoni u BiH različito tretiraju ratne invalide i civilne žrtve rata i osobe sa invaliditetom koji nije nastao kao posljedica rata. Ove dvije grupe građana/ki imaju različita prava, kako u pravnom okviru tako i u praksi, te se ne može govoriti o jedinstvenom pravnom okviru za sve osobe sa invaliditetom. Visina naknada i primanja direktno zavisi od uzroka nastanka invaliditeta, pri čemu se dodatne razlike javljaju u odnosu na mjesto prebivališta, budući da se ova prava utvrđuju propisima entiteta i kantona, te nisu ujednačena na teritoriji cijele države. Naknade za ratne vojne invalide tretiraju se, ipak, kao prioritete u odnosu na druge budžetske korisnike na svim nivoima vlasti, te se za ovu kategoriju osoba sa invaliditetom obezbjeđuju i posebni podsticaji za zapošljavanje²⁰ i školovanje. Postoji i niz propisa, na svim administrativnim nivoima, kojima se obezbjeđuje prednost za ovu kategoriju lica prilikom korištenja javnih usluga.

Što se tiče legislative koja se odnosi na civilne osobe sa invaliditetom, oba entiteta imaju usvojen Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom, te su ovo jedini akti koji se bave isključivo pravima osoba sa invaliditetom. Ovi zakoni, međutim, od svog donošenje nisu uspjeli značajno uticati na povećanje stope zapošljavanja osoba s invaliditetom i njihovo značajnije uključenje u društvo. Stopa zaposlenosti osoba sa invaliditetom izuzetno je niska, što ilustruje i podatak Saveza za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim licima RS (MeNeRaLi) da je samo 1% od oko 3.000 njihovih članova/ica u nekoj vrsti radnog odnosa. Osobe sa umanjenim intelektualnim sposobnostima posebno su marginalizovane i njihova socijalizacija uglavnom zavisi od rada udruženja i organizacija civilnog društva.

Zakonima o socijalnoj zaštiti obezbjeđuju se finansijska sredstva namijenjena za obezbjeđenje tuđe njege i pomoći, koja bi trebala da pokrije troškove asistencije za osobe sa invaliditetom, koja bi im trebala obezbijediti nezavisnost. Međutim, usljed loše ekonomske situacije u našoj zemlji osobe s invaliditetom, i često čitave njihove porodice, ovise o sredstvima koje dobijaju na ime moguće nezavisnosti.

367

DA LI JE BOSNA I HERCEGOVINA RATIFIKOVALA RELEVANTNE MEĐUNARODNE KONVENCIJE I UGOVORE O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM I TO KONVENCIJU UJEDINJENIH NACIJA O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM I FAKULTATIVNI PROTOKOL?

Bosna i Hercegovina je ratificirala Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom i Fakultativni protokol, koji su stupili na snagu u aprilu 2010. godine. Od tada nije bilo nikakvog značajnog napretka u smislu promjene paradigme medicinskog modela u socijalni model ljudskih prava.

Potpisivanjem i ratifikovanjem UN konvencije o pravima osoba sa invaliditetom Bosna i Hercegovina je na sebe preuzela obavezu da će sve domaće zakone uskladiti sa ovom Konvencijom.

Međutim, analiza usklađenosti domaćih zakona sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, rađena 2015. godine, pokazala je da 97% zakona i drugih podzakonskih dokumenata

nije usklađeno sa Konvencijom. Analiza je obuhvatila 231 zvanični dokument na svim nivoima u BiH u oblastima obrazovanja, kulture i sporta, socijalne zaštite, zapošljavanja i zdravstva²¹.

Analiza je, između ostalog, pokazala da u bh. zakonodavstvu i dalje ne postoji jedinstvena definicija invaliditeta, kao ni jedinstven registar osoba sa invaliditetom koji bi uključivao i podatke o polnoj i starosnoj strukturi, vrsti invaliditeta, socijalno-ekonomskom statusu i druge relevantne podatke. Sve to otežava ostvarivanje nezavisnosti, te socijalne i profesionalne integracije osoba sa invaliditetom u BiH.

368

KAKO BOSNA I HERCEGOVINA ZAKONIMA I U PRAKSI OBEZBJEĐUJETE POŠTOVANJE NAČELA NEDISKRIMINACIJE NA OSNOVU SEKSUALNE ORIJENTACIJE? DA LI SE SLOBODA OKUPLJANJA PRIMJENJUJE SLOBODNO I BEZ PROBLEMA, NA PRIMJER, KOD ORGANIZACIJE PARADA PONOSA I SLIČNIH DOGAĐAJA?

Poštivanje načela nediskriminacije u BiH obezbjeđuje se Zakonom o zabrani diskriminacije BiH, čija implementacija u praksi je jedan od najvećih problema u borbi protiv diskriminacije u BiH.

Sloboda okupljanja u BiH različito je regulisana u entitetima, a u Federaciji BiH i na nivou pojedinačnih kantona. Događaji sa LGBTI tematikom više puta su bili meta napada, na koje policija i pravosuđe nisu adekvatno reagovali, niti sankcionisali počinitelje krivičnog djela (napadi na Queer Sarajevo Festival (2008) i festival „Merlinka“ (2014)). S obzirom na postupanje institucija u oba ova slučaja, vidi se da, iako je sloboda okupljanja zagarantovana u teoriji, u praksi država neadekvatno štiti ovu slobodu manjinskih i marginaliziranih grupa.

369

DA LI JE DISKRIMINACIJA NA OSNOVU RODNOG IDENTITETA ZABRANJENA ZAKONODAVSTVOM?

Da. Zabrana diskriminacije na osnovu pola propisana je Ustavom BiH (član II/4), ustavima entiteta i kantonalnim ustavima; Zakonom o ravnopravnosti polova BiH, Zakonom o zabrani diskriminacije BiH, kao i drugim zakonima koji uređuju specifične oblasti (zakoni o radu, zakoni o socijalnoj zaštiti, zakoni i osnovnom obrazovanju, itd). Izmjenama i dopunama Zakona o Zabranj diskriminacije iz 2016. godine, rodni identitet je eksplicitno naveden u Zakonu kao zabranjeni osnov diskriminacije.

371

KAKO SU ZLOČINI IZ MRŽNJE DEFINISANI U KRIVIČNOM ZAKONU? DA LI ZLOČINI IZ MRŽNJE PREDSTAVLJAJU SAMOSTALNO KRIVIČNO DJELO ILI OTEŽAVAJUĆU OKOLNOST? KOJE KAZNE SU ZAPRIJEČENE U SLUČAJEVIMA ZLOČINA IZ MRŽNJE? KOJE OSNOVE SU OBUHVAĆENE ZAKONODAVSTVOM I KAKO SE PRIMJENJUJU?

Krivična djela počinjena iz mržnje regulisana su krivičnim zakonima entiteta i Brčko distrikta. U entitetskim zakonima, krivična djela počinjena iz mržnje propisana su kao pojedinačni kvalifikovani oblici težih krivičnih djela, te se uzimaju u obzir kao otežavajuće okolnosti ako se radi o lakšim krivičnim djelima. U Brčko distriktu mržnja ili predrasuda kao motiv izvršenja krivičnog djela uzima se u obzir kao otežavajuća okolnost.

Sva tri krivična zakona propisuju strožije kazne ako je krivično djelo motivisano mržnjom ili predrasudom. Međutim, zbog blage politike kažnjavanja sudova u BiH, u praksi dolazi do izricanja i manjih kazni od zapriječenih.

Osnove koji su pokriveni u Krivičnom zakonu FBiH su: rasna pripadnost, boja kože, vjersko uvjerenje, nacionalno i etničko porijeklo, jezik, invaliditet, spol, seksualne orijentacija ili rodni identitet.

Osnove koje su pokrivena u Krivičnom zakonu RS i Distrikta Brčko su: etničko ili nacionalno porijeklo, jezik ili pismo, vjersko uvjerenje, rasa, boje kože, pol, polna orijentacija, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, društveni položaj, dob, zdravstveni status ili druga osobina.

374

NAVEDITE INFORMACIJE O MJERAMA ZA SPREČAVANJE DISKRIMINACIJE I SEGREGACIJE NA NACIONALNOJ OSNOVI U OBRAZOVNOM SISTEMU. DA LI POSTOJE RELEVANTNE SUDSKE PRESUDE I DA LI SE IZVRŠAVAJU?

Glavni neriješeni problem u vezi sa etnički zasnovanom diskriminacijom u obrazovnom sistemu ostaje fenomen nazvan "dvije škole pod jednim krovom", koji dijeli bošnjačke i hrvatske učenike koji pohađaju istu školu. Djeca u tzv. "miješanim kantonima" su razdvojena na osnovu njihove nacionalnosti, da bi učili po bošnjačkom ili hrvatskom nacionalnom planu i program. Mnogi akteri su upućivali na ovaj problem više od decenije, ali još uvijek ostaje kao takav u nekoliko kantona u Federaciji BiH.

2003. godine Savjet za sprovođenje mira je pozvao federalno Ministarstvo obrazovanja da sprovede ujedinjenje "dvije škole pod jednim krovom" do početka sljedeće školske godine, što se nikad nije dogodilo. Udruženje "Vaša prava u BiH" je ovaj problem predalo na sud u tužbi protiv Hercegovačko neretvanskog kantona; njegovog Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta i osnovnih škola u Stocu i Čapljini. Opštinski sud u Mostaru je 2012. odlučio da fenomen "dvije škole pod jednim krovom" predstavlja etničku segregaciju i diskriminaciju djece. Kantonalni sud Hercegovačko neretvanskog kantona je preinačio presudu, a žalba je uložena Vrhovnom sudu Federacije BiH. U avgustu 2014. Vrhovni sud Federacije BiH je potvrdio prvostepenu presudu Opštinskog suda (koja se odnosi na praksu osnovnih škola u Stocu i Čapljini)²² da sistem "dvije škole pod jednim krovom" predstavlja etničku segregaciju učenika. Sud je ustanovio da bi ova praksa trebala da bude ukinuta, a podijeljene škole ujedinjene. Do danas, nema nikakvih napora u ukidanju „dvije škole pod jednim krovom“, a presuda još nije izvršena.

Protiv „dvije škole pod jednim krovom“ pobunili su se i učenici u Jajcu u Srednjobosanskom kantonu. Oni su učestvovali u različitim protestima tokom 2016. i početkom 2017. protivajući se odluci kantonalnog Ministarstva obrazovanja formira novu srednju školu koja bi radila na principu „dvije škole pod jednim krovom“. Osnivanje nove škole podržao je 21 predstavnik u kantonalnoj skupštini, četiri su bila protiv, a pet suzdržano. Ministrica obrazovanja Srednjobosanskog kantona Katica Čerkez je rekla da su osnivanje srednje škole u Jajcu sa bošanjačkim planom i programom zatražili roditelji i da su konačnu odluku donijeli delegati Skupštine Srednjobosanskog kantona. Savjet učenika se, pak, nastavio protiviti odluci, protestujući i obraćajući se medijima i političarima a naposljetku su zaprijetili da će bojkotovati nastavu. U najnovijem razvoju događaja, oni su uspjeli zaustaviti osnivanje nove škole, barem za sada²³.

Osim problema sa segregacijom, postoje i drugi oblici diskriminacije u obrazovanju. U entitetu Republika Srpska, učenici koji nisu srpske nacionalnosti, posebno povratnici, često nemaju mogućnost da uče po nacionalnom planu i program u školama koje pohađaju. Ovo se posebno manifestuje u slučajevima djece povratnika u Konjević Polju i Kotor Varoši i njihovom pravu da uče bošnjački ili hrvatski jezik, što je takođe dovelo do protesta djece i roditelja²⁴. Zvanični jezici u BiH su bosanski, hrvatski i srpski jezik; međutim, član 7. Ustava RS definiše zvanični jezik kao "jezik srpskog naroda, jezik bošnjačkog naroda i jezik hrvatskog naroda". Ovo je ostavilo otvoren prostor za različito tumačenje i dozvoljava Vladi RS da negira postojanje bosanskog jezika nazvavši ga „bošnjački jezik“ ili „jezik bošnjačkog naroda“ negirajući bošnjačkoj zajednici pravo da odluči kako će nazvati jezik kojim govore.

Diskriminacija se takođe ogleda u politici naziva i konstruisanja simboličkog identiteta obrazovnih institucija, koja ponekad dostiže tačku koja može biti smatrana prijetecom za članove zajednice

koji nisu etnička većina u datoj administrativnoj/teritorijalnoj jedinici. Nazivi škola ili drugih institucija u obrazovnom sistemu, po vojnim zapovjednicima, političarima ili osporavanim historijskim ličnostima, pojačava etničke razlike i služe za označavanje dominacije jedne etničke grupe u datoj teritoriji i ne osiguravaju inkluzivno okruženje za učenike bez obzira na njihovu etničku pripadnost. Najradikalniji slučaj takve prirode je zabilježen u opštini Pale u Republici Srpskoj gdje je novi studentski dom nazvan po Radovanu Karadžiću. Dom je svečano otvorio Predsjednik RS Milorad Dodik u martu 2016. samo nekoliko sedmica prije presude Haškog tribunala, kojom je Karadžić proglašen krivim za genocid, ratne zločine i zločine protiv čovječnosti.

375

NAVEDITE INFORMACIJE O REALIZACIJI ZAJEDNIČKE JEZGRE NASTAVNIH PLANOVA I PROGRAMA.

U smislu metodologije, obrazovni sistem u BiH je jedinstven u cijeloj zemlji. Međutim, sadržaj nastavnog plana i programa nije isti za cijelu zemlju, posebno u onom što se naziva "grupa nacionalnih predmeta" (istorija, književnost, kultura, jezik i slično). Ova grupa predmeta se definiše u trima "nacionalnim" planovima i programima, što odgovara trima konstitutivnim etničkim grupama. Svaki nacionalni plan i program uglavnom se fokusira ili isključivo na istoriju, tradiciju, itd. jedne etničke grupe, dok se zajednička istorija, tradicija i kultura sve tri grupe ili ignoriše ili se predstavlja na negativan način. Tako obrazovni sistem naglašava razlike između grupa, ponekad na diskriminativan i antagonistički način. U ovom pogledu, obrazovanje u BiH je veoma podijeljeno i *de facto* prilagođeno da održava i produbljuje etničku distance između "konstitutivnih naroda".

381

DOSTAVITE DETALJNE INFORMACIJE O USTAVNIM ODREDBAMA I ZAKONODAVNIM MJERAMA KOJIMA SE OSIGURAVA RAVNOPRAVNOST IZMEĐU ŽENA I MUŠKARACA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA JEDNAKOSTI U PODRUČJIMA KAO ŠTO SU ZAPOŠLJAVANJE, RADNI USLOVI I PLATE, KAO I PRISTUP I SNABDIJEVANJE ROBAMA I USLUGAMA. DA LI JE PROMJENA POLA KAO OSNOV ZA DISKRIMINACIJU OBUHVACENA OVIM MJERAMA?

Ustav BiH ne prepoznaje eksplicitno jednakost između žena i muškaraca, ali u članu II navodi da je „uživanje prava i sloboda, predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava, osigurano svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je **pol**, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status“.

Sam Ustav u svom katalogu prava ograničava se na ljudska prava, ne dotičući se pri tome seta građanskih prava (zapošljavanje, zdravlje i reproduktivna prava, radni uslovi i plate, kao i pristup snabdijevanju robom i uslugama). Zabrana diskriminacije na osnovu spola u ovim oblastima predviđena je Zakonom o zabrani diskriminacije BiH i Zakonom o ravnopravnosti polova BiH.

Rodni identitet je prepoznat kao osnov za zabranu diskriminacije, dok se promjena spola ne spominje eksplicitno u ovim dokumentima.

Zakoni o radu oba entiteta, usvojeni 2016. godine, zabranjuju diskriminaciju na osnovu pola na radnom mjestu i prilikom zapošljavanja, te propisuju načelo jednakih plata za isti rad ili rad iste vrijednosti.

Tako član 77. Zakona o radu Federacije BiH («Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine», broj 26/16) jasno kaže: "(1) Poslodavac je dužan radnicima isplatiti jednake plaće za rad jednake vrijednosti bez obzira na njihovu nacionalnu, vjersku, spolnu, političku i sindikalnu pripadnost kao i drugi diskriminatorni osnov iz člana 8. stav 1. ovog zakona". Zabrana diskriminacije i načelo jednakih plata za isti rad ili rad iste vrijednosti propisani su i Zakonom o radu Republike Srpske

(“Službeni glasnik RS”, br. 1/2016) i to od člana 19. do člana 25. i članom 120, stav 2.

No, u praksi se ovo načelo ne provodi (vidjeti detaljnije odgovore na pitanja 295. i 296).

Takođe, zakonsko regulisanje porodijskog odsustva se razlikuje od kantona do kantona, te samim time porodilje iz jednog kantona imaju različita prava u odnosu na porodilje iz drugog.

Zabrana diskriminacije na osnovu promjene spola nije regulisana niti jednim zakonom u Bosni i Hercegovini, te su pripadnici ove manjine diskriminisani u odnosu na druge spolove. Osobama koje su promijenile spol u BiH omogućena je promjena dokumenata u skladu sa novim spolom: Zakonom o matičnim knjigama Federacije BiH i Zakonom o matičnim knjigama Republike Srpske izričito je definisano da se promjena spola upisuje u matične knjige, dok u Zakonu o matičnim knjigama Brčko distrikta to još nije predviđeno, te bi se promjena spola, eventualno, mogla tretirati i upisivati u matične knjige kao naknadna ispravka grešaka.

Promjena jedinstvenog matičnog broja u skladu s novim spolom osobe omogućena je Zakonom o jedinstvenom matičnom broju BiH. Osim toga, promjena ličnog imena, ili samo imena, ili samo prezimena, dozvoljena je svakom pojedincu i mijenja se na zahtjev punoljetne osobe ili zakonskog zastupnika maloljetne osobe što je regulisano zakonima o ličnom imenu Republike Srpske, FBiH i Brčko distrikta, a promjena podataka upisanih na ličnoj karti Zakonom o ličnoj karti državljana BiH omogućena je zbog promjene podataka i/ili izgleda osobe toliko da više ne odgovaraju podacima i fotografiji na ličnoj karti.

382

DA LI JE BOSNA I HERCEGOVINA RATIFIKOVALA ODGOVARAJUĆE MEĐUNARODNE KONVENCIJE? MOLIMO NAVEDITE KADA, ZA SVAKU KONVENCIJU.

BiH je ratifikovala veliki broj međunarodnih konvencija, od kojih iz oblasti ljudskih prava žena izdvajamo:

- Povelja o osnovnim pravima Evropske unije, 2000 godina
- Konvencija Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, 2013 godina
- Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, 2002
- Protokol na Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, 2002
- Rezolucija Vijeća sigurnosti UN 1325 (2000) „Žene, mir i sigurnost“
- Pekinška deklaracija i Platforma za akciju
- Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (sastavni dio Aneksa I Ustava BiH)
- Protokol o sprječavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime), stupio na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 25.12.2003. godine, objava „Službeni glasnik BiH“ broj: 03/2002)
- Preporuka Rec (2007) 17 Odbora ministara državama članicama o standardima i mehanizmima ravnopravnosti spolova

383

DA LI POSTOJE DRUGE PRAKTIČNE MJERE I MEHANIZMI KOJI PODRŽAVAJU RAVNOPRAVNOST POLOVA? OPIŠITE UČEŠĆE CIVILNOG DRUŠTVA U RADU INSTITUCIONALNIH MEHANIZAMA ZA RAVNOPRAVNOST POLOVA, AKO UČESTVUJE.

Postoji Zakon o ravnopravnosti spolova BiH, te Gender akcioni plan BiH za period od 2013. do 2017. godine.

Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u BiH obuhvataju Agenciju za ravnopravnost spolova na nivou BiH, te Gender centar RS i Gender Centar FBiH na entitetskim nivoima. Gender centri su formirani kao savjetodavna tijela vlada, čija je svrha davanje preporuka u cilju provedbe Zakona o ravnopravnosti spolova BiH, GAP-a i drugih međunarodnih dokumenata koji promiču rodnu ravnopravnost, te praćenje njihove provedbe.

Vlade kantona također su se kroz GAP obavezale da će formirati koordinacione odbore za ravnopravnost spolova, koji su formirani u 2 od 10 kantona, te još uvijek nisu započeli aktivan angažman. Pri kabinetima načelnika općina su, također, osnovane komisije za ravnopravnost spolova. Nažalost, ne može se reći da sve osnovane komisije rade adekvatno i u kontinuitetu.

U okviru zakonodavne vlasti na svim nivoima su uspostavljene komisije/odbori za ravnopravnost spolova. Na državnom nivou djeluje Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Parlamentarne skupštine BiH, a na entitetskom nivou Komisija za jednakopravnost spolova Doma naroda i Komisija za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH; te Odbor jednakih mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske.

Osnovane su i komisije za ravnopravnost spolova kantonalnih skupština u Federaciji BiH. Na lokalnom nivou djeluju komisije u okviru općinskih vijeća/skupštinama opština u skoro svim općinama u BiH. Pojedine komisije na kantonalnom i opštinskom nivou nisu funkcionalne, te je neophodno ojačati kapacitete pomenutih komisija kako bi mogle provoditi aktivnosti iz svojih mandata.

Institucionalni gender mehanizmi za sada su pokazali otvorenost za saradnju sa civilnim društvom u smislu partnerstva u određenim oblastima ljudskih prava. Međutim, nekada je ta saradnja samo deklarativne prirode. Primjera radi, na prijedlog Agencije za ravnopravnost spolova BiH, u oktobru 2013. godine uspostavljena je Koordinaciona grupa od 16 nevladinih organizacija koje se bave primjenom UNSCR 1325, koje su potpisale Memorandum o saradnji sa Koordinacionim odborom za praćenje primjene UNSCR 1325. Međutim, do septembra 2016. nije održan nijedan sastanak s ovom Koordinacionom grupom, što pokazuje da je svrha ovog memoranduma bila "isključivo zadovoljavanje forme proistekle iz sugestija nezavisne revizije"²⁵.

384

DOSTAVITE STATISTIČKE PODATKE O ZASTUPLJENOSTI ŽENA U POLITIČKOM ŽIVOTU, PRAVOSUĐU, ORGANIMA REDA I DRŽAVNOJ UPRAVI, POSEBNO KAD JE RIJEČ O RUKOVODEĆIM POZICIJAMA.

Zakon o ravnopravnosti spolova propisuje kvotu od 40% za manje zastupljeni spol u svim granama vlasti, dok Izborni zakon BiH propisuje isti procenat zastupljenosti na kandidatskim listama, kao i u tijelima za provedbu izbora (birački odbori i komisije). Sistem kvota se, međutim, primjenjuje samo u procesu kandidovanja i nema stvarnog uticaja na postizanje ravnomjerne zastupljenosti žena ni u zakonodavnoj, a naročito ne u izvršnoj vlasti.

Sveukupno, odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova o ravnomjernoj zastupljenosti oba spola se u praksi ne poštuju. U tijelima izvršne i zakonodavne vlasti evidentna je neproporcionalno veća zastupljenost muškaraca naspram žena, dok je procenat žena u upravljačkim tijelima političkih stranaka između 10% i 20%.²⁶ Zastupljenost žena u parlamentarnim tijelima je ispod 20%.

Kada je riječ o izvršnoj vlasti, situacija je još lošija, s obzirom da na formiranje tijela izvršne vlasti ne utiču izborne liste. U BiH na svim nivoima postoje 152 ministarske pozicije, od kojih se na samo 23 (14,8%) nalaze žene, pri čemu na kantonalnom nivou postoje i vlade bez ijedne žene. Na državnom nivou, od 9 ministarskih pozicija u Savjetu ministara BiH, 2 (22,2%) obnašaju žene; u Vladi Federacije BiH ih je 4 od 16 (25%); u Vladi Republike Srpske 3 od 16 (18,8%). Na čelnim funkcija izvršne vlasti na državnom nivou do sada nije bilo nijedne žene, uključujući Predsjedništvo BiH i funkciju predsjedavajuće/g Savjeta ministara BiH. Premijersku funkciju u FBiH takođe do sada nije obnašala nijedna žena, dok je samo jedna bila na poziciji predsjednice FBiH (2007-2011), predsjednice RS (1996-1998) i premijerke RS (od 2013. na ovamo). U Savjetu ministara BiH je, od 1996. godine do početka aktuelnog mandata, bilo ukupno pet žena na ministarskim pozicijama (neke u više od jednog mandata), dok je u ovom periodu bilo pet sastava Savjeta ministara bez ijedne žene na ministarskoj poziciji.

Pregled sistematiziranih i popunjenih pozicija sudaca i tužitelja 31. prosinca 2015. prema spolu glasi 542 muškaraca i 806 žena. Pregled spolne strukture rukovoditelja pravosudnih institucija u BiH iznosi 55 muškaraca i 39 žena.²⁷

U organima uprave žene su broјčano zastupljenije, ali se u mnogo manjem procentu nalaze na rukovodećim pozicijama. Diskriminacija na osnovu spola u oblasti rada je posebno evidentna prilikom procesa napredovanja u službi i imenovanja rukovodećih pozicija u preduzećima i institucijama. Iako statistike pokazuju da veći broj zaposlenih u okviru zdravstvenih, socijalnih i obrazovnih ustanova čine žene, sastavi upravnih odbora ovih ustanova to ne odražavaju. U većini javnih preduzeća i ustanova postoji tzv. stakleni plafon u profesionalnom napredovanju žena. Istraživanje provedeno na uzorku od 45 ustanova i preduzeća pokazalo je da nigdje nisu uspostavljeni interni pravilnici za zaštitu od diskriminacije i obezbjeđivanje spolne ravnopravnosti, koji su popisani Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH, niti se takva praksa sankcioniše. Isto istraživanje ukazuje i na to da su žene izrazito podzastupljene u strukturi upravnih odbora²⁸.

Agencija za ravnopravnost spolova je provela istraživanje u 100 javnih preduzeća, koje je pokazalo da su žene u upravnim odborima zastupljene sa 20%, a u nadzornim odborima ovih preduzeća sa 15%²⁹. Na osnovu toga, Agencija je zaključila da i dalje postoji "stakleni strop" koji onemogućava punu ravnopravnost žena na tržištu rada.

Žene su u Bosni i Hercegovini izložene diskriminaciji i u pristupu ekonomskim i socijalnim pravima, naročito u zapošljavanju i upravljanju javnim preduzećima, pristupu pravu na porodiljsko odsustvo i naknade. Iako, prema rezultatima popisa provedenog 2013. godine, žene čine oko 51% ukupnog stanovništva³⁰, u ukupnom broju zaposlenih osoba zastupljene su sa 42%, dok istovremeno čine 53% nezaposlenih osoba³¹.

Iako veliki broj opština i gradova ima lokalne akcione planove za ravnopravnost spolova (od 2012. do 2015. izrađeno je i usvojeno 47 planova u FBiH, dok su u Republici Srpskoj zaključno sa 2015. godinom usvojena 22 plana), stanje na terenu izgleda potpuno drugačije. Istraživanje iz 2015. godine kojim je obuhvaćeno više od 50% bosanskohercegovačkih opština i gradova pokazalo je da gotovo nema opština/gradova koji shvataju svoju nadležnost pa tako i ne poduzimaju nikakve mjere u oblasti ravnopravnosti spolova³². Ne provode se istraživanja i javne rasprave, ne određuju se lokalni prioriteti, niti se pitanja ravnopravnosti spolova i specifičnih potreba žena uzimaju u obzir pri planiranju i provedbi programa i budžeta.

386

DOSTAVITE PREGLED MOGUĆIH SANKCIJA KOJE POSTOJE, KAKO ZA DRŽAVNI TAKO I ZA PRIVATNI SEKTOR, U SLUČAJEVIMA DISKRIMINACIJE PRI ZAPOŠLJAVANJU.

U BiH nisu propisane sankcije za počinitelje diskriminacije pri zapošljavanju, osim onih predviđenih Zakonom o zabrani diskriminacije u BiH u slučaju pokretanja privatnih tužbi i upravnih postupaka za ispitivanje diskriminacije.

387

DA LI SU USPOSTAVLJENA STALNA TIJELA ZA RAVNOPRAVNOST POLOVA? DA LI JE BOSNA I HERCEGOVINA USPOSTAVILA SPECIJALIZOVANE SLUŽBE ZA BORBU PROTIV DISKRIMINACIJE? AKO JESTE, KOJI SU INSTITUCIONALNI OKVIR, SASTAV, FUNKCIJE I OVLAŠTENJA TIH SLUŽBI?

Stalna tijela za ravnopravnost spolova su uspostavljena Zakonom o ravnopravnosti spolova i to su Agencija za ravnopravnost spolova BiH i entitetski Gender centri. Prema Zakonu o zabrani diskriminacije, jedino specijalizirano tijelo u ovoj oblasti je Institucija ombudsmana za ljudska prava, preciznije Odjel za eliminaciju svih oblika diskriminacije unutar ove institucije.

Fizička i pravna lica mogu se obratiti ovim institucijama/mehanizmima sa žalbama zbog kršenja Zakona o zabrani diskriminacije BiH, odnosno sa zahtjevom za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova BiH. Elektronski obrasci za ispitivanje povreda Zakona o ravnopravnosti spolova dostupni su na stranicama Agencije za ravnopravnost spolova BiH i Gender centra Federacije, dok je na stranici Gender centra Republike Srpske ovaj elektronski obrazac nedostupan.

Ove institucije imaju mogućnost da izdaju preporuke u konkretnim slučajevima povrede prava, ali njihove preporuke nemaju izvršnu snagu, to jest nisu obavezujuće. To dodatno otežava put do ostvarivanja zakonom im zagwarantovanih prava osobama koje se žale na diskriminaciju i kršenje prava po osnovu rodne/spolne pripadnosti.

388

NA KOJI NAČIN SE PITANJA RODNOG NASILJA I PORODIČNOG NASILJA TRETIRAJU U VAŠEM ZAKONODAVSTVU I U SUDSKOJ PRAKSI U SMISLU SPREČAVANJA NASILJA, PODRŠKE ŽRTVAMA I KRIVIČNOG GONJENJA? KOLIKO SLUČAJEVA SU TUŽILAŠTVA ISTRAŽILA? (PITANJE SE ODNOSI NA PERIOD OD ZADNJIH 5 GODINA)

Bosna i Hercegovina ratificirala je većinu konvencija o sprečavanju nasilja nad ženama i djecom. Rodno zasnovano nasilje u BiH regulisano je krivičnim zakonima entiteta i Brčko distrikta u sklopu instituta krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Porodično nasilje regulisano je krivičnim zakonima i porodičnim zakonima entiteta i Brčko distrikta, te entitetskim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici. Za efikasno provođenje ovog zakonskog okvira nedostaje niz podzakonskih akata koji bi unaprijedili postojeće zakone, kao i promjena ustaljenih negativnih praksi istražnih i pravosudnih organa pri tretiranju nasilja u porodici, koje dovode do visokog stepena nekažnjivosti ovakvih krivičnih djela.

Istraživanje o implementaciji zakonskog okvira za zaštitu od nasilja u porodici provedeno 2015. godine, ukazuje na niz problema u pogledu prevencije, procesuiranja i podrške žrtvama nasilja u porodici koji se javljaju u praksi³³. Prijave nasilja u porodici se ne procesuiraju uvijek u skladu sa zakonom, već se dešava da ih policijski službenici tretiraju kao „bračne svađe“, te da se i protiv žrtve i protiv počinioca podnose identične prekršajne prijave. Ovakvo postupanje u skladu je sa širom praksom da se slučajevi nasilja u porodici zavode kao ugrožavanje sigurnosti ili narušavanje javnog reda i mira, a ne kao krivično djelo. Ukoliko se prijavljeno djelo i tretira u skladu sa zakonom, najčešće se izriče samo zaštitna mjera kojom se počinitelj zadržava u pritvoru 24 sata, nakon čega se pušta na slobodu, što žrtvu ponovo izlaže nasilju. Druge zaštitne mjere se rijetko koriste, ili se ne podnose u zakonskom roku. Centri za socijalni rad rijetko donose rješenja o smještaju žrtve nasilja u sigurnu kuću, te su zabilježeni slučajevi da se čak i na izričit zahtjev žrtve nasilja u porodici takvo rješenje odbija izdati. U slučajevima kada se žrtve nasilja i smjeste u sigurnu kuću, to je uglavnom na rok od nekoliko dana, čime se značajno umanjuje efikasnost i ove zaštitne mjere. Centri za socijalni rad i dalje tretiraju nasilje u porodici kao „bračne nesuglasice“, te u ovakvim slučajevima naglasak stavljaju na očuvanje porodice, a ne na zaštitu žrtava.

Žrtve nasilja nisu adekvatno informisane o dostupnim mjerama zaštite, poput mogućnosti smještaja u sigurnu kuću. Jednako je loša i informisanost žrtava nasilja o svojim pravima u slučajevima kada

prijave nasilje. Prijave nasilja u porodici se često ne tretiraju ozbiljno ukoliko se nasilje ne ponovi i ne prijavi više puta.

Sudsko procesuiranje nasilja u porodici takođe je nezadovoljavajuće. Iako je propisana hitnost ovakvih postupaka, ona se u praksi ne poštuje i procesi traju i po nekoliko godina, što žrtve dodatno izlaže riziku. Kazne koje se propisuju su blage, a žrtve nisu adekvatno zaštićene tokom postupka. Pored toga, u praksi se ne obezbijeduje adekvatna pravna pomoć za žrtve lošijeg imovinskog stanja, koje su posebno ranjive u ovakvim slučajevima.

Generalni tretman žrtava nasilja u sistemu je loš i reafirmiše društvenu stigmiju usmjerenu prema žrtvama nasilja u porodici, što dodatno demotiviše žrtve nasilja da prijave počinioca.

389

DA LI JE BOSNA I HERCEGOVINA RATIFIKOVALA ISTAMBULSKU KONVENCIJU VIJEĆA EVROPE?

Bosna i Hercegovina je potpisala i ratificirala Istanbulsku konvenciju, kao 6. članica Vijeća Europe, 2013. godine. Ovim se BiH obavezala na poduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi osiguranja pravnog, institucionalnog organizacionog okvira za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu žrtava nasilja te kažnjavanje počinitelja nasilja. Ove obaveze se u praksi uglavnom ne poštuju.

390

DA LI POSTOJI EFIKASAN MEHANIZAM ZA PRIKUPLJANJE PODATAKA ZA PRAĆENJE SLUČAJEVA NASILJA U PORODICI?

Takav mehanizam nije uspostavljen u BiH. Ne postoji ujednačeni kriteriji i obrasci za vođenje statistika o broju žrtava nasilja, niti se u svim institucijama (centri za socijalni rad) vodi adekvatna evidencija o praćenju zaštitnih mjera propisanih u slučajevima nasilja u porodici.

391

KOJE USLUGE SU DOSTUPNE ZA ŽRTVE RODNO ZASNOVANOG NASILJA I NASILJA U PORODICI? DA LI POSTOJE SKLONIŠTA/SIGURNE KUĆE KOJE SE FINANSIRAJU IZ JAVNIH FONDOVA? DA LI SU MJERE SIGURNOSTI NA RASPOLAGANJU? DA LI ŽRTVE PODRŽAVAJU SOCIJALNE SLUŽBE KOJE IM OMOGUĆAVAJU DA IMAJU MATERIJALNA SREDSTVA DA NAPUSTE NASILNU VEZU? DA LI ŽRTVE IMAJU PRISTUP BESPLATNOJ PRAVNOJ POMOĆI I ZASTUPANJU NA SUDU?

Na teritoriji BiH postoji devet sigurnih kuća (6 u Federaciji Bosne i Hercegovine i 3 u Republici Srpskoj). Sigurne kuće su prepoznate i zakonski regulisane kao mehanizam zaštite žrtava nasilja u porodici na entitetskim i kantonalnim nivoima, ali institucije vlasti ne poštuju zakonske obaveze koje imaju prema njima. Finansiranje sigurnih kuća veliki je problem na teritoriju cijele BiH, budući da ih uglavnom vode organizacije civilnog društva koje moraju tražiti dodatna donatorska sredstva da bi te kuće opstale.

Ovaj problem je posebno izražen u Federaciji BiH, gdje se ne poštuje ni propisani iznos učešća javnih sredstava u njihovom finansiranju. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH predviđa obavezu FBiH i kantona da finansiraju sigurne kuće u omjeru 70% prema 30% što do sada nije ispoštovano čime je i rad sigurnih kuća doveden u pitanje. U 2016. godini, dvije sigurne kuće su zatvorene zbog problema sa finansiranjem. Pored toga, nisu usvojeni propisani podzakonski akti kojima bi se precizno definisao odnos javnih institucija i sigurnih kuća. U Republici Srpskoj, sigurne kuće imaju status udruženja ili fondacije i upisane su u Registar sigurnih kuća Vlade RS, koja finansira njihov rad u omjeru od 70%.

Mjere sigurnosti za žrtve nasilja u porodici propisuju se isključivo na osnovu sudske odluke i često su neadekvatne u slučajevima nasilja u porodici. Centri za socijalni rad su organi kojima su upućene žrtve nasilja gdje primaju određene informacije i bivaju upućene na sigurne kuće, ali se s njima ne postupa profesionalno, niti se za njih ne izdvajaju niti omogućavaju bilo kakva materijalna sredstva da napuste naisilne odnose.

Pristup besplatnoj pravnoj pomoći omogućen je od strane organizacija civilnog društva i zavoda za pružanje besplatne pravne pomoći (što zavisi od imovinskog stanja osobe koja se obraća), ali je on otežan neravnomjernom teritorijalnom zastupljenošću pružalaca ove pomoći.

398

OBRAZLOŽITE ZAKONODAVNE I NEZAKONODAVNE RADNJE PREDUZETE DA BI SE SPRIJEČILA DISKRIMINACIJA DJECE PRIPADNIKA ETNIČKIH MANJINA (UKLJUČUJUĆI ROMSKU MANJINU), DJECE SA INVALIDITETOM, DJECE KOJA ŽIVE U UDALJENIM KRAJEVIMA KAO I NA OSNOVU POLA, STATUSA PRI ROĐENJU (VJENČANI/NEVJENČANI RODITELJI) ILI DRUGOG. DA LI SU SVA DJECA OBUHVAĆENA OBAVEZNIIM ZDRAVSTVENIM OSIGURANJEM?

Zakonodavac je uredio ovu oblast cijelim setom različitih zakona, strategija kao i akcionih planova. Ipak i pored postojanja značajnog broja zakona i strategija, koji djelimično prepoznaje i kategoriju djece s invaliditetom, ostaje činjenica da zaštita djece s invaliditetom u praksi nije zadovoljavajuća te se ne bilježi nikakav progres.

Razlog loše implementacije zakona i strategija, nalazimo prije svega u činjenici da za to ne postoje jasno određena finansijska sredstva unutar budžeta svih nivoa vlasti.

Pored neadekvatne finansijske podrške, primjenu dodatno usložnjava kompleksna organizacijska struktura zemlje, uslijed čega dolazi do izražaja neujednačena praksa, stoga i veliki procenat neostvarivanja prava djece s invaliditetom, odnosno javlja se i teritorijalna diskriminacija iste populacije unutar BiH.

Nisu sva djeca obuhvaćena obaveznim zdravstvenim osiguranjem. Novi Zakon o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH koji bi trebao dati pravo na obavezno zdravstveno osiguranje djeci do 15 godina je u procesu donošenja.

399

OBRAZLOŽITE KOJE MJERE POSTOJE KOJIMA SE OSIGURAVA OBRAZOVANJE DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU. DA LI JE PODRŠKA DJECI SA SMETNJAMA U RAZVOJU NA RASPOLAGANJU U REDOVNIM ŠKOLAMA?

Unutar BiH, pitanje obrazovanja djece s invaliditetom regulisano je okvirnim zakonom i zakonima na nižim nivoima vlasti, te entitetskim strategijama. Istim zakonima i strategijama, predviđa se mogućnost obrazovanja djece s invaliditetom u redovnim i specijalnim školama, kao i podrške kroz tzv. mobilne stručne timove i asistente u nastavi.

Pomenuti zakonodavni okvir suštinski ne pokazuje opredjeljenost uključivanja djece u redovne škole, već daje mogućnost da se djeca izdvajaju i segregiraju, kroz model koji je isključivo medicinski. Model ljudskih prava koji promoviraju Konvencije (i o pravima djeteta i o pravima osoba s invaliditetom) čiji je potpisnik Bosna i Hercegovina, nije zaživio unutar njenih institucija.

U okviru budžeta na svim nivoima vlasti, ne planiraju se sredstva za uključivanje djece s invaliditetom u redovne škole, kako za podršku u nastavi, tako ni za arhitektonsku i informacijsko-komunikacijsku pristupačnost škola, te za adekvatnu asistivnu i drugu tehnologiju koja bi omogućila kvalitetno obrazovanje. Dalje, kurikulumi na univerzitetima nastavnog kadra ne pripremaju buduće nastavno osoblje za rad sa djecom s invaliditetom, što kao posljedicu ima

kontinuiranu nepripremljenost nastavnog kadra za kvalitetan rad, koji je preduslov dobre podrške djeci s invaliditetom u redovnim školama.

Proces podrške uključivanja djece s invaliditetom u redovne škole kroz redovni obrazovni sistem u BiH je apsolutno neadekvatan i ne obezbjeđuje kvalitetno obrazovanje djece s invaliditetom.

Ne postoji adekvatna priprema djece sa invaliditetom prije polaska u školu i ne postoje programi rane podrške jačanja kompetencija, te podrške roditeljima djece sa invaliditetom.

401

OPIŠITE POSTUPAK ZA BRIGU O DJECI BEZ RODITELJSKOG STARANJA. DA LI SU DJECA ODVOJENA OD RODITELJA SMJEŠTENI U INSTITUCIJE I, AKO JESU, U KOJU VRSTU I DA LI POSTOJI HRANITELJSKI SISTEM? KOJI JE POSTOTAK DJECE SA SMETNJAMA U RAZVOJU I KOJI JE POSTOTAK SMJEŠTEN U INSTITUCIJE I KOJA JE PROSJEČNA STAROST?

Hraniteljstvo kao koncept nije dovoljno precizno zakonski definisano u Federaciji BiH. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom, tek šturo definiše ovu mogućnost, te je dodatno otežava odredbom da je za smještaj djeteta u hraniteljsku porodicu potrebna saglasnost roditelja, što nije slučaj kod institucionalnog smještaja. Pored toga, ne postoji naknada za hranitelje, iako postoje sredstva za potrebe djeteta (ali ne ukoliko se radi o srodnicima djeteta). Iskorak je napravljen usvajanjem Zakona o hraniteljstvu u FBiH u februaru 2017. godine, koji stupa na snagu u januaru 2018. Ovim zakonom se podstiče smještaj beba u hraniteljstvo uslijed pogubnih posljedica koje institucije imaju posebno na malu djecu, te se predviđa simbolična novčana naknada za hranitelje.

Republika Srpska ima pravilnik o hraniteljstvu (2014), koji preciznije uređuje hraniteljstvo, od procjene porodice, edukacije, naknade za hranitelje, do nadzora. Pravilnikom je definisano standardno, specijalizovano i urgentno hraniteljstvo, dok u FBiH, prema važećim propisima, nema podijela hraniteljstva na vrste. Novi Zakon o hraniteljstvu u FBiH prepoznaje tradicionalno, specijalizovano, hitno i povremeno hraniteljstvo.

Djeca se izuzimaju od roditelja na osnovu stručnog mišljenja centara za socijalni rad, koji ujedno odlučuju i o vrsti buduće zaštite, odnosno gdje će dijete biti smješteno. Ukoliko srodnička porodica nije u mogućnosti da zbrine dijete, ono se gotovo po pravilu smješta u institucionalni smještaj.

Prema analizi koje je radilo Federalno ministarstvo za rad i socijalnu politiku³⁴, od 202 djece koja su u toku 2014. izuzeta iz svojih porodica, 73,8% njih je smješteno u institucije, a najmanji je broj onih koji su smješteni u nesrodničke hraniteljske porodice (2.2%). Rezultati ranijih analiza također ukazuju na praksu da se djeca izuzeta iz porodica dominantno zbrinjavaju u neki oblik institucionalnog smještaja. Vrlo mali broj djece biva smješten u hraniteljske porodice, naročito ukoliko se radi o djeci sa poteškoćama i romskoj djeci. UN Smjernice za alternativno zbrinjavanje djece naglašavaju da za smještaj mlađe djece, naročito djece uzrasta do tri godine treba osigurati porodično okruženje, ali se djeca ovog uzrasta i dalje češće smještaju u ustanove nego u porodice. Od ukupnog broja djece koja su razdvojena od bioloških porodica u Federaciji BiH u 2014. godini, od 72 djece uzrasta do šest godina, 63 djece je smješteno u ustanove, a samo devet u srodničke i hraniteljske porodice. Poređenja sa ranijim istraživanjima pokazuju da su ovakvi trendovi nepromijenjeni i da se ne bilježi nikakav napredak u pogledu smještanja djece u porodice umjesto u institucije.

Revizija smještaja se rijetko ili uopšte ne vrši, te samim time institucionalni smještaj postaje dugoročno rješenje. Prema podacima iz *Situacione analize položaja djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja*³⁵, djeca koja su vraćena u biološke porodice prethodno su boravila u ustanovama u rasponu od mjesec dana do šest godina. Djeca koja su usvojena iz ustanove, prije toga su boravila u ustanovi u intervalu od dva mjeseca do 3,5 godine. Od 64 djece koja su u 2014. godini postala punoljetna, 35 ih je boravilo u ustanovi 10 i više godina.

Kod djece koja su od rođenja smještena u institucionalno okruženje i kod koje su primjetni efekti institucionalizacije, postoji dodatni rizik da budu okarakterisana kao djeca sa poteškoćama u razvoju i premještena u drugu instituciju koja je za to specijalizirana, ili da budu upisana u obrazovne ustanove za djecu sa poteškoćama u razvoju, umjesto uključivanja u redovnu nastavu.

Generalno, hraniteljstvo nije dovoljno promovisano od strane državnih institucija i još uvijek u velikoj mjeri zavisi od rada nevladinih organizacija i njihove saradnje sa centrima za socijalni rad, kroz edukacije za buduće hranitelje i promoviranje koncepta hraniteljstva kao alternative institucionalnom smještaju.

422

DA LI JE NA RASPOLAGANJU SISTEM BESPLATNE PRAVNE POMOĆI KOJI OSIGURAVA JEDNAK PRISTUP PRAVDI, UKLJUČUJUĆI I NAJUGROŽENIJE GRUPE? AKO JESTE, MOLIMO DA OBJASNITE OBIM I RESURSE SLUŽBE ZA BESPLATNU PRAVNU POMOĆ. DA LI JE DOSTUPAN U KRIVIČNIM PREDMETIMA? DA LI SE BESPLATNA PRAVNA POMOĆ MOŽE DOBITI I U GRAĐANSKIM I UPRAVNIM PREDMETIMA? DAJTE DETALJNE INFORMACIJE O KRITERIJUMIMA ZA DOBIJANJE PRAVNE POMOĆI.

U oktobru 2016. Parlamentarna skupština BiH je konačno usvojila Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći u vezi sa zahtjevima žrtava u kaznenim postupcima. Međutim, Zakon je ograničen na državnom nivou, što znači da izmjene utiču na Tužilaštvo BiH i Sud BiH kao i na druge institucije na državnom nivou i još uvijek ne osigurava usklađivanje pružanje pravne pomoći žrtvama u BiH pred različitim institucijama. Time je uvedena mogućnost pristupa pravnoj pomoći u kaznenim postupcima takođe. Samo žrtve koje ispunjavaju određene uslove (one koje su siromašne ili žrtve rodno zasnovanog nasilja) imaju pravo na besplatnu pravnu pomoć.

Sada Ministarstvo pravde BiH mora implementirati nove zakone o pravnoj pomoći usvajanjem potrebnih podzakonskih akata i osigurati da žrtve u praksi pristupaju pravnoj pomoći i pravnim lijekovima na koje je dužno.

Kad je riječ o pravnoj pomoći u kaznenim postupcima, pak, koraci dodatnog usklađivanja u entitetima i između kantona moraju biti preduzeti i preostaje da bude osigurano da žrtve zločina mogu pristupiti pravnoj pomoći koju pruža država, što se dosad nije nikad desilo.

U ovom smislu, Evropska komisija je već naglasila da taj nedostatak usklađenog sistema besplatne pravne povećava rizik od diskriminacije. Ovo posebno pogađa ranjive grupe, uključujući rođake nestalih lica, bivše zatvorenike ratnih logora, žrtve seksualnog nasilja tokom rata, itd. izložene daljnjoj marginalizaciji, ometajući njihov pristup pravdi i smanjujući njihovo povjerenje u institucije.

428

DOSTAVITE DETALJNE INFORMACIJE O TOME KAKO SU PRAVA ŽRTAVA ZLOČINA OSIGURANA U KRIVIČNOM POSTUPKU. DA LI POSTOJE PROPISI KOJI SE ODOSE NA PRAVIČNU I ODGOVARAJUĆU NAKNADU ZA POVREDE KOJE SU PRETRPJELE ŽRTVE KRIVIČNIH DJELA?

Ustanovljena je adekvatna legislativa za krivične sudove, koja dodjeljuje kompenzaciju oštećenim stranama ili ih upućuje na građansku parnicu. Međutim, tradicionalno postoji praksa upućivanja žrtava na građanskopravnu tužbu. Ova praksa spriječava pristup kompenzacijama većini žrtava imajući u vidu da je pravno zastupanje potrebno da bi se podigla građanskopravna tužba. Budući da država još uvijek ne garantuje efikasnu besplatnu pravnu pomoć, u većini slučajeva žrtve ne mogu sebi priuštiti da započnu taj proces. Dodatni problem koji se odnosi na podnošenje građanskopravne tužbe je neophodno objelodanjivanje identiteta zaštićenih svjedoka da bi se građanski postupak mogao voditi. Svjedoci nad kojima su naložene mjere za zaštitu identiteta

tokom krivičnih suđenja nemaju garancije za iste zaštitne mjere koje treba sprovesti tokom naknadnih građanskopravnih postupaka.

Početak 2015. pravosudni sistem u BiH je konačno počeo da izvršava svoje zakonske obaveze u vezi sa davanjem odštete žrtvama u kaznenim postupcima. Prekretnica u presudi se dogodila u junu 2015. nakon što je TRIAL International podnio prvu tužbu za odštetu za učinjenu moralnu štetu koju je pretrpila žrtva ratnog silovanja u kaznenom postupku pred Sudom BiH. Sud je naložio dvojici optuženih da plate iznos od 26,500 KM (otprilike 13,500 evra) žrtvi za odštetu zajedno sa kaznom zatvora. Nakon ovog presedana, odšteta je odobrena žrtvama u 4 predmeta. Međutim, ista praksa nije pustila korijen u pravosudnim institucijama na drugim upravnim nivoima (samo je jedan predmet na sudu u Doboju u septembru 2016. uspješno okončan po zahtjevu za odštetu).

430

DA LI POSTOJI SVEOBUH VATAN ZAKONODAVNI I STRATEŠKI OKVIR KOJI OMOGUĆAVA ŽRTVAMA TORTURE DA DOBIJU OBEŠTEĆENJE U PARNIČNOM POSTUPKU U VIDU FER I ADEKVATNIH ODŠTETA, UKLJUČUJUĆI ŠTO JE MOGUĆE POTPUNIJU REHABILITACIJU, U SKLADU S KONVENCIJOM UJEDINJENIH NARODA PROTIV MUČENJA I DRUGIH OKRUTNIH, NELJUDSKIH ILI PONIŽAVAJUĆIH POSTUPANJA ILI KAŽNJAVANJA? AKO POSTOJI, NAVEDITE IZNOS ODŠTETE.

Termini „odšteta” i „socijalna naknada” se i dalje neopravdano brkaju širom zemlje. Tokom 2017. godine nije usvojen niti jedan sveobuhvatan program koji osigurava pravo dobijanja odštete i obeštećenja za štetu pričinjenu u toku rata.

Uprkos činjenici da je od završetka rata prošlo 20 godina i da su različita međunarodna tijela za zaštitu ljudskih prava, uključujući i Komitet za ljudska prava, dala preporuke BiH da usvoji program na državnom nivou s mjerama reparacije za žrtave teških kršenja ljudskih prava u toku rata, u vrijeme pisanja ovog dokumenta niti jedan takav program nije usvojen.

Od 2006. godine, BiH pred međunarodnim mehanizmima zaštite ljudskih prava tvrdi da je zakon o pravima žrtava torture „neminovan”.

U Izvještaju o primjeni Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena iz 2013. su preporuke BiH da „ubrza usvajanje neriješenih nacrtâ prijedloga zakonâ i programâ koji su izrađeni u cilju osiguranja efektivnog pristupa pravdi svim ženama žrtvama seksualnog nasilja u toku rata, uključujući odgovarajuću reparaciju, kao što su nacrt zakona o pravima žrtava torture i civilnih žrtava rata”.

Pored ostalih, Evropska komisija je, pored ostalih, napomenula da „i dalje treba da se riješi zakonodavstvo o pravima žrtava torture”. Tokom drugog ciklusa Univerzalnog periodičnog pregleda, Bosni i Hercegovini su ponovo dali preporuke da „usvoji zakon o reparaciji i obeštećenjima žrtava torture u toku rata”. Ta preporuka je tek djelimično prihvaćena, a država je izjavila da „se BiH trudi da ostvari dogovor o pravnom rješenju za prava žrtava torture u BiH, u kojem prijedlog rješenja za reparaciju/obeštećenja žrtvama torture treba da se reguliše jednoobrazno za sve žrtve torture u BiH. Uzimajući u obzir da vlade entiteta i dalje različito gledaju na ovo pitanje, u predstojećem periodu očekujemo usaglašavanje mišljenja vlada entiteta i nadležnih vlasti BiH u smislu pronalaženja pravnih rješenja koja će odgovoriti potrebama BiH i urediti prava žrtava torture i pravo na reparaciju/obeštećenje”.

Tokom 2017. nije usvojen nijedan zakon o pravima žrtava torture. Bezosjećajna neaktivnost vlasti BiH prema akutnoj patnji žrtava torture, uključujući članove porodica nestalih, bivše logoraše, žene žrtve silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja u toku rata, koji iščekuju neki zakon kojim će konačno ostvariti svoja osnovna prava, nije samo flagrantno kršenje međunarodnih obaveza BiH, već odaje uporno nepoštivanje preporuka za koje se međunarodni mehanizmi zaštite ljudskih prava neprestano zauzimaju, i što hiljade žrtava doživljavaju kao ismijavanje.

Još veći problem je nedavni zabrinjavajući razvoj događaja na polju sudske prakse u BiH, koji je doveo do opšteg usvajanja stava sudova da odštetni zahtjevi oštećenih protiv države/entitetâ podliježu zastari.

Naime, presude Ustavnog suda BiH (na primjer, AP – 3955/15) navode, iako sa različito uvedenim međunarodnim standardima, uključujući i standarde iz Konvencije UN protiv torture, da se na odštetne zahtjeve za nematerijalnu štetu prema entitetima ili državi primjenjuje zastara te da se takvi zahtjevi mogu podnijeti isključivo prema počiniocima, ukidajući time supsidijarnu odgovornost države i entitetâ za pretrpljenu štetu. Ako znamo da su mali izgledi da se naplati dosuđena odšteta od počinitelja, onda ovakav stav Ustavnog suda može samo dodatno ograničiti mogućnosti oštećenih da efektivno traže i dobiju obeštećenje kao sredstvo odštete za pretrpljeno nasilje.

I dok Republika Srpska primjenom instituta zastare već godinama tradicionalno odbija odštetne zahtjeve prema ovom entitetu, Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine je 2011. bio presudio da se u takvim zahtjevima institut zastare ne može primjenjivati. Po usvajanju odluka Ustavnog suda, pomenuti sud Federacije je, međutim, isto izmijenio svoje tumačenje primjene instituta zastare po zahtjevima za ratnu odštetu koji se podnose protiv entitetâ, nalazeći da pomenuti institut mora da se primjenjuje i, time, takvi zahtjevi odbijaju.

Sa ovom novom promjenom sudske prakse, prava žrtava na odštetu postala su nezaštićena, zato što trenutno, i zbog nepostojanja zakona koja bi osigurao to pravo, one nemaju drugu opciju koja provodi ovo međunarodno osigurano pravo. Ove izmjene u sudskoj praksi i nedostatak ujednačavanja stvorili su neprihvatljivu pravnu nesigurnost, koja ozbiljno narušava vladavinu prava u BiH.

Kao rezultat ove sudske prakse, građansko parničenje na lokalnim sudovima u BiH danas redovno ishoduje u odbijanju odštetnih zahtjeva po osnovu instituta zastare, prisiljavajući preživjele da plate visoke sudske troškove i suoče se sa oduzimanjem svoje imovine, što je veoma traumatično, posebno za žrtve torture, koje žive na rubu siromaštva.

Ovim negativnim iznenađenjem u vezi sa izmjenom sudske prakse, u konačnici imaju utisak da ne samo da su im odbili odštetne zahtjeve, što je jedno od mnogih razočarenja s kojim se suočavaju u posljednjih 20 godina, već da pride sami plaćaju visoke iznose novca entitetima koje smatraju odgovornim za teške gubitke koji su pretrpjeli tokom rata.

431

DA LI POSTOJI SVEOBUHVAATAN ZAKONODAVNI I STRATEŠKI OKVIR ZA ZAŠTITU STATUSA ŽRTAVA RATNIH ZLOČINA KOJI UKLJUČUJU SEKSUALNO NASILJE NA NEDISKRIMINIRAJUĆI NAČIN U CIJELOJ ZEMLJI? AKO POSTOJI, DAJTE DETALJNE INFORMACIJE O NJEGOVOM OPSEGU I FUNKCIONISANJU.

Valja napomenuti da se pojmovi reparacije i socijalne pomoći žrtvama teških kršenja ljudskih prava u toku rata u BiH i dalje nepravedno brkaju i preklapaju.

Žrtve torture izlažu se značajnim poteškoćama i u pristupu pomenutoj socijalnoj pomoći.

U slučaju članova porodica nestalih, jedina institucija na državnom nivou koja je predviđena za ovo polje djelovanja (tj. Fond za podršku porodicama nestalih) još nije uspostavljena. Sve u svemu, ovo pitanje se i dalje uređuje na entitetskom nivou što podstiče neusklađenosti i pojavu diskriminacije. Žrtve teških kršenja ljudskih prava u toku rata tretiraju se drugačije u odnosu na njihovo mjesto prebivališta, budući da socijalna pomoć nije ista u oba entiteta.

Nadalje, treba istaknuti da Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata u Republici Srpskoj postavlja striktno rokove za one koje žele da podnesu prijavu kako bi mogli dobiti socijalnu pomoć. Tačnije,

posljednji rok je istekao sa 31. januarom 2007. To je dovelo do lišavanja mnogih žrtava mogućnosti da ostvare pomoć na koju bi imali pravo. To je, posebno, slučaj s ljudima koji privremeno borave izvan BiH, koji nisu bili informisani o postojanju takvog zakona i, samim tim su propustili da blagovremeno podnesu svoje odštetne zahtjeve, i žrtvama seksualnog nasilja kojima je trebalo više vremena da istupe i zatraže takvu pomoć, zbog traume i stigme. S tim u vezi, specijalni izvjestilac Potkomisije o pravima za reparaciju žrtava teških kršenja ljudskih prava i humanitarnog prava, gospodin Teo van Boven [Theo van Boven], napomenuo je da po postojećem međunarodnom pravu, građanski zahtjevi za odštetu za teška kršenja ljudskih prava i humanitarnog prava nikako neće biti predmet zastare.

Daljnji problem je u vezi sa nekim odredbama Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata u Republici Srpskoj i tumačenjima lokalnih vlasti. Čl. 2 Zakona pod civilnom žrtvom rata smatra: „1) lice kod kojeg je nastupilo oštećenje organizma zlostavljanjem, silovanjem odnosno lišavanjem slobode (zatvor, koncentracioni logor, internacija, prinudni rad) ili u zbjegu od strane neprijatelja zadobilo ranu, povredu, ozljedu i kod koga je nastupilo oštećenje organizma najmanje 60%, kao i lice koje je pod navedenim okolnostima ubijeno, poginulo, umrlo ili nestalo; 2) lice koje je zadobilo oštećenje organizma najmanje 60% usljed ranjavanja ili povreda nastalih u vezi s ratnim operacijama, kao što su: bombardovanje, ulične borbe, zalutali metak minobacačka i topovska granata i sl; 3) lice koje je zadobilo oštećenje organizma najmanje 60% usljed ranjavanja ili povreda nastalih od zaostalih vojnih materijala ili kao posljedica neprijateljskih diverzantskih akcija”. Čl. 4 ovog Zakona propisuje da „pravo po ovom zakonu ne mogu ostvariti lica koja su bila pripadnici neprijateljskih formacija, odnosno pomagači neprijatelja”.

Uzimajući u obzir posebnosti sukoba u BiH, pojmovi kao što su „neprijatelj” i „neprijateljske formacije” pogoduju pogrešnom tumačenju i nedvojbeno su nedovoljno jasne. Do sada, lokalne vlasti su iste tumačile kao svaka vojska ili vojnik izuzev Vojske Republike Srpske.

Pored toga, odredbe pomenutog zakona i praksa lokalnih vlasti u obradi podnesenih zahtjeva nameće nesrazmjeran teret dokazivanja na članove porodice nestalih, od kojih se često traži da pokažu pod kojim okolnostima je njihov najmiliji nestao, dok s druge strane, zbog prirode prisilnog nestanka, oni nikako nisu u stanju da to učine. Mnogim članovima porodice nestalih je, dakle, onemogućen pristup socijalnoj pomoći, čime se njihova patnja dodatno ismijava. S jedne strane, vlasti ne otkrivaju sudbinu i lokaciju njihovih najmilijih, dok, s druge, nameću nesnošljiv teret dokazivanja na članove porodice da bi im se pružio pristup oskudnim mjesečnim primanjima.

U Republici Srpskoj, žrtve silovanja se ne priznaju kao zasebna kategorija žrtava što ne ispunjava prihvatanje posebnosti štete koje su pretrpjeli i njenih posljedica. Uglavnom, izgleda da je nejasno da li bi se u skladu s tim zakonom, zbog postojeće definicije 60% oštećenja organizma, svi koji su pretrpjeli psihološka, a ne fizička oštećenja kao posledicu rata, smatrali žrtvama i imali pristup socijalnoj pomoći.

U Federaciji BiH, postoji značajna i neopravdana diskriminacija između civilnih žrtava i veterana. Član 59 Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije BiH propisuje da je najviši mjesečni iznos novčane pomoći civilnim žrtvama rata u visini od 70% mjesečnog iznosa invalidnine vojnih invalida. Takođe ovaj Zakon propisuje kratke rokove za dostavljanje zahtjeva za sticanje statusa civilnih žrtava rata i mnogi ljudi su time isključeni.

Bivši logoraši nisu priznati kao zasebna kategorija žrtava rata što ugrožava ostvarivanje njihovih osnovnih prava.

U Federaciji, izmjene zakona koje su usvojene u mjesecu junu 2016. uvele su nezavisnu stručnu komisiju sa mandatom da izdaje potvrde nadživjelim članovima porodice. U vrijeme pisanja ovog dokumenta, Federalna vlada još nije usvojila pravilnik kojim se ta komisija osniva tako da tijelo nije ni počelo s radom, čime se odlažu procjene zahtjeva i, samim tim, pristup na pomoć novim podnosiocima koji su stavljeni na listu čekanja dok se ovo pitanje ne riješi.

REGIONALNA PITANJA I MEĐUNARODNE OBAVEZE – REGIONALNA SARADNJA I DOBROSUSJEDSKI ODNOSI

/pitanja 495-516/

496

DOSTAVITE PREGLED VAŠIH ODNOSA SA SUSJEDNIM DRŽAVAMA I DRŽAVAMA ZAPADNOG BALKANA, UKLJUČUJUĆI KOSOVO*. OBJASNITE NERIJEŠENA BILATERALNA PITANJA, UKLJUČUJUĆI PITANJA GRANICA I PLANOVE ZA NJIHOVO RJEŠAVANJE.

Bosna i Hercegovina ima politički dijalog sa susjednim zemljama, uz naglasak na saradnju sa Republikom Hrvatskom, Crnom Gorom i Srbijom.³⁶ BiH ima diplomatska i konzularna predstavništva u svim susjednim zemljama, osim na Kosovu. Osim nekoliko bilateralnih sporazuma, BiH nema značajniji dijalog sa bivšom Jugoslavenskom Republikom Makedonijom, dok postoje određene ekonomske veze sa Albanijom. Tokom 2016. godine se uz politički dijalog konstruktivno riješio problem razgraničenja između Bosne i Hercegovine i Crne Gore. U martu 2017. godine potpisan je i Sporazum o saradnji u pristupanju EU između BiH i Crne Gore.

Odnosi BiH sa susjednim državama su kontinuirani, ali i kompleksni - diplomatski odnosi se održavaju ali su često narušeni političkim krizama koje su najčešće vezane za pitanja tranzicione pravde, to jest zvaničnih državnih politika i stavova prema ratu i ratnim zločinima. Da postoji određen dijalog čak i u pitanjima vezanim za izgradnju dugoročnog mira pokazuju primjeri potpisivanja „Deklaracija o ulozi države u rješavanju pitanja nestalih osoba usljed oružanog sukoba i povreda ljudskih prava“, koja je 2014. godine potpisana u Bosni i Hercegovini od strane predsjednika Srbije Tomislava Nikolića, predsjednika Crne Gore Filipa Vujanovića, predsjednika Hrvatske Ive Josipovića i predsjedavajućeg predsjedništva BiH Bakira Izetbegovića.³⁷ Također, pozitivan primjer jeste uspostavljanje Regional Youth Cooperation office (Regionalni ured za saradnju mladih) čiji je BiH član. Članovi RYCO-a su Albanija, Srbija, Kosovo, FYR Makedonija i Crna Gora i Bosna i Hercegovina.

Sa druge strane, političke tenzije su i dalje prisutne i po pravilu se intenziviraju kada se radi o pitanjima vezanim za ratno „nasljeđe“. U 2015. godini u BiH je bilo nekoliko obilježavanja važnih datuma poput obilježavanja 20 godina od genocida u Srebrenici i 20 godina od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. Obilježavanje 20 godina Srebrenice su pratile velike političke tenzije između BiH i Srbije. Početkom 2017. godine, odnosi su se ponovo pogoršali povodom aktueliziranja pitanja revizije tužbe Bosne i Hercegovine protiv Srbije za genocid. Odnosi i saradnja između Hrvatske i Bosne i Hercegovine su oslabljeni hapšenjem 10 bivših pripadnika HVO-a i Vojne policije HVO-a zbog optužbi za ratne zločine, krajem oktobra 2016. godine,³⁸ na koje su reagovale državne institucije Republike Hrvatske, iako je u pitanju postupak koji se vodi na

teritoriji BiH.³⁹ Posebno je problematično što, s obzirom na ustrojstvo Bosne i Hercegovine, sve ovakve situacije automatski postaju i unutrašnje političke krize u BiH.

Pored ovakvih situacija, pitanja unutrašnjeg ustrojstva BiH takođe se povremeno podižu na nivo regionalnih političkih sukoba. U 2016. godini takav je bio slučaj sa referendumom koji je u RS proveden o odluci Ustavnog suda BiH o obilježavanju 9. januara kao dana Republike Srpske. Status Republike Srpske, te pitanje “federalizacije Federacije BiH” koje je djelovanjem predstavnika Republike Hrvatske u EU postalo dio Rezolucije Evropskog Parlamenta o BiH, neka su od unutrašnjih pitanja BiH kojima se intenzivno bave susjedne države. Političke partije u BiH sa srpskim i hrvatskim predznakom se u takvim situacijama oslanjaju na veze za Srbijom i Hrvatskom, što doprinosi produbljivanju podjela unutar BiH. U protekle dvije godine, a naročito tokom krize nastale zbog referenduma u Republici Srpskoj, posebno je zabrinjavajući bio povratak otvoreno neprijateljske retorike i “zatranost” javnog prostora temom mogućih novih oružanih sukoba, kojom su se bavili i neki od zvaničnika iz BiH i susjednih država.

BiH još uvijek nije priznala nezavisnost Kosova, jer za to ne postoji saglasnost Republike Srpske. Ne postoje diplomatski odnosi sa Kosovom, tako da se saradnja podrazumijeva kroz saradnju sa Srbijom. Zbog ovakve situacije, građani BiH i Kosova trebaju vizu za ulazak u ove zemlje, pri čemu je vizni režim između BiH i Kosova izuzetno rigidan i predstavlja ogromnu prepreku za slobodno kretanje građana obje države. S obzirom da nema direktnih diplomatskih odnosa niti predstavništava Kosova u BiH, zathjevi za vizu moraju se podnijeti u Zagrebu ili u Skopju, te građani BiH koji žele ići na Kosovo moraju dva puta putovati u Hrvatsku ili Makedoniju kako bi tražili, a zatim i preuzeli vizu za ulazak na Kosovo. Civilno društvo, uključujući i umjetnike i akademsku zajednicu, pokušavaju održavati međusobnu komunikaciju kroz razne aktivnosti i uporno apeliraju na hitnost rješavanja ovoga pitanja i otvaranja granica ove dvije zemlje. Početkom 2016. godine o viznoj problematici diskutovali su predstavnici civilnog društva, medija i umjetnici iz BiH, Srbije i Kosova i tom prilikom su u Prištini donijeli zajedničku Deklaraciju kojom se pozivaju vlade Kosova i Bosne i Hercegovine da pod hitno pronadu rješenje za ukidanje viznog režima između dvije zemlje.

501

MOLIMO DA DATE PRIKAZ VAŠEG DOPRINOSA U PROVOĐENJU MIROVNIH SPORAZUMA I PODSTICANJU POMIRENJA U REGIONU.

Izgradnja stalnih struktura za regionalnu saradnju kao i Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju igrali su značajnu ali politički kontroverznu ulogu u pomirenju. Počev od 2000. godine, perspektiva integracija u Evropsku uniju je postala središnji faktor uticaja u unutrašnjim reformama država Zapadnog Balkana. Mnoštvo faktora sputava napredak kao što su trajne napetosti prouzrokovane etnopolitičkim i/ili teritorijalnim pitanjima i različito doživljene “istine” u vezi sa prethodnim ratovima od strane regionalnih aktera, a koje još uvijek predstavljaju ogromne izazove u procesu transformacije sukoba.

Bosna i Hercegovina postoji i funkcioniše kao država koja je utemeljena na Dejtonskom mirovnom sporazumu.

511

DA LI ORGANI VLASTI U BOSNI I HERCEGOVINI PREUZIMAJU PUNU ODGOVORNOST ZA RASVJETLJAVANJE SUDBINE NESTALIH OSOBA? MOLIMO DA DETALJNO ODGOVORITE NA OVA PITANJA.

Tužilaštvo Bosne i Hercegovine je 1.1.2011. godine donijelo odluku po kojoj se svi predmeti ekshumacije i reekshumacije rješavaju u Tužilaštvu i Sudu BiH, čime je ispoštovan Zakon o krivičnom postupku BiH o stvarnoj i mjesnoj nadležnosti za postupanje u predmetima ekshumacije

osoba stradalih posljedicama krivičnih djela ratnih zločina. Međutim, ovi se procesi suočavaju sa preprekama poput kadrovskih problema u Tužilaštvu; definisanja mjesta u kojem bi se arhivirali svi dokazi i dokumentacija vezana za ekshumacije; te manjka doktora sudske medicine, koji moraju potvrditi svaku identifikaciju.

Dodatni problem je rad samog Instituta za nestale osobe BiH. Upravni odbor Instituta za nestale osobe je u nepotpunom sastavu radio i mimo mandata, na što su ukazivali i revizorski izvještaji za 2014. i 2015. godinu. Isto je sa kolegijom direktora koji su nakon isteka mandata radili kao vršioци dužnosti direktora. Iako je na situaciju o prestanku rada mandata i upitnoj 'legalnosti' daljnjeg rada članova upravnog i nadzornog odbora i kolegija direktora upozoravano u revizorskim izvještajima, konstantni politički pritisci su održavali takvo stanje. Uposlenicima Instituta za nestale osobe koji su radili kao istražioци su smanjivani tehnički resursi potrebni za njihov istraživački rad na pronalasku posmrtnih ostataka i identifikaciji potencijalnih lokacija masovnih grobnica, dok su se redovno servisirale upravljačke strukture Instituta. Takav pristup doveo je do opadanja broja pronađenih i ekshumiranih grobnica. Tek krajem 2016. godine Savjet ministara BiH je imenovao privremeni upravni odbor.

U decembru 2015 godine nadležnim organima upućena je informacija o izmjeni i dopuni Sporazuma o preuzimanju uloge suosnivača Instituta za nestale osobe BiH, uz mišljenje Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH o navedenoj inicijativi. Cilj ove inicijative je bio da se konačno riješi status upravljačke strukture Instituta za nestale osobe i od strane BiH preuzme odgovornost za upravljanje ovom institucijom.

Inicijativu za rješavanje upravljačke strukture je pokrenula Međunarodna komisije za nestale osobe u BiH kao suosnivač Instituta za nestale osobe, u cilju da država BiH u potpunosti preuzme odgovornost za rješavanje problema nestalih osoba. Dom naroda PSBiH je na sjednici održanoj 19.05.2015. godine usvojio zaključak o inicijativi Međunarodne komisije za nestale osobe (ICMP) prema kojoj bi Savjet ministara BiH preuzelo nadležnosti ICMP, koja je do tad imala ulogu suosnivača. Savjet ministara BiH je na sjednici održanoj 5.4.2016. godine usvojilo mišljenje o inicijativi ICMP-a o preuzimanju nadležnosti od strane Savjeta ministara BiH sa zaključcima koju je pripremila Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u saradnji sa Institutom za nestale osobe BiH. Savjet ministara BiH je zadužilo Ministarstvo za ljudska prava BiH da pokrene postupak pregovora za izmjenu i dopunu Sporazuma o preuzimanju uloge suosnivača za Institut s Međunarodnom komisijom za nestale osobe, odnosno postupak izmjena i dopuna Sporazuma o preuzimanju uloge suosnivača za Institut s Međunarodnom komisijom za nestale osobe. Kako je situacija ispolitizirana ovaj proces još uvijek nije dovršen, tako da država BiH nije u potpunosti preuzela odgovornost za rješavanje problema nestalih osoba.

512

POSTOJI LI ZAKONSKI OKVIR KOJI REGULIŠE PITANJE NESTALIH LICA IZ PROŠLOG ORUŽANOG SUKUBA I AKO POSTOJI, NA KOJI NAČIN SE PRIMJENJUJE?

Zakon o nestalim licima je stupio na snagu 17. novembra 2004. Ovaj dio legislative definiše status nestale osobe sa ciljem osnivanja sveobuhvatnog režima rješavanja osoba čiji nestanak se dogodio u oružanom sukobu na teritoriji bivše SFRJ od aprila 1991. do februara 1996. Zakon sadrži odredbe koje, između ostalog, priznaju pravo da se sazna sudbina nestalih lica (član 3.) i obaveza dobijanja informacija (član 4.). Uprkos ponovljenim preporukama međunarodnih mehanizama ljudskih prava, uključujući Komitet za ljudska prava UN-a, nekoliko odredbi ovog Zakona nisu do danas sprovedene.

Dalje, predstavnici udruženja srodnika nestalih lica izrazili su zabrinutost zbog navodne prisutnosti ljudi koji su politički povezani sa upravnim tijelima Instituta za nestala lica i naglasili da ovo potkopava sveukupni kredibilitet institucija.

Član 21. Zakona o nestalim licima propisuje izradu Centralnog registra nestalih lica namijenjenog da obuhvati sve registre koji su bili vođeni ili se vode na lokalnom ili entitetskim nivoima od strane udruženja porodica nestalih lica i drugih udruženja građana, kancelarije za praćenje organizacija Crvenog krsta u BiH kao i međunarodnih organizacija. Član 22, stav 4. Zakona o nestalim licima propisuje da bi “provjeru i unos ranije prikupljenih podataka o nestalim osobama u CENBiH nadležni organ treba završiti najkasnije u roku od godinu dana od dana osnivanja Instituta.”

Ovo znači da je process provjere i unosa podataka u CEN trebalo da bude završen do 1. januara 2009. što nije bio slučaj.

U izvještaju Međunarodne komisije za nestala lica (ICMP) iz 2014. se navodi da je od procijenjenih 31.500 lica, 25.000 otkriveno u nezakonitim masovnim grobnicama i drugim skrivenim lokacijama, od kojih je 14.792 otkriveno koristeći se DNK metodama. U to vrijeme bilo je još uvijek 3.000 neidentifikovanih tijela u 11 mrtvačnica.⁴⁰

Od 2009. potvrđen je status 20,667 nestalih lica. Preostaje više od 13.000 slučajeva koje treba verifikovati. Uprkos rokovima koje je jasno postavio Zakon o nestalim licima, predstavnici Instituta za nestala lica navode da je “nemoguće predvidjeti datum okončanja verifikacije”. Ova je situacija izvor duboke žalosti za srodnike nestalih lica.

Najzabrinjavajući aspekt nesprovođenja Zakona o nestalim licima odnosi se na njegov član 15. Ovaj član propisuje osnivanje Fonda za podršku srođnicima nestalih lica namijenjenog kao sredstvo podrške porodicama nestalih lica u BiH. Stav 2 odredbe ukazuje da će odluka o osnivanju Fonda biti izdata od strane Savjeta Ministara BiH u roku od 30 dana od datuma stupanja Zakona na snagu. Isto je bilo predviđeno i za organizaciju pitanja vezanih za rad Fonda. Imajući u vidu datum kad je Zakon o nestalim licima stupio na snagu, odluka o osnivanju Fonda je trebalo da bude izdata od strane Savjeta ministara BiH do 17. decembra 2004. Uprkos ponovljenim preporukama koje su izdala međunarodna tijela za ljudska prava i činjenice da je Ustavni sud BiH dosad izdao 13 odluka zahtijevajući da Fond bude osnovan u 2017. godini. Fond još uvijek ne postoji. Vlasti BiH još uvijek ne pokazuju volju ili namjeru da se ovim pitanjem bave.

513

DA LI SE PREMA SVIM ŽRTVAMA I PORODICAMA NESTALIH LICA POSTUPA NA JEDNAK NAČIN U CIJELOJ BOSNI I HERCEGOVINI?

Ovo pitanje ostaje regulisano na nivou entiteta, koje podstiče diskrepancu i pokazuje pojavu diskriminacije. Žrtve teškog kršenja ljudskih prava tokom rata su tretirane na različit način u zavisnosti od mjesta stanovanja, budući da postoje različiti pravni okviri koji regulišu njihov status i prava. Sem toga, iznos mjesečnih dodataka utemeljen na statusu civilnih žrtava rata varira između dva entiteta i kantona u Federaciji BiH.

Odredbe Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata u Republici Srpskoj i praksa lokalnih vlasti nameću nesrazmjeran teret dokazivanja o srođništvu sa nestalim licima. Od njih se često zahtijeva da pokažu okolnosti u kojima su njihovi voljeni umrli, ali nisu u stanju da isto učine zbog prirode prisilnog nestanka. Mnogi srođnici nestalih lica tako ostaju isključeni iz pristupa socijalnim naknadama. Na jednoj strani, vlasti ne otkrivaju sudbinu i moguće pronalaženje njihovih voljenih, na drugoj strani, pak, oni nameću nesnosan teret dokazivanja o srođništvu da bi im se dozvolio pristup mršavim mjesečnim penzijama.

Daljnji problem se odnosi na neke odredbe Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata u Republici Srpskoj i njegovoj interpretaciji od strane lokalnih vlasti. Neke odredbe člana 2. Zakona definišu civilnu žrtvu rata u vezi sa djelovanjem “neprijatelja”, dok član 4. Zakona ustanovljava da “pravo po ovom zakonu ne mogu ostvariti lica koja su bila pripadnici neprijateljskih formacija, odnosno pomagači neprijatelja”.

Imajući u vidu osobenosti sukoba u BiH, pojmovi “neprijatelj” ili “neprijateljske formacije” su pogrešno protumačeni i zasigurno su nejasni. Do sada, lokalne vlasti tumačili su ih kao bilo koju vojsku ili vojnike osim vojske Republike Srpske. Ovo direktno isključuje civilne žrtve rata iz zločina koje je počinila Vojska Republike Srpske, iz prava propisanih ovim Zakonom.

Takođe postoji supstancijalna i neopravdana diskriminacija između civilnih žrtava i veterana. Član 19. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodica sa djecom u Federaciji BiH propisuje da maksimalana novčana naknada za civilne žrtve rata treba da budu jednake 70% maksimalne naknade dostupne ratnim veteranima sa invaliditetom koji je rezultat rata. Drugi problem je taj što je ovaj Zakon ustanovio kratke rokove za podnošenje zahtjeva za dobijanje statusa civilne žrtve rata, a što je rezultiralo isključenjem mnogih civilnih žrtava rata iz prava propisanih ovim Zakonom.

Prema predstavnicima Međunarodne komisije za nestala lica, iako je institucija premjestila svoju glavnu kancelariju u Hag, ona će uprkos tome nastaviti da pruža tehničku pomoć vlastima BiH u vezi sa procesom identifikacije posmrtnih ostataka. Istovremeno, Međunarodna komisija za nestala lica namjerava da se povuče iz sporazuma kao suosnivač Instituta za nestala lica i da ostavi odgovarajuće odgovornosti Savjetu ministara BiH.

Dalje, izvor zabrinutosti je taj da Tužilaštvo BiH ima slabe dodijeljene resurse za obavljanje ekshumacija. Na primjer, 2014. samo je 500.000 KM (to jest, otprilike 250.000 eura) bilo dodijeljeno za tu godinu u tu svrhu. Jasno je da je ovaj iznos nedovoljan.

Od 1. januara 2011. sve ekshumacije i identifikacije posmrtnih ostataka potpadaju pod nadležnost državnog tužilaštva. Međutim, tek u martu 2012. tužilački tim sastavljen od tužioca, pravnika i istražitelja je počeo raditi u punom kapacitetu. Sve u svemu, udruženja srodnika nestalih lica su zabrinuta sa sadašnjom dinamikom ekshumacija, a posebno sa procesom identifikacije. Dalje, udruženja i porodice nestalih lica zabrinuti su prijavljenim velikim brojem pogrešnih identifikacija, obavljenih u prošlosti, i zbog povećanja teškoća u dobijanju informacija o grobnicama.

Kako je već navedeno, u septembru 2013. otkrivena je masovna grobnica u Tomašici blizu Prijedora. Imajući uvidu dob i neizvjesno zdravstveno stanje mnogih srodnika nestalih lica, jasno je da se plaše umrijeti, a da prije ne uspiju sahraniti, odati počast i ožaliti svoje voljene. Ostaci 393 žrtve su bile ekshumirane u Tomašici. Forenzički stručnjaci potvrdili su da je dio posmrtnih ostataka izvorno ukopanih u Tomašici bio prebačen u sekundarnu grobnicu Jakarina Kosa, gdje je 325 ostataka bilo ekshumirano 2001. godine. Važno pomena je da su posmrtni ostaci već bili locirani u Tomašici 2004. godine, ali je trebalo do 2013. da se ekshumacije sprovedu. Slično tome, operacije ekshumacije su bile poduzete tek 2015. u Jakarinoj Kosi, iako su prvi posmrtni ostaci bili locirani još 2001. Po mišljenju udruženja srodnika nestalih lica koji su radili u tom području, ova odugovlačenja su jasan primjer nedostatka efikasnosti nekoliko bh. vlasti i institucija uključujući i Kantonalni sud u Bihaću, Kantonalno Tužilaštvo u Bihaću, Tužilaštvo BiH, Federalnu komisiju za nestala lica i Institut za nestala lica.

Udruženja srodnika nestalih lica naglašavaju da je proces ekshumacija spor. U mnogim slučajevima, iako je Institut za nestala lica podnio zahtjev za izvršenje ekshumacije Tužilaštvu BiH, ovom drugom su potrebni mjeseci da odluči. Revizija 11 mrtvačnica u zemlji, pokrenuta 2014., čiji je cilj da ustanovi zašto se skoro 3,000 profila, izolovanih iz posmrtnih ostataka, ne podudara ni sa jednim od skoro 9,000 setova referentnih porodičnih uzoraka.

Tokom 2016. ekshumirani su posmrtni ostaci 114 žrtava, dvije masovne grobnice su pronađene u području Bosanskog Novog i Zvornika, od kojih su 22 žrtve bile ekshumirane. Također je 270 nestalih lica otkriveno, a proces revizije traje u vezi sa posmrtnim ostacima koji su otkriveni prije DNK testiranja. U BiH se još uvijek traga za nestalih 7,000 lica.

515

POSTOJI LI INSTITUCIJA NADLEŽNA ZA TRAŽENJE NESTALIH LICA, KOJA UBRZAVA PROCES OTKRIVANJA ISTINE O SUDBINI NESTALIH LICA, VODI EVIDENCIJU NESTALIH LICA U BOSNI I HERCEGOVINI, TE NJEGUJE SARADNJU I KOORDINACIJU S DRUGIM VLADINIM INSTITUCIJAMA S CILJEM PRONALAZENJA NESTALIH LICA? MOLIMO DA DETALJNO ODGOVORITE NA OVA PITANJA.

Član 7. Zakona o nestalim licima osigurava osnivanje Instituta za nestala lica, sa mandatom poboljšanja procesa otkrivanja nestalih lica i ubravanja identifikacija posmrtnih ostataka nestalih lica. Institut za nestala lica je postao potpuno operativan tek u januaru 2008. Uprkos preporukama međunarodnih mehanizama, uključujući i Radnu grupu za prisilne i nevoljne nestanke, Institut za nestala lica doživljava problem u vezi sa imenovanjem članova različitih upravnih tijela. Znatno broj pozicija u upravnim tijelima Instituta za nestala lica su bila formalno slobodna ili držana godinama *ad interim*, ometajući pravilno funkcionisanje institucije i sveukupnu percepciju povjerenja kad je riječ o javnoj kontroli.

Komitet za ljudska prava je u svojim zaključnim primjedbama 2012. preporučio je BiH da “preduzme sve potrebne mjere kako bi osigurala adekvatno finansiranje Instituta za nestala lica kao i da može u potpunosti da sprovede svoj mandat sa ciljem okončanja ovih slučajeva što je prije moguće”.

U svom izvještaju za praćenje 2014. Radna grupa za prisilne i nevoljne nestanke izrazila je zabrinutost da je “budžet Instituta smanjen”. Grupa ponavlja svoje preporuke za osnaživanje Instituta za nestala lica kao centralne institucije za otkrivanje nestalih lica. Ona takođe naglašava potrebu Instituta za nestala lica da ostane otvoren i transparentan prema porodicama žrtava i civilnom društvu i da nastavi da poboljšava svoju strukturu i funkcionisanje uključujući predlaganje izmjena i dopuna zakona“.

Institut za nestala lica se sastoji od tri upravnih tijela; šestočlanog Upravljačkog odbora, tročlanog Odbora za superviziju i tročlanog Upravnog odbora. Osoblje izvještava Upravnom odboru, koje izvještava Upravljačkom odboru, a koje izvještava osnivačima; dok je Odbor za superviziju tijelo za reviziju koje izvještava drugim dvoma upravnim odborima i osnivačima. Postoji takođe i Savjetodavni odbor, sastavljen od predstavnika udruženja srodnika nestalih lica (do sada sačinjavaju ga dva bošnjačka, dva srpska i dva hrvatska člana). Članovi ovih udruženja takođe učestvuju u radu Upravljačkog odbora, ali bez prava glasa.

30. juna 2012. istekao je mandat članova Upravnog odbora oni koji se trenutno nalaze na tim pozicijama čine to *ad interim* u skladu sa mandatom tehničke prirode. U oktobru 2016. Savjet ministara BiH je imenovao novi privremeni šestočlani Upravni odbor sa ciljem da ovo tijelo potom imenuje novi Upravljački odbor.

Inicijativu za rješavanja upravljačke strukture je pokrenula Međunarodna komisija za nestale osobe u BiH kao suosnivač Instituta za nestale osobe, u cilju da država BiH u potpunosti preuzme odgovornost za rješavanje problema nestalih osoba. Dom naroda PSBiH je na sjednici održanoj 19.05.2015. godine usvojio zaključak o inicijativi Međunarodne komisije za nestale osobe (ICMP) prema kojoj bi Savjet ministara BiH preuzelo nadležnosti ICMP, koja je do tad imala ulogu suosnivača. Savjet ministara BiH je na sjednici održanoj 5.4.2016. godine usvojilo mišljenje o inicijativi ICMP-a o preuzimanju nadležnosti od strane Savjet ministara BiH sa zaključcima koju je pripremila Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u saradnji sa Institutom za nestale osobe BiH. Savjet ministara BiH je zadužilo Ministarstvo za ljudska prava BiH da pokrene postupak pregovora za izmjenu i dopunu Sporazuma o preuzimanju uloge suosnivača za Institut sa Međunarodnom komisijom za nestale osobe, odnosno postupak izmjena i dopuna Sporazuma o preuzimanju uloge suosnivača za Institut s Međunarodnom komisijom za nestale osobe. Kako je situacija ispolitizirana ovaj proces još uvijek nije dovršen, tako da država BiH nije u potpunosti preuzela odgovornost za rješavanje problema nestalih osoba.

POGLAVLJE 7: PRAVO INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA

001

OPIŠITE DOMAĆE ZAKONODAVSTVO U BOSNI I HERCEGOVINI O AUTORSKIM I SRODNIM PRAVIMA. U KOJOJ MJERI JE ONO USKLAĐENO SA ACQUIS-EM EU? NAVEDITE RELEVANTNO ZAKONODAVSTVO I DOSTAVITE TABELE USKLAĐENOSTI, UKOLIKO POSTOJE. GDJE SU NAJVEĆE NEUSAGLAŠENOSTI, UKOLIKO IH IMA? KOJI SU RAZLOZI ZA TE NEUSAGLAŠENOSTI? AKO DOMAĆE ZAKONODAVSTVO JOŠ UVIJEK NIJE USKLAĐENO SA DIREKTIVOM, POSTOJE LI PLANOVI U TOM PRAVCU?

Oblast autorskog i srodnog prava u BiH regulišu dva zakona: Zakon o autorskom i srodnim pravima (Službeni glasnik BiH br.63/10) i Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava (Službeni glasnik BiH br.63/10).

Zakonom o osnivanju Instituta za intelektualno vlasništvo (Službeni glasnik BiH br.43/04) utvrđene su nadležnosti i ovlaštenja ove institucije. Podzakonski akti koji uređuju ovu oblast su: Pravilnik o postupku za priznanje topografije integriranog kola, Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o postupku za priznanje topografije integriranog kola, Pravilnik o načinu i formi deponiranja autorskih djela i predmeta srodnih prava i o njihovom upisivanju u knjigu evidencije, Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu i formi deponiranja autorskih djela i predmeta srodnih prava i o njihovom upisivanju u knjigu evidencije, Pravilnik o načinu i formi ispunjavanja uvjeta za davanje dozvole pravnim licima za obavljanje poslova kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava, Pravilnik o izmjenama Pravilnika o načinu i formi ispunjavanja uslova za davanje dozvole pravnim licima za obavljanje poslova kolektivnog ostvarivanja autorskog i srodnih prava, Odluka o iznosima naknada za reproduciranje za privatnu i drugu vlastitu upotrebu autorskih djela i predmeta srodnih prava, Pravilnik o medijaciji radi zaključenja kolektivnog ugovora o kablovskoj retransmisiji radiodifuzno emitiranih djela, Odluka o određivanju identifikacionog broja za upis u knjigu evidencije autorskog djela i predmeta srodnih prava, Odluka o provođenju carinskih mjera za zaštitu prava nosioca autorskog i srodnih prava.

Zakonom o autorskim i srodnim pravima je utvrđen primat međunarodnih ugovora, tj. da se odredbe međunarodnih ugovora u vezi s autorskim i srodnim pravima kojima je pristupila BiH primjenjuju u slučaju sukoba sa odredbama ovog zakona.

003

DA LI ZAKONODAVSTVO BOSNE I HERCEGOVINE PREDVIĐA PRAVO DAVANJA U ZAKUP, PRAVO POZAJMLJIVANJA I ODREDBE O ODREĐENIM SRODNIH PRAVIMA UTVRĐENE U DIREKTIVI 2006/115/EZ (KODIFIKOVANA VERZIJA IZVORNE DIREKTIVE 92/100/EEZ)?

- a) *Ako je odgovor da, molimo navedite potpuni opis i osnovni sadržaj tog zakonodavstva. Da li je u vašem zakonodavstvu posebno predviđeno pravo na pravednu naknadu za davanje u zakup, kada autor ili izvođač prenese ili dodijeli svoje pravo davanja u zakup koje se tiče fonograma ili originalnog primjerka filma proizvođaču fonograma ili filmskom producentu? Da li vaše zakonodavstvo predviđa da barem autori dobiju naknadu za javno pozajmljivanje? Da li se predviđa odstupanje od isključivog prava javnog pozajmljivanja i ako da, da li je to u skladu sa direktivom? Da li je zakonodavstvom predviđeno da korisnik plati jedinstvenu pravičnu naknadu relevantnim izvođačima ili fonogramskim producentima svaki put kada se fonogram objavljen u komercijalne svrhe koristi za emitovanje bežičnim putem ili radi bilo kakvog javnog saopštavanja?*
- b) *Ako je odgovor ne, postoje li planovi za usvajanje zakonskih propisa o zaštiti prava davanja u zakup, prava pozajmljivanja i srodnih prava? Navedite pojedinosti i datume.*

Zakonodavstvo uređuje pravo davanja u zakup (član 23. Zakona o autorskom i srodnim pravima) i pravo pozajmljivanja (34. Zakona o autorskom i srodnim pravima – pravo na naknadu za davanje na posluhu).

- a) **Pravo davanja u zakup** je isključivo pravo davanja na korištenje originala ili primjerka djela na vremenski ograničeni period, u svrhu ostvarivanja posredne ili neposredne privredne koristi.

Pravo davanja u zakup ne odnosi se na korištenje: arhitektonskih objekata, originala ili primjerka djela primijenjenih umjetnosti i industrijskog oblikovanja, originala ili primjerka djela radi saopćavanja javnosti, originala ili primjerka djela radi uvida na licu mjesta, u okviru radnog odnosa, ako je upotreba ograničena isključivo na vršenje radnih obaveza iz tog odnosa, kompjuterskog programa ako on nije važan predmet zakupa. Pravo davanja u zakup kompjuterskog programa ne primjenjuje se na davanje u zakup kompjuterskog programa ako sam program nije osnovni predmet davanja u zakup.

Pri prijenosu prava davanja u zakup fonograma ili videograma na kojima je snimljeno autorsko djelo autor zadržava pravo na primjerenu naknadu za svako davanje u zakup. Autor se ne može odreći prava iz ovog stava. Autor izvornog djela zadržava pravo na odgovarajuću naknadu od filmskog producenta za svako davanje u zakup primjerka audiovizuelnog prilagođenog djela. Koautori zadržavaju pravo na pravičnu naknadu od filmskog producenta za svako davanje u zakup primjeraka audiovizuelnog djela.

Izvođač koji svoje pravo davanja u zakup snimka izvođenja prenese na proizvođača fonograma ili filmskog producenta zadržava pravo na pravičnu naknadu.

Pravo na naknadu za davanje na posluhu

Autor ima pravo na odgovarajuću naknadu ako se original ili primjerak njegovog djela daju na posluhu putem javnih biblioteka, odnosno drugih institucija kojima je to djelatnost. Davanje na posluhu, u smislu Zakona o autorskom i srodnim pravima, znači davanje na upotrebu u vremenski ograničenom periodu, bez ostvarivanja posredne ili neposredne privredne koristi.

Pravo na posluhu ne odnosi se na upotrebu: originala ili primjeraka bibliotečkog materijala u nacionalnim bibliotekama, bibliotekama javnih obrazovnih institucija i javnim specijaliziranim bibliotekama, arhitektonskih objekata, originala ili primjeraka djela primijenjenih umjetnosti i industrijskog oblikovanja, originala ili primjeraka djela radi saopćavanja javnosti, originala ili

primjeraka djela radi uvida na licu mjesta ili za njihovo pozajmljivanje između javnih ustanova, u okviru radnog odnosa, ako je upotreba ograničena isključivo na vršenje radnih obaveza iz tog odnosa. Davanje na poslugu originala ili primjeraka kompjuterskih programa i baza podataka je isključivo pravo njihovog autora.

Ako se **fonogram** izdat u komercijalne svrhe koristi za radiodifuzno emitiranje ili neki drugi oblik saopćavanja javnosti, korisnik je za svako pojedinačno (putem žice ili bežično) korištenje obavezan da plati proizvođaču fonograma jedinstvenu pravičnu naknadu. Zakonom je predviđena naknada za javno saopćavanje u koju je uključena i naknada za izvođača koji ima pravo na udio u naknadi koja pripada proizvođaču fonograma za saopćavanje javnosti fonograma sa snimkom njegovog izvođenja. Polovinu naknade proizvođač fonograma dužan je da plati izvođačima čije je izvođenje snimljeno na korištenom fonogramu, ako ugovorom između njih nisu određeni drugačiji udjeli.

004

DA LI JE PERIOD TRAJANJA ZAŠTITE AUTORSKIH I SRODNIH PRAVA U BIH USKLAĐEN SA DIREKTIVOM 2011/77/EU I DIREKTIVOM 2006/116/EZ (KODIFIKOVANA VERZIJA IZVORNE DIREKTIVE 93/98/EEZ)? AKO JE ODGOVOR NE, KAKO I KADA NAMJERAVATE USKLAĐITI VAŠE ZAKONODAVSTVO SA OVOM DIREKTIVOM?

Trajanje autorskog prava je usklađeno sa Direktivom 2011/77/EU i Direktivom 2006/116/EZ.

Trajanje srodnih prava, tačnije prava izvođača i prava proizvođača fonograma, nisu usklađeni. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima BiH predviđa kraće trajanje (50 godina) u odnosu na precizno propisane uslove i dužinu trajanja predviđenih Direktivom 2011/77/EU (70 godina).

007

DA LI VAŠE ZAKONODAVSTVO O AUTORSKIM PRAVIMA PREDVIĐA PRAVNU ZAŠTITU AUTORSKOG PRAVA I SRODNIH PRAVA U SKLADU SA DIREKTIVOM 2001/29/EZ? AKO JE ODGOVOR DA, DA LI JE U POTPUNOSTI USKLAĐENO S NAVEDENIM ISKLJUČIVIM PRAVIMA AUTORA I NOSILACA ODREĐENIH SRODNIH PRAVA?

Da, predviđena je pravna zaštita autorskog prava i srodnih prava u skladu sa Direktivom 2001/29/EZ. Zakonodavstvo je usklađeno sa odredbama o isključivim pravima autora i nosilaca određenih srodnih prava.

009

DA LI ZAKONODAVSTVO BIH OSIGURAVA PRAVIČNE NAKNADE ZA NOSIOCE PRAVA U SLJEDEĆE SVRHE: REPROGRAFIJA, REPRODUKCIJE KOJE SU NAPRAVILA FIZIČKA LICA ZA PRIVATNU UPOTREBU, REPRODUKCIJE EMISIJA KOJE SU DRUŠTVENE USTANOVE SNIMILE U NEKOMERCIJALNE SVRHE?

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima propisuje obavezu naknade za privatnu i drugu vlastitu upotrebu i to kada se autorsko djelo može reproducirati bez autorovog odobrenja, autor djela za koja se, s obzirom na njihovu prirodu, može očekivati da će biti reproducirana fotokopiranjem ili snimanjem na nosače zvuka, slike ili teksta, za privatnu ili drugu vlastitu upotrebu, ima pravo na naknadu od takve upotrebe. Sa fotokopiranjem su izjednačene sve druge tehnike reproduciranja, a s uređajima za zvučno i vizuelno snimanje izjednačeni su svi drugi uređaji kojima se omogućava postizanje istog efekta. Iznose pojedinih naknada za reproduciranje za privatnu i drugu vlastitu upotrebu, koji pripadaju zajednički svim nosiocima prava prema ovom zakonu, odredilo je Savjet ministara Bosne i Hercegovine Odlukom o iznosima naknada za reproduciranje za privatnu i drugu vlastitu upotrebu autorskih djela i predmeta srodnih prava (Službeni glasnik BiH broj 77/11). Naknadu iz zakona (i Odluke) treba da plaćaju proizvođači uređaja za zvučno i vizuelno

snimanje, proizvođači uređaja za fotokopiranje i proizvođači praznih nosača zvuka, slike ili teksta, uvoznici, te fizička i pravna lica koja uz naplatu obavljaju usluge fotokopiranja.

Ostvarivanje ovog prava je propisano da se vrši putem obaveznog kolektivnog ostvarivanja (Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava) ali još uvijek nije zaživjelo u praksi (nema kolektivne organizacije).

Reproduciranje autorskog djela je slobodno (bez naknade) za fizička lica ako je urađeno samo u jednom primjerku, na papiru ili sličnom nosaču u slučaju fotokopiranja ili druge fotografske tehnike, te na bilo kojem drugom nosaču ako ti primjerci nisu dostupni/namijenjeni javnosti i bez namjere za ostvarivanje imovinske koristi.

010

DA LI ZAKONODAVSTVO OBEZBJEĐUJE PRAVNU ZAŠTITU TEHNOLOŠKIH MJERA I PODATKE O UPRAVLJANJU PRAVIMA?

Da, Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima u članu 152. propisuje šta se smatra povredom isključivih prava, te definiše tehničke mjere („Tehničke mjere, u smislu ovog zakona, označavaju svaku tehnologiju, uređaj, sredstvo, proizvod, sastavni dio ili kompjuterski program koji su u normalnom toku svoje primjene namijenjeni da sprečavaju ili ograničavaju radnje koje nosilac prava iz ovog zakona nije dopustio... kao što su enkripcija, deformacija ili druga transformacija autorskog djela ili predmeta srodnih prava, ili putem mehanizma za kontrolu umnožavanja kojima se postiže cilj zaštite.“).

Članom 153. istog zakona je propisana zaštita podataka o upravljanju pravima – šta se smatra povredom isključivih prava te definiše termin podataka o upravljanju podacima („podaci koje je naveo nosilac prava i kojima se identificiraju: autorsko djelo, odnosno predmet zaštite srodnog prava, autor ili drugi nosilac prava, uslovi korištenja djela, kao i brojke ili kodovi koji predstavljaju takve podatke, ako su navedeni na primjerku autorskog djela ili predmeta srodnog prava, ili se pojavljuju u vezi s njihovim saopćavanjem javnosti“).

Detaljnije uređenje obaveze naznačavanja i ostvarivanja sadržajnih ograničenja prava je regulisano članovima 154. i 155. Zakona.

011

KOJE SANKCIJE I PRAVNA SREDSTVA PREDVIĐA ZAKONODAVSTVO U POGLEDU KRŠENJA PRAVA I OBAVEZA PROPISANIH DIREKTIVOM 2001/29/EZ?

Zakonom o autorskom i srodnim pravima je predviđena:

- Sudska zaštita

„Ako je isključivo pravo iz ovoga zakona povrijeđeno, nosilac tog prava može zahtijevati:

- a) utvrđivanje učinjene povrede,
- b) zabranu daljnjeg vršenja učinjene povrede i budućih sličnih povreda prestankom ili suzdržavanjem od radnji koje to pravo vrijeđaju,
- c) uklanjanje stanja nastalog povredom prava,
- d) povlačenje predmeta povrede iz privrednih tokova uz uvažavanje interesa trećih savjesnih lica,
- e) potpuno uklanjanje predmeta povrede iz privrednih tokova,
- f) uništenje predmeta povrede,
- g) uništenje sredstava koja su isključivo ili u pretežnoj mjeri namijenjena ili se upotrebljavaju za činjenje povreda i koja su vlasništvo povredilaca,
- h) prepuštanje predmeta povrede nosiocu prava uz plaćanje troškova proizvodnje,

i) o objavljivanje presude. “

Ovdje pripadaju naknada štete, penali, pravična novčana odšteta za pretrpljenu duševnu bol zbog povrede moralnih prava, privremene mjere, osiguranje dokaza, dostava podataka/dužnost obavještanja.

- *Prekršajne odredbe*: novčane kazne za pravno lice, novčane kazne za preduzetnika, novčane kazne za odgovorno lice kod pravnog lica i preduzetnika, novčane kazne za fizičko lice; uništavanje predmeta nastalih izvršenjem prekršaja; zaštitna mjera zabrane obavljanja djelatnosti.

Predviđene su i mjere za osiguranje zaštite prava: deponiranje i evidentiranje autorskih djela te carinske mjere.

012

DA LI JE ZAKONODAVSTVOM O AUTORSKIM PRAVIMA PREDVIĐENO PRAVO SLIJEĐENJA U KORIST AUTORA ORIGINALNOG UMJETNIČKOG DJELA?

- Ako je odgovor da, da li je ono u potpunosti u skladu sa Direktivom 2001/84/EC?*
- Ako je odgovor ne, da li planirate da usvojite propise u ovoj oblasti? Navedite pojedinosti i datume.*

Zakon o autorskom i srodnim pravima jeste predvidio pravo slijeđenja u korist autora originalnog umjetničkog djela. Zakon o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava pak predviđa pravo slijeđenja kao pravo koje se ostvaruje putem obaveznog kolektivnog ostvarivanja.

Postojeće zakonodavstvo nije u potpunosti usklađeno sa Direktivom 2001/84/EC. Na primjer, nije ustanovljena najniža prodajna cijena iznad koje su prometi umjetničkim djelom podložni pravu slijeđenja (nema preciznog određenja o tome, pretpostavljeno bi taj iznos bio 1,000 KM, prema članu 35. Zakona o autorskom i srodnim pravima). Potrebno je dodatno precizirati pravo na dobijanje informacija (trenutno je Zakonom o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava utvrđena samo odredba o obavezi dostave podataka u roku od 30 dana, ali ne i zadani rok u kojem se mogu zahtijevati podaci potrebni za ostvarivanje ovog prava).

U BiH pravo slijeđenja još nije stavljeno u praksu, tj. nema kolektivne organizacije putem koje bi se vršilo ostvarivanje ovog prava.

015

PROPISUJE LI SE ZAKONODAVSTVOM O AUTORSKIM PRAVIMA ZAŠTITA KABLOVSKOG REEMITOVANJA?

- Ako je odgovor da, smatrate li da je ono u skladu sa odredbama Direktive 93/83/EEZ, posebno u vezi sa sljedećim: princip obaveznog kolektivnog ostvarivanja autorskog prava proširen na ne-članove kolektivnog društva; princip dobre vjere u pregovorima o kablovskom reemitovanju i princip posredovanja?*
- Ako je odgovor ne, da li planirate da usvojite zakonske propise u ovoj oblasti? Navedite pojedinosti i datume.*

U članu 30. Zakona o autorskom i srodnim pravima, unutar Odjeljka C: Autorska imovinska prava, se definira (radiodifuzno i) kablovsko reemitiranje, što implicira njegovu zaštitu kroz „ovlaštenje da se zabrani ili dozvoli iskorištavanje djela i primjerka djela“, uz dozvolu autora te pravo na naknadu za iskorištavanje („kablovskog reemitiranja je isključivo pravo da se istovremeno, u neizmijenjenom obliku i cjelini, saopćava javnosti radiodifuzno emitirano djelo kada:

- a) takvo saopćavanje vrši druga organizacija za radiodifuziju od one koja djelo izvorno emitira, ili b) drugi subjekt vrši saopćavanje kablovskim ili mikrotalasnim sistemom koji obuhvata više od 100 priključaka, ili kada se djelo izvorno emitira iz druge države (kablovsko reemitiranje).“).
- b) usklađenost sa Direktivom 93/83/EEZ je postignuta i uzeta u obzir prilikom izrade Zakona o autorskom i srodnim pravima i Zakona o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava. Tako je Zakonom o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava propisano obavezno kolektivno ostvarivanje za kablovsko reemitiranje autorskih djela, koje nadležna kolektivna organizacija ostvaruje bez ugovora sa autorom (tj. na osnovu samog zakona). Princip dobre vjere u pregovorima je definiran općenito (za kolektivne organizacije i korisnike), dok se u dijelu o medijaciji (kolektivna organizacija i reprezentativno udruženje korisnika) predviđa mogućnost medijatora u pogledu zaključenja kolektivnog ugovora o kablovskoj retransmisiji radiodifuznih emitiranih djela.

016

DA LI ZAKONODAVSTVO BOSNE I HERCEGOVINE PREDVIĐA PRAVILA DIGITALIZACIJE I PRIKAZIVANJE TZV. DJELA SIROČADI NA MREŽI, ODNOSNO DJELA KOJA SU JOŠ UVIJEK ZAŠTIĆENA AUTORSKIM PRAVOM, ALI ČIJI AUTORI ILI DRUGI NOSIOCI PRAVA NISU POZNATI ILI IH SE NE MOŽE LOCIRATI NITI KONTAKTIRATI U SVRHU DOBIJANJA DOZVOLA?

- a) *Ako je odgovor da, da li je u potpunosti u skladu sa Direktivom 2012/28/EU?*
- b) *Ako je odgovor ne, da li planirate da usvojite propise u ovoj oblasti? Navedite pojedinosti i datume.*

”Orphan works” kao takva, a shodno tome ni pravila digitalizacije i prikazivanja istih na mreži, nisu regulisana zakonodavstvom u BiH.

Zakon o autorskom i srodnim pravima „anonimna djela“ te „neobjavljena djela čiji autor nije poznat“ obrađuje u dijelu „Nepoznati autor“ (čl.11.) povodom identifikacije autorstva i prenosa/ostvarivanja prava u tim slučajevima (ovdje se kod prenosa pojedinačnih imovinskih prava na treća lica propisuju uslovi „uobičajeni za redovno korištenje određene vrste djela“). Ove zakonske odredbe nisu odredbe o „orphan works“, te je potrebno ugraditi pravni okvir za ovu oblast unutar Zakona o autorskom i srodnim pravima.

017

DA LI JE FUNKCIONISANJE ORGANIZACIJA ZA KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE PRAVA U BiH U SKLADU SA DIREKTIVOM 2014/26/EU? DA LI SU ZAKONODAVSTVOM PREDVIĐENA PRAVILA KOJA OMOGUĆAVAJU VIŠE TERITORIJALNO LICENCIRANJE OD STRANE ORGANIZACIJA ZA KOLEKTIVNO OSTVARIVANJE PRAVA AUTORA U MUZIČKIM DJELIMA ZA UPOTREBU NA MREŽI KAKO JE UTVRĐENO OVOM DIREKTIVOM? AKO JE ODGOVOR NE, DA LI PLANIRATE DA USVOJITE PROPISE U OVOJ OBLASTI? NAVEDITE POJEDINOSTI I DATUME.

Kolektivno ostvarivanje autorskih prava je regulisano Zakonom o kolektivnom ostvarivanju autorskog i srodnih prava iz 2010.godine. Zakon nije u skladu sa Direktivom 2014/26/EU po nekoliko različitih osnova. Zakon sadrži odredbe koje su u suprotnosti sa odredbama Direktive, npr. pravni oblik organizacija za kolektivno ostvarivanje; pretpostavka kolektivnog ostvarivanja prava; te uopšte ne predviđa određene aspekte (npr. objedinjavanje repertoara). Potrebne su dopune zakona kako bi se uskladio sa Direktivom (npr. raspodjela iznosa naknada nositeljima prava; princip transparentnosti – godišnje izvješće o transparentnosti).

Zakonodavstvo ne predviđa pravila za multiteritorijalno licenciranje od strane organizacija za kolektivno ostvarivanje prava autora u muzičkim djelima za upotrebu na mreži i nužno je usklađivanje sa Direktivom 2014/26/EU (posebno imajući u vidu postojanje i rad kolektivnih organizacija u BiH u oblasti kolektivnog ostvarivanja autorskih muzičkih djela).

POGLAVLJE 14: TRANSPORTNA POLITIKA

039

POSTOJE LI PRAVNI PROPISI O PRAVIMA PUTNIKA U ŽELJEZNIČKOM TRANSPORTU SHODNO UREDBI (EZ) BR. 1371/2007?

- a) *Kakva su pravila u pogledu minimalnih uslova pružanja informacija putnicima prije i u toku putovanja, uključujući i dostupnost informacija u formatima koji su pristupačni osobama sa invaliditetom?*
- d) *Kakva su pravila u pogledu uslova transporta (uključujući pristupačnost, pružanje pomoći i informacija) za osobe sa invaliditetom ili sa smanjenom pokretljivošću?*

Nismo upoznati sa postojanjem zakonske obaveze o obezbjeđenju takvih informacija u pristupačnom formatu za osobe s invaliditetom. Iz ličnih iskustava osoba s invaliditetom je poznato da se informacije vezane za željeznički saobraćaj prenose usmenim putem osobi s invaliditetom, ili njenom pratiocu, od strane konduktera ili drugih uposlenika preduzeća koje obavlja željeznički saobraćaj. Takođe se i pomoć osobama koje koriste kolica pruža od strane konduktera i drugih uposlenika preduzeća koje obavlja željeznički saobraćaj, koji imaju obavezu pružiti neophodnu pomoć svim putnicima kojima je pomoć potrebna, uključujući i osobe s invaliditetom.

POGLAVLJE 19: SOCIJALNA POLITIKA I ZAPOŠLJAVANJE

021

DA LI POSLODAVCI MOGU SLOBODNO ODLUČITI KOJE RADNIKE ŽELE ZAPOSITI? DA LI POSTOJE ODREĐENE ODREDBE O ZABRANI DISKRIMINACIJE (PO OSNOVU RASNOG ILI ETNIČKOG PORIJEKLA, VJEROISPOVIJESTI ILI UVJERENJA, INVALIDITETA, GODINA STAROSTI ILI SEKSUALNE ORIJENTACIJE)?

Pravo na rad i zapošljavanje zagantovano je Ustavom Federacije i Ustavom Republike Srpske jednako za sve građane i ostvaruje se u skladu sa zakonima.

Novi zakoni o radu koji su usvojeni na entitetskim nivoima sadrže generalnu odredbu zabrane diskriminacije na svim osnovama, međutim ova odredba se u praksi ne poštuje, te dolazi do diskriminacije u oblasti rada i zapošljavanja.

Zakonom o zabrani diskriminacije BiH također je zabranjena diskriminacija u oblasti rada i zapošljavanja, te bi se svi zakoni u BiH trebali tumačiti u skladu sa ovim Zakonom, što također nije slučaj u praksi.

Ne postoje efikasni institucionalni mehanizmi borbe protiv diskriminacije na radu ili pri zapošljavanju, a sve je veći broj tužbi pred sudovima za diskriminaciju pri zapošljavanju.

Zakonima o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom koji su usvojeni u oba entiteta, osobama s invaliditetom obezbjeđuje se pristup opštim tehničkim i programima za stručno usmjeravanje, usluge traženja posla i stručnu i kontinuiranu obuku. Poslodavci mogu slobodno odlučiti koje radnike žele zaposliti.

207

KAKO FUNKCIONIŠU SISTEMI ZA REALIZOVANJE POLITIKE ZA TRŽIŠTE RADA? KOLIKA JE STOPA REGISTROVANE NEZAPOSLENOSTI? KOJI JE ODNOS MUŠKARACA I ŽENA U BROJU REGISTROVANIH NEZAPOSLENIH? KOJA JE ULOGA ZVANIČNIH INFORMACIONIH SLUŽBI?

Sistemi za realizovanje politika na tržištu rada gotovo da ne postoje. BiH prati visoka stopa nezaposlenosti. Procjenjuje se da se BiH odriče 16% BDP-a zbog rodno zasnovanih razlika u učesću u radnoj snazi.

Iako, prema rezultatima popisa provedenog 2013. godine, žene čine oko 51% ukupnog stanovništva⁴¹, u ukupnom broju zaposlenih osoba zastupljene su sa 42%, dok istovremeno čine 53% nezaposlenih osoba.⁴²

216

AKO JE TO MOGUĆE, DOSTAVITE PODATKE ILI BROJČANE POKAZATELJE KOJI OMOGUĆAVAJU VREMENSKO POREĐENJE ZA LJUDE ČIJI SU ŽIVOTNI USLOVI OZBILJNO OGRANIČENI ZBOG NEDOSTATKA RESURSA (KOJI NE MOGU DA PRIUŠTE NAJMANJE 3 OD SLJEDEĆIH 9 STVARI: I) PLAĆANJE STANARINE, KOMUNALNIH RAČUNA, KREDITA ITD., II) ADEKVATNO GRIJANJE DOMA, III) POKRIVANJE NEOČEKIVANIH TROŠKOVA, IV) OBROK S MESOM, PILETINOM, RIBOM ILI ODGOVARAJUĆOM VEGETARIJANSKOM HRANOM SVAKI DRUGI DAN, V) JEDNOSEDMIČNI ODMOR VAN MJESTA STANOVANJA JEDNOM GODIŠNJE, VI) AUTOMOBIL, VII) MAŠINU ZA VEŠ, VIII) TELEVIZOR U BOJI, ILI IX) TELEFON.

Jedinstven registar osoba sa invaliditetom koji bi uključivao i podatke o polnoj i starosnoj strukturi, vrsti invaliditeta, socijalno-ekonomskom statusu i druge relevante podatke, u BIH ne postoji.

No, određena udruženja i savezi vode svoje evidencije o svojim članovima i njihovim potrebama.

Prema podacima Saveza za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim licima RS (Savez MeNeRaLi), a na osnovu podataka koje oni prikupljaju na terenu i kartona koji se popunjavaju u njihovoj bazi podataka, od 3.000 lica sa umanjnim intelektualnim sposobnostima 60% ne može redovno plaćati stanarinu, komunalne usluge i kredite; 50% njih ne može adekvatno grijati dom; 80% ne može pokriti neočekivane troškove, 60% njih ne može sebi priuštiti obrok s mesom, piletinom, ribom ili odgovarajućom vegetarijanskom hranom svaki drugi dan; 85% ne može ići na odmor van mjesta stanovanja jednom godišnje; 60% njih ne može si priuštiti automobile, 5% televizor u boji i 5% telefon. Prema podacima MeNeRaLi, u oko 60% ovakvih porodica niko ne radi, a u 30% radi samo jedan roditelj.

220

IDENTIFIKUJTE SOCIJALNO OSJETLJIVE GRUPE I PREDSTAVITE PODATKE/PROCJENE O NJIHOVOM BROJU (NPR., OSOBE S INVALIDITETOM, NEZAPOSLENI, ONI U NEFORMALNOM SEKTORU/PRIMITIVNOJ POLJOPRIVREDI, ETNIČKE/KULTURNE ZAJEDNICE (NAVEDITE KOJE), PORODICE, DJECA I MLADI, ŽENE, STARIJA LICA, PORODICE SA JEDNIM RODITELJEM ITD.) I OPIŠITE PROCESSE KOJI U OSNOVI UZROKUJU NJIHOVU SOCIJALNU OSJETLJIVOST. KOJI SU ODGOVORI NA NIVOU POLITIKE KAD SU U PITANJU POJEDINAČNE GRUPE?

Prema dostupnim analizama i izvještajima osobe sa invaliditetom spadaju u jednu od najmarginalizovanijih grupa u BiH koje su izložene diskriminaciji u svim sferama života. U naročito nepovoljnom položaju su lica umanjnih intelektualnih sposobnosti (ili lica sa posebnim potrebama ili lica sa mentalnim poteškoćama u razvoju), posebno ona sa najtežim oblicima intelektualnog onesposobljenja koja žive u ruralnim sredinama. Oni zavise isključivo od brige svojih članova porodice, a to su u pravilu majke.

Majke djece umanjnih intelektualnih sposobnosti su 24 sata na dan posvećene toj djeci, uglavom ne mogu da rade, nemaju nikakve primanja, nikada neće imati penziju, nemaju slobodno vrijeme, razonodu, mogućnost da odu na kafu ili kino.

Samo rijetke uspiju dobiti zaposlenje i to samo ukoliko drugi član porodice može čuvati dijete, a najčešće su to bake. Jedini grad u RS u kojem postoji vrtić za djecu sa najtežim oblicima invaliditeta je Banjaluka.

Nadalje, djeca sa umanjnim intelektualnim sposobnostima kada završe školovanje suočavaju se sa naglom izolacijom i „isključenošću iz društva“, jer im je odlazak u školu i druženje sa vršnjacima bio glavni vid socijalizacije, nakon toga su „osuđeni“ najčešće samo na porodicu i uže okruženje i tada rapidno gube i svoje preostale sposobnosti. Nemogućnost samozastupanja LUIS svrstava u posebno tešku grupu građana, nisu u stanju da zaštite ni sebe, ni svoju imovinu, nisu u stanju da se zaštite od svih vidova zlostavljanja, a posebno osjetljivo pitanje je šta kada ostanu bez roditelja i

staratelja, jer, zbog neposotojanje usluge stanovanja uz podršku često završe u instituciji. Takođe, zakonom nije definisano raspolaganje njihovom imovinom nakon smrti njihovih roditelja, a posebno nakon smrti samih LUIS⁴³

Porodice u cjelini u kojima žive lica sa umanjnim intelektualnim sposobnostima (LUIS) su posebna kategorija, jer specifičnosti života i brige o djetetu koje ima umanjene intelektualne sposobnosti imaju posebnu težinu - u 80% slučajeva LUIS su u potpunosti cjelodnevno zavisni od drugih, 15% su djelimično samostalni, a za 5% njih se može reći da su samostalni. Porodica u cjelini trpi, druga braća i sestre ostaju uskraćeni za mnoge stvari koje drugi roditelji priušte njihovim vršnjacima. Često nakon smrti roditelja braća i sestre preuzimaju ulogu „roditeljstva“, na šta ih čak i zakon obavezuje, tako da nerijetko i oni (braća i sestre) ostaju asocijalni jer se brinu o LUIS, ne sklapaju brakove, nemaju potomstva ili ne mogu da se zaposle.

99% lica sa umanjnim intelektualnim sposobnostima nikada ne stvore sopstvene porodice ili potomke!

226

DA LI JE BOSNA I HERCEGOVINA USVOJILA NEKU POLITIKU KOJA OBUHVATA GLAVNE PRINCIPLE POLITIKE ZA OSOBE SA INVALIDITETOM? DA LI POSTOJI ODGOVARAJUĆI AKCIONI PLAN (KOJI PREDVIĐA NAČIN NA KOJI ĆE SE PROVESTI AKTIVNOSTI OPISANE U POLITICI)? DA LI POSTOJI ODREĐENI KOORDINACIONI ORGAN KOJI NADGLEDA PROVOĐENJE NACIONALNE POLITIKE ZA OSOBE SA INVALIDITETOM?

Savjet ministara Bosne i Hercegovine je 2008. usvojio Jedinственu politiku u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini tako da je i prije pristupanja UN Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom Bosna i Hercegovina kreirala politički okvir za puno poštivanje principa i odredbi pomenute Konvencije. Ovo je jedini dokument koji uređuje prava osoba s invaliditetom na državnom nivou. Kao dio ovog procesa i akcioni planovi za implementaciju pomenutih Politika usvojene su i entitetske strategije: Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom 2011-2015 u Federaciji BiH i Strategije za poboljšanje društvenog položaja osoba s invaliditetom u RS 2010-2015. Obje strategije su provedene samo u malom obimu i postigle su neznatan uticaj.

U Federaciji BiH je usvojena i nova Strategija za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom FBiH 2016-2021. U Republici Srpskoj, nova strategija je u fazi nacrti i predviđeno je da obuhvati period do 2026. godine. U Strategiji FBiH 2016-2021 je predviđeno da u roku od 6 mjeseci po usvajanju strategije na entitetskom nivou, kantoni usvoje svoje akcione planove za njenu provedbu, uzimajući u obzir prioriteta pitanja i potrebe osoba s invaliditetom u svojim lokalnim zajednicama. Rok od 6 mjeseci ističe krajem juna a akcioni planovi nisu usvojeni u svim kantonima. Međutim, koordinaciono tijelo za praćenje implementacije Strategije na entitetskom nivou još uvijek nije osnovano mada je trebalo biti u roku od 3 mjeseca od donošenja Strategije.

227

DA LI JE EVROPSKA STRATEGIJA ZA OSOBE SA INVALIDITETOM 2010-2020 UZETA U OBZIR PRILIKOM IZRADE POLITIKE ZA OSOBE SA INVALIDITETOM? AKO JESTE, NAVEDITE EVENTUALNE KONKRETNE MJERE U KOJIMA JE EVROPSKA STRATEGIJA ZA OSOBE SA INVALIDITETOM 2010-2020 BILA OD POMOĆI ILI JE INSPIRISALA IZRAĐIVAČE POLITIKE DA OSMISLE ODREĐENE AKTIVNOSTI.

U Strategiji za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom 2016-2021 u Federaciji BiH se, između ostalih dokumenata, poziva i na Evropsku strategiju za osobe s invaliditetom 2010-2020. Novom Strategijom 2016-2021 definisano je 9 ciljeva i mnogo aktivnosti po specifičnim pitanjima koja treba da unaprijede položaj osoba s invaliditetom u društvu, a koja se podudaraju i sa 8

ključnih oblasti iz Evropske strategije: 1. Poboljšati status osoba s invaliditetom kroz unapređenje zakonodavnog okvira i osiguranje pravne podrške i zaštite prava osoba s invaliditetom.

2. Unaprijediti pristupačnost okruženja za osobe s invaliditetom kroz uklanjanje arhitektonskih i informacijsko-komunikacijskih barijera, kao ključni aspekt za njihovo potpuno uključivanje u društvenu zajednicu. 3. Uključiti osobe s invaliditetom u sve oblasti života ravnopravno sa drugima, posebno u oblasti obrazovanja, kulturnog, sportskog, javnog i političkog djelovanja. 4. Unaprijediti programe prevencije invaliditeta i programe rane detekcije i intervencije u ranom rastu i razvoju. 5. Unapređivati kvalitetu i dostupnost usluga te uspostavljati nove usluge u skladu sa potrebama osoba s invaliditetom. 6. Jačati zapošljavanje i samozapošljavanje osoba s invaliditetom. 7. Sprečavati svaki oblik iskorištavanja, zlostavljanja i nasilja osoba s invaliditetom. 8. Podizati svijest javnosti o problemima pitanja invalidnosti s ciljem uklanjanja predrasuda, kulturoloških i psiholoških barijera. 9. Jačati kapacitete organizacija osoba s invaliditetom i garantovati njihovo učešće u svim društvenim procesima

228

DA LI POLITIKA ZA OSOBE SA INVALIDITETOM FUNKCIONIŠE NA OSNOVU KONCEPTA INTEGRISANJA OSOBA SA INVALIDITETOM? UKOLIKO FUNKCIONIŠE, MOŽETE LI DATI PRIMJERE GDJE JE I KAKO PRISTUP INTEGRISANJA KORIŠTEN I BIO USPJEŠAN? NA KOJI NAČIN OBEZBJEĐUJETE PRIMJENU I PROVOĐENJE KONCEPTA INTEGRISANJA U RAZNIM OBLASTIMA POLITIKE?

Politika u oblasti invalidnosti BiH i Strategije za njeno provođenje u oba entiteta, proklamuju ravnopravno učešće osoba s invaliditetom u svim segmentima života i društvenih aktivnostima, pod jednakim uslovima, sa ostalim građanima. U posljednje vrijeme doneseno je nekoliko zakona iz oblasti rada, obrazovanja, zdravstvene i socijalne zaštite, u oba entiteta, u kojima se pitanjima uključivanja osoba s invaliditetom posvećuje veća pažnja, ali se u praksi zbog nedostatka provedbenih akata ne postižu očekivani rezultati.

Zakoni iz oblasti obrazovanja, koji propisuju ravnopravno i inkluzivno obrazovanje za sve, uključujući i djecu i mlade s invaliditetom u praksi se ne sprovode jer nisu stvoreni preduslovi da se zakonska rješenja provedu. Podzakonskim aktima se nije obezbijedilo: pristupačno okruženje; mjere razumnog prilagođavanja kao što je obezbjeđenje odgovarajućih ortopedskih, tiflološka i drugih pomagala, nastavnih sredstva i udžbenika prilagođenih djeci s različitim invaliditetom; asistenti u nastavi; budžetska sredstva za ove namjene. Naprotiv, u oba entiteta u budžetima se planiraju posebna sredstva za finansiranje rada specijalnih škola za osobe s invaliditetom, što najbolje govori kakav je odnos institucija vlasti prema inkluzivnom obrazovanju. Najveći broj pojedinačnih zakonskih rješenja, koja se odnose na osobe s invaliditetom, temelje se na medicinskom pristupu fenomenu invalidnosti, što u stvari znači da ne predviđaju mehanizme za puno uključivanje osoba s invaliditetom i aktivno učešće u kreiranju ambijenta u kome žive, već imaju za cilj da obezbijede osnovne pretpostavke za zadovoljavanje esencijalnih potreba osoba s invaliditetom. Medicinski pristup osobama s invaliditetom isključuje mogućnosti njihovog potpunog uključenja u sve segmente društvenog djelovanja tako da su još uvijek na marginama istih.

229

U VEĆINI DRŽAVA ČLANICA EU SU OSNOVANA NACIONALNA VIJEĆA ZA PITANJA INVALIDITETA (KOJA SE SASTOJE OD NEVLADINIH ORGANIZACIJA, ORGANIZACIJA KOJE PREDSTAVLJAJU OSOBE SA INVALIDITETOM, STRUČNJAKA ZA PITANJA INVALIDITETA, DRŽAVNIH SLUŽBENIKA I OSTALIH ZAINTERESOVANIH STRANA). DA LI SU SLIČNA TIJELA OSNOVANA U BOSNI I HERCEGOVINI? AKO JESU, DA LI TA TIJELA AKTIVNO UČESTVUJU U PROCESU DONOŠENJA ODLUKA KOJE SE ODNOSU NA OSOBE SA INVALIDITETOM? AKO NISU, POSTOJI LI PLAN ZA DOPRINOS STVARANJU OVAKVIH TIJELA?

Savjet ministara BiH je 2011. godine osnovao Vijeće za osobe s invaliditetom, kao konsultativno, interresorno i koordinaciono tijelo, čiji je zadatak unapređenje, zaštita i praćenje primjene Konvencije o pravima osoba s invaliditetom UN. Vijeće se sastoji od 20 članova, od kojih su 10 predstavnici relevantnih ministarstava, a 10 predstavnika imenuju organizacije osoba sa invaliditetom. Predstavnici Vijeća za osobe s invaliditetom se konsultuju prilikom donošenja novih zakona.

Međutim, nakon skoro 6 godine postojanja ovog tijela, osobe s invaliditetom u BiH nisu osjetile značajniji uticaj njegovog rada. Počevši od neriješenog finansiranja ovog tijela, pa do ograničenog učesća osoba s invaliditetom u njegovom radu (u koji nisu uključeni predstavnici udruženja roditelja djece s invaliditetom, gluhih osoba, te osoba s psihosocijalnim invaliditetom itd.). Ovo tijelo ne predstavlja adekvatan mehanizam za uključenje osoba s invaliditetom u promociju i monitoring provedbe Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, kao ni u procese donošenja odluka, analiziranja stanja i razvoja strategija i akcionih planova.

U Republici Srpskoj od 2005. godine djeluje Interresorno tijelo koja se bavi pitanjima invaliditeta pri Vladi RS, kojim rukovodi Ministarstvo zdravlja i koje takođe uključuje i predstavnike osoba s invaliditetom. Sastaje se četiri puta godišnje ili po potrebi, i njegovo djelovanje nije prepoznato kao efikasno od strane osoba s invaliditetom.

230

NA KOJEM NIVOU VLASTI SE PITANJA VEZANA ZA OSOBE SA INVALIDITETOM RJEŠAVAJU I REGULIŠU? AKO JE TO NA NIVOU CENTRALNE VLASTI, POSTOJE LI DECENTRALIZOVANA TIJELA? AKO JE TO NA LOKALNOM NIVOU, POSTOJI LI CJELODRŽAVNA KOORDINACIJA POLITIKA ZA OSOBE SA INVALIDITETOM?

Na državnom nivou ne postoji koordinacija upravljanja politikama koje se tiču prava osoba s invaliditetom. Najveći dio prava iz oblasti socijalne zaštite nalazi se u nadležnosti entiteta, kao i kantona u Federaciji BiH. Zdravstvo i obrazovanje su regulisani takođe i Ustavom BiH, Ustavom FBiH, Ustavom RS, Statutom Brčko Distrikta, ali se prava provode na nivou entiteta ili opština u RS, odnosno kantona u FBiH. Na žalost ne postoji efikasna koordinacija između različitih nivoa vlasti koje regulišu prava osoba s invaliditetom pa tako niži nivoi vlasti ne usklađuju neophodno zakone sa onim sa viših nivoa. U praktičnom ostvarivanju pojedinačnih prava iz različitih oblasti, osobe s invaliditetom izložene su raznim oblicima diskriminacije kao što su po teritorijalnom principu (ovisno gdje osoba ima prebivalište različita su prava, njihov obim i načini njihovog ostvarivanja) između entiteta, ali i između kantona u FBiH.

231

DA LI IMA INICIJATIVA ZA PODIZANJE NIVOA SVIJESTI O PITANJIMA INVALIDITETA MEĐU STANOVNIŠTVOM I INICIJATIVA KOJE PODSTIČU OSOBE SA INVALIDITETOM DA SE BOLJE UPOZNAJU SA SVOJIM PRAVIMA I NAČINIMA DA IH OSTVARE?

Nije bilo značajnijih kampanja koje su bile usmjerene na dizanje svijesti javnosti o pravima osoba s invaliditetom. Tokom 2012. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je sprovodilo kampanju o kojoj se moglo saznati samo sa nekoliko bilborda koji su postavljeni na nekoliko lokacija u Federaciji. Nisu bili korišteni kanali masovog informisanja kao što su TV ili radio, koji ima najveći doseg, naročito do onih koji žive u ruralnim dijelovima BiH. Nevladine organizacije i UNICEF su sprovodili nekoliko kampanja o pravima djece i osoba s invaliditetom, ali u nedovoljnom obimu s obzirom na važnost tema. Predstavnici vlasti na svim nivoima nisu pokretali kampanje s ciljem dizanja svijesti javnosti o pravima osoba s invaliditetom. Aktivnost nevladinih organizacija koje su svojim djelovanjem i rezultatima projekata pokrenuli značajne promjene vezane za izvještavanje o osobama sa invaliditetom, ograničena je skromnim donatorskim sredstvima, a bez kontinuirane edukacije ne mogu se očekivati značajni rezultati.

232

DA LI JE ZAŠTITA OSOBA SA INVALIDITETOM, KAO POSEBNOG DIJELA UGROŽENE POPULACIJE, PREDVIĐENA USTAVOM ILI U VAŠEM ZAKONODAVSTVU POSTOJI POSEBAN „ZAKON O INVALIDITETU“? DA LI ZAKONODAVSTVO O RADU U VAŠOJ ZEMLJI IZRIČITO ZABRANJUJE DISKRIMINACIJU PO OSNOVU INVALIDITETA PRI ANGAŽOVANJU I ZAPOŠLJAVANJU?

Jedinstven zakon o zaštiti prava osoba s invaliditetom ne postoji u državi, niti je njihova zaštita propisana u Ustavu. Izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije iz 2016. godine uvedena je zabrana diskriminacije po osnovu invaliditeta i definirano je pružanje razumne prilagodbe u kontekstu zapošljavanja. Međutim nigdje ne se u ovom zakonu ne spominje da je uskraćivanje razumne prilagodbe diskriminacija.

Radno zakonodavstvo izričito zabranjuje diskriminaciju na temelju invaliditeta. U oba entiteta postoje zakoni o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa

Invaliditetom, koji detaljno propisuju zapošljavanje osoba s invaliditetom i ovo su jedini zakonski propisi koji regulišu neku oblast samo za osobe s invaliditetom. Entitetski zakoni definišu i uspostavljanje Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom u FBiH i Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom u RS kao ustanova koje provode različite aktivnosti čiji je cilj integracija osoba s invaliditetom na tržište rada.

233

VARIJACIJE U TERMINOLOGIJI I DEFINICIJAMA INVALIDITETA KOJE SE KORISTE U RAZLIČITIM SEKTORIMA PRAVA I POLITIKE MOGU DOVESTI DO NEDOSLJEDNE PRIMJENE ZAKONA, A PONEKAD ČAK I DO USKRAĆIVANJA POVLASTICA. UKRATKO OPIŠITE RAZLIČITE DEFINICIJE INVALIDITETA KOJE SE KORISTE U ZAKONODAVSTVU U VAŠOJ ZEMLJI. U KOJOJ MJERI SU TE ZAKONSKE DEFINICIJE JEDNOOBRAZNE I DOSLJEDNE?

Pitanje definisanja pojma invalidnosti u zakonodavnom sistemu BiH, Federacije BiH i Republike Srpske, prepoznato je kao problem koji se treba rješavati, na jedinstven način, kako bi se ujednačila prava osoba s invaliditetom u cijeloj BiH. U državnom i entitetskim ustavima pitanje invalidnosti nije definisano, dok se u određenim zakonima (u oblastima rada, zapošljavanja, socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja, penzijsko-invalidskog osiguranja, boračke zaštite) invalidnost definiše na različite načine.

Postojeće definicije u pravilu ne uzimaju u obzir uticaj okolinskih faktora u definisanju invalidnosti. Invalidnost i smanjena radna sposobnost utvrđuje se od strane više nadležnih organa, što zavisi od vrste i uzroka invalidnosti i vremena njenog nastanka i uglavnom se primjenjuje medicinski model pristupa invaliditetu.

U ovako uređenom sistemu, u odnosu definisanja pojma invalidnosti, osobe s invaliditetom su dovedene u poziciju da se njihova prava utvrđuju na bitno različit način, da se otežava pristup ostvarenju prava, čime se ugrožava njihovo ljudsko dostojanstvo, ne stvaraju pretpostavke za jednake mogućnosti i učešće, vrše se razni oblici diskriminacije (po uzroku i okolnosti nastanka, po teritorijalnom principu, po vrsti invalidnosti).

U naročito nepovoljnom položaju su lica umanjениh intelektualnih sposobnosti koji se definišu kao „mentalno zaostali“, „retardirani“, „nedovoljno razvijeni“, „lica sa posebnim potrebama“, itd. Mnoga prava su definisana u legislativi prema visini procenta invalidnosti, dok se kod lica umenjenih intelektualnim sposobnosti kategorija invaliditeta definiše narativno, opisno, bez procenata, prema „funkcionalnom stanju“, tako da ova kategorija ne može koristiti određena prava.

234

NEDOSTATAK pouzdanih statističkih podataka je ozbiljna prepreka djelotvornoj izradi politika u oblasti invaliditeta. Da li je u Bosni i Hercegovini razvijen centralizovan sistem prikupljanja podataka koji sadrži relevantne podatke? Koji su osnovni izvori informacija o pitanjima invaliditeta i kako obezbjeđujete da se prikupljanjem ovih osjetljivih podataka ne krše odredbe o sigurnosti ličnih podataka? Koji se sistem koristi za postizanje konvergencije sa mjerama prikupljanja podataka koje EU sprovodi u oblasti invaliditeta? Kako je organizovana saradnja sa nadležnim organima (kao što je Eurostat)?

U Bosni i Hercegovini ne postoji jedinstveni registar osoba s invaliditetom, niti postoje zbirni podaci koji su vezani za osobe s invaliditetom na jednom mjestu.

235

U većini zemalja EU socijalna zaštita koju imaju osobe sa invaliditetom obuhvata pravo na zdravstveno i penziono osiguranje, pravo na zaposlenje i profesionalnu rehabilitaciju, dječje dodatke i prava na socijalnu pomoć. Ukratko opišite koji su različiti vidovi socijalne zaštite dostupni osobama sa invaliditetom u vašoj zemlji. Da li se ulažu napori da se obezbijede pristojni uslovi života za osobe s invaliditetom? Kako se definišu pristojni uslovi života?

Osobe s invaliditetom u BiH ostvaruju različita prava i naknade u zavisnosti od dva ključna faktora:

- mjesta prebivališta, budući da su ova prava regulisana entitetskim i kantonalnim zakonima, koji na različit način utvrđuju prava i potrebe u sklopu socijalne zaštite
- uzroka invaliditeta, budući da su prava definisana na osnovu načina nastanka invaliditeta i drastično se razlikuju za osobe koje su stekle invaliditet tokom rata kao pripadnici vojnih formacija; tokom rata kao civili ili nezvano za rat, rođenjem ili sticanjem invaliditeta u miru.

Kada se uporedi zaštita koju imaju ratni vojni invalidi sa zaštitom osoba čiji invaliditet nije stečen u ratu, već je posljedica nezgode, bolesti ili je stečen po rođenju (u bosanskohercegovačkom zakonodavstvu se koristi nezgrapni termin “neratni invalidi”), uočljiva je izrazita diskriminacija civilnih osoba sa invaliditetom.

Novčana sredstva za “neratne invalide” skoro pet puta su manja od sredstava koja primaju ratni vojni invalidi sa istim procentom invaliditeta. Civilne žrtve rata su treća zakonom prepoznata grupa osoba s invaliditetom, koja je u nešto povoljnijem položaju u odnosu na “neratne invalide”, ali i dalje te osobe primaju niže naknade u odnosu na ratne vojne invalide.

Naknade koje primaju ratni vojni invalidi sa invaliditetom visokog stepena u oba entiteta prelaze iznose prosječne plate, dok su iznosi naknada koje primaju civilne osobe sa istim stepenom invaliditeta ispod minimalnih zakonom propisanih plata. U Federaciji BiH, “neratni invalidi” sa 100% invaliditeta mogu primati maksimalno 396 KM mjesečno, a u Republici Srpskoj 160 KM mjesečno. Ratni vojni invalidi sa istim procentom invaliditeta mogu primati maksimalno 1.845 KM mjesečno u FBiH i 1.825 KM mjesečno u RS.

Kada je riječ o obimu prava, razlike u korist ratnih vojnih invalida i civilnih žrtava rata, u odnosu na ostale osobe s invaliditetom, neprihvatljivo su velike, čime se direktno krši član 28. Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Postoje i znatne razlike u kriterijima za primanje pomoći za različite grupe osoba s invaliditetom. Od 2009. godine “neratni invalidi” mogu ostvarivati pravo na novčanu pomoć samo ako imaju stepen invaliditeta od 90% ili više; za civilne propisan je prag od 60%; za ratne vojne invalide samo 20%. Na ovaj način se uskraćuje bilo kakva pomoć svim osobama sa stepenom invaliditeta nižim od 90%, koji nije nastao kao posljedica rata. Evo primjera

navedenih razlika u ostvarivanju osnovnih prava za osobe s invaliditetom po stepenu oštećenja u Federaciji BiH (pravo na ortopedski dodatak ili tuđu njegu i pomoć ograničeno je na osobe sa invaliditetom višeg stepena i u slučaju civilnih žrtava rata i ratnih vojnih invalida).

Prava koja ostvaruju osobe sa neratnim invaliditetom ako imaju stepen oštećenja od 90% i više:

- lična invalidnina - do 109 KM mjesečno
- dodatak za njegu i pomoć druge osobe - do 274 KM mjesečno
- ortopedski dodatak - do 19 KM mjesečno

Prava koja ostvaruju civilne žrtve rata ako imaju stepen oštećenja od 60% i više:

- lična invalidnina - do 574 KM mjesečno
- dodatak za njegu i pomoć drugog lica - do 574 KM mjesečno
- ortopedski dodatak - do 166 KM mjesečno

Prava koja ostvaruju ratni vojni invalidi ako imaju stepen oštećenja 20 % i više:

- lična invalidnina - do 805 KM mjesečno
- dodatak za njegu i pomoć drugog lica - do 805 KM mjesečno
- pravo na ortopedski dodatak - do 292 KM mjesečno

Pored izrazite razlike u stepenu invaliditeta propisanom kao uslov za pravo na novčanu pomoć, ratni vojni invalidi uživaju i beneficije koje su nedostupne drugim kategorijama osoba sa invaliditetom, kao što su jednokratna novčana pomoć, banjaska rehabilitacija, te programi stambenog zbrinjavanja ratnih vojnih invalida i porodica poginulih boraca.

Dalje, usljed nejednakih zakonskih propisa unutar države, nisu sve osobe obuhvaćene obaveznim zdravstvenim osiguranjem. Ono je uglavnom garantovano samo za osobe čiji je invaliditet procijenjen između 90% i 100%, dok prava ostalih osoba sa invaliditetom nisu jednaka u svim kantonima u Federaciji BiH.

Prava iz socijalne zaštite su:

- 1) novčana i druga materijalna pomoć, (lična invalidnina, tuđa njega i pomoć i ortopedsko pomagalo; dječji doplatak.
- 2) osposobljavanje za život i rad,
- 3) smještaj u drugu obitelj,
- 4) smještaj u ustanove socijalne zaštite,
- 5) usluge socijalnog i drugog stručnog rada,
- 6) kućna njega i pomoć u kući.

Za neka prava od ovih prava, budžetska sredstva i usluge dužna je obezbjediti FBiH, a za neka kantonalne vlade. Sredstva za novčanu pomoć iz tačke 1 osiguravaju se na nivou Federacije BiH za osobe sa procentom invaliditeta od 90% do 100% dok se za ostale osobe sa invaliditetom sredstva izdvajaju na kantonalnom nivou. Većina kantona nije usvojila politike i odluke kojima će podržati ove osobe što direktno izaziva dvostruku diskriminaciju, po osnovu invaliditeta i po osnovu mjesta prebivališta. Poseban je problem što se isti oblik invaliditeta različito procjenjuje u različitim kantonima. Jedan od primjera su osobe sa Down sindromom, za koje ne postoji jedinstvena procjena na cijeloj teritoriji FBiH, što dovodi do neujednačene finansijske i drugih oblika podrške, zavisno od kantona u kom osoba živi. Kantonalne vlade nisu do ovog momenta uspostavili mehanizme kojima bi osigurale jednakost u ostvarivanju prava osoba sa invaliditetom na cijeloj teritoriji FBiH.

Iznos pomoći koju prima osoba sa invaliditetom ne utvrđuje se na osnovu jasnih parametara kojima bi se odredile stvarne potrebe svake osobe i koji bi obezbijedili da iznos sredstava bude adekvatan za dostojanstven život osoba s invaliditetom. Usljed ovakve situacije, najveći broj osoba sa invaliditetom se nalazi ispod linije siromaštva ili u stalnom riziku da se nađu u takvoj situaciji.

236

SISTEM SOCIJALNIH NAKNADA MOŽE PONEKAD DA IMA DEMOTIVIŠUĆI EFEKAT U SMISLU DA OSOBA SA INVALIDITETOM KOJA JE SPOSOBNA DA RADI UMJESTO TOGA IZABERE DA PRIMA SOCIJALNU NAKNADU. MOGU SE PRIMIJENITI RAZLIČITI INSTRUMENTI DA BI SE POVEĆALA DJELOTVORNOST SISTEMA I DA BI SE SPRIJEČILE OVAKVE SITUACIJE. UKRATKO OPIŠITE KOJE MJERE STE PREDUZELI DA BISTE POVEĆALI FLEKSIBILNOST OVOG SISTEMA I DA BISTE STIMULISALI OSOBE SA INVALIDITETOM KOJE SU SPOSOBNE ZA RAD DA POČNU DA RADE?

Kako je već navedeno, prava ratnih vojnih invalida i civilnih osoba sa invaliditetom nisu jednaka, uključujući i naknade i vrste pomoći koje primaju na osnovu invaliditeta. Pomoć koja je dostupna civilnim osobama sa invaliditetom nedovoljna je za obezbjeđivanje dostojanstvenog života, te svakako ne može biti razlog da se one demotivšu za uključivanje u tržište rada.

Zakoni o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom usvojeni su u oba entiteta, ali nisu značajno doprinijeli većoj stopi zapošljavanja osoba sa invaliditetom. Za detalje o mehanizmima propisanim ovim zakonima pogledati odgovor na pitanje 237.

237

OPIŠITE UKRATKO RAZLIČITA SREDSTVA PUTEM KOJIH PROMOVIŠETE AKTIVNO UČEŠĆE I INKLUZIJU OSOBA SA INVALIDITETOM NA TRŽIŠTU RADA. U KOJOJ MJERI SE PRIMJENJUJE SISTEM KVOTE I KOJE SU DRUGE PODSTICAJNE MJERE I MJERE KOJE ZA CILJ IMAJU DA PODSTAKNU UKLJUČIVANJE OSOBA SA INVALIDITETOM U TRŽIŠTE RADA??

U oba bosanskohercegovačka entiteta jedino su za oblast rada i zapošljavanja usvojeni posebni zakoni, koji detaljno regulišu profesionalnu rehabilitaciju, osposobljavanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom, podsticajne mjere za poslodavce, koji zapošljavaju osobe s invaliditetom, uključujući i obezbjeđivanje sredstava za njihovo realizovanje.

Po ovim zakonima osobe s invaliditetom mogu se zapošljavati na otvorenom tržištu rada, pod opštim uslovima i pod posebnim uvjetima u preduzećima koja su za te namjene posebno osnovana.

U oba bosanskohercegovačka entiteta predviđen je kvotni sistem za zapošljavanje osoba s invaliditetom, na otvorenom tržištu rada, s tim da postoje određene razlike u njegovoj sveobuhvatnosti: u entitetu RS obaveze po kvotnom sistemu odnose se samo na javne institucije i preduzeća u državnoj svojini, a u entitetu FBiH kvotni sistem se odnosi i na sve ostale privredne subjekte, uključujući i privatni sektor, koji zapošljava više od 16 radnika. Također je predviđeno da ne izvršavanjem ove obaveze poslodavac u fondove za profesionalnu rehabilitaciju uplaćuje sredstva za podsticanje rehabilitacije i zapošljavanja osobe s invaliditetom. Međutim mehanizam monitoringa ne postoji kako bi se pratilo poštovanje obe obaveze poslodavaca. U implementaciji ovih mjera javljaju se određeni problemi, a koji se ogledaju u nepostojanju jasne definicije OSI, preciznih evidencija o zaposlenim OSI, kao i ne postojanje jasne obaveze koja državna institucija treba da vrši nadzor nad ispunjavanjem propisanih kvota ili plaćanje propisanih obaveza od strane poslodavaca.

Zakonima su predviđene podsticajne mjere za poslodavce koji zapošljavaju OSI, koje su različito koncipirane u entitetskim zakonima, ali imaju isti cilj da povećaju zaposlenost OSI.

Određeni rezultati u zapošljavanju OSI postignuti su zapošljavanjem OSI u preduzećima za

zapošljavanje OSI. Međutim broj ovih preduzeća je još uvijek nedovoljan i najveći broj njih djeluje samo u većim urbanim centrima, što za posljedicu ima smanjenu mogućnost zapošljavanja OSI iz manjih ili ruralnih mjesta. Zbog nedovoljne promocije mogućnosti korištenja podsticajnih mjera mali broj poslodavaca se odlučuje za pokretanje preduzeća za zapošljavanje OSI.

Kao jedan od oblika zapošljavanja predviđeno je i samozapošljavanje, ali ovaj oblik radnog angažovanja OSI još uvijek nije adekvatno uređen podzakonskim aktima.

Kao dio mjera kojima se osigurava zapošljavanje OSI osnovani su fondovi za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje, u oba entiteta, čija je funkcija prikupljanje sredstava i podrška programima zapošljavanja i realizaciji stimulaturnih mjera za zapošljavanje OSI.

Određene teškoće za zapošljavanje OSI u entitetu FBiH može predstavljati propisano utvrđivanje zdravstvene sposobnosti kao jedan od uslova za zasnivanje radnog odnosa, što daje medicinskom osoblju i poslodavcima mogućnost za različita tumačenja.

Iako u oba entitetska zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju OSI postoje načelne odredbe kojima se daje prednost pri zapošljavanju osobama sa najtežim stepenom invaliditeta, a što bi trebalo detaljnije regulisati podzakonskim aktima, ipak nema značajnijeg zapošljavanja osoba s najtežim invaliditetom.

Svrha ovih zakona je podsticanje zapošljavanja OSI, prvenstveno na otvorenom tržištu rada, posebno u javnom sektoru, u cilju što veće integracije OSI u društvene tokove, ali zbog niske svijesti poslodavaca o radnim sposobnostima OSI i nepostojanja mogućnosti za refundaciju poreza i doprinosa poslodavcima, što se najvećim dijelom odnosi na F BiH, očekivani efekti nisu postignuti.

U izvještajnom periodu formalno je došlo do značajnih promjena jer su u oba entiteta usvojeni novi zakoni o radu. Ovi zakoni su reformski i usmjereni su na rješavanje odnosa između radnika i poslodavaca, s ciljem da se poveća efikasnost funkcionisanja tržišta rada. Usvajanjem ovih zakona nije unaprijeđen položaj OSI, čak se može reći da je u nekim segmentima i degradiran.

238

OPIŠITE UKRATKO SISTEM STRUČNOG OBUČAVANJA KOJI JE DOSTUPAN OSOBAMA SA INVALIDITETOM. NA KOJI NAČIN OBEZBJEĐUJETE DA OBUKA BUDE PRILAGOĐENA POTREBAMA TRŽIŠTA?

Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini

je definisano da i učenici s invaliditetom mogu pohađati redovne stručne škole. Međutim, u praksi imamo slučajeve kada uprava škole često nalazi izgovore i opravdanja i odbija upis djece/mladih s invaliditetom u škole, te im ostaje uzak izbor zanimanja.

Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju lica sa invaliditetom u FBiH i Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida RS je također definisano pravo na stručno obučavanje, ali još uvijek nisu uspostavljeni centri za profesionalnu rehabilitaciju, a s ciljem povećanja konkurentnosti osoba s invaliditetom na otvorenom tržištu rada. Također, pravo na cjeloživotno učenje zakonski je uređeno samo u Kantonu Sarajevo što dovoljno govori o značaju ove aktivnosti za vlasti u drugim kantonima. Praksa dodatne obuke osoba s invaliditetom postoji kao projektna aktivnost koju uglavnom implementiraju nevladine organizacije (organizacije osoba s invaliditetom/udruženja roditelja) bezosigurane održivosti, jer poslodavci nisu zainteresirani i otvoreni za njih.

239

OPIŠITE KAKO BOSNA I HERCEGOVINA PROMVIŠE INKLUZIVNO OBRAZOVANJE I CJELOŽIVOTNO UČENJE ZA UČENIKE I STUDENTE SA INVALIDITETOM. KOJI SU PLANOVI ZA NAREDNIH 5 I 10 GODINA?

Na nivou BiH usvojena je Strateška platforma razvoja obrazovanja odraslih u kontekstu cjeloživotnog učenja u Bosni i Hercegovini, za period 2014-2020, kao i Principi i standardi obrazovanja odraslih u BiH. Kao polazne osnove za izradu Strateške platforme korišteni su brojni međunarodni i evropski dokumenti te strategije razvoja i zakonodavna regulativa na različitim nivoima vlasti u BiH pa tako i Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom u Federaciji BiH 2011. – 2015.

U entitetu Federacija BiH je utvrđen je samo nacrt zakona o obrazovanju odraslih i samo je u jednom kantonu, u Kantonu Sarajevo (10% od FBiH) usvojen Zakon o obrazovanju odraslih, koji obuhvata i osobe s invaliditetom. No, još uvijek u praksi nije zaživio obzirom da je potrebno registrovati takve obrazovne institucije ili programe. Područje obrazovanja odraslih u Republici Srpskoj je definirano Zakonom o obrazovanju odraslih i pratećim podzakonskim aktima. Studenti još uvijek u veoma malom procentu studiraju na redovnim fakultetima. Može se zaključiti da i kada postoji zakonski okvir, definisana mnoga prava, ne postoje mjere i mehanizmi koji će osigurati njihovu primjenu.

240

PRELAZNI PERIOD IZMEĐU ŠKOLE I PRVOG POSLA PREDSTAVLJA IZAZOV I IMA KLJUČNI ZNAČAJ ZA USPJEŠNU INTEGRACIJU OSOBA SA INVALIDITETOM NA TRŽIŠTE RADA. DA LI POSTOJI NEKI ODREĐENI PROGRAM KOJI SE BAVI OVIM IZAZOVOM? DA LI POSTOJI NEKA VRSTA NASTAVKA PROGRAMA ZA STRUČNO USAVRŠAVANJE OSOBA KOJE SU ZAVRŠILE ŠKOLOVANJE?

Ne postoje otvoreni, besplatni programi za nastavak školovanja osoba s invaliditetom, niti postoje agencije koje bi se bavile posredovanjem u njihovom zapošljavanju. Ne postoje servisi koji bi pružili podršku radnih asistenata/agenata koji bi se bavili isključivo njihovom pripremom za radnu socijalizaciju, za pronalaženje adekvatnih i pristupačnih radnih mjesta i sl. Još uvijek se ovaj problem kratkoročno rješava na nivou projekata udruženja osoba s invaliditetom koji nisu dugoročno održivi. Može se zaključiti da sistem države BiH nije svojim mjerama osigurao nikakve mehanizme koje bi značile u konačnici održivo zapošljavanje osoba s invaliditetom. Većina njih, nakon završene srednje škole, ostaju zatvoreni u kućama, bez mogućnosti većeg društvenog učešća. Kao dio mjera kojima se osigurava zapošljavanje OSI osnovani su fondovi za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje, u oba entiteta, čija je funkcija prikupljanje sredstava i podrška programima zapošljavanja i realizaciji stimulativnih mjera za zapošljavanje OSI, ali oni nemaju nikakvu specifičnu ulogu za ovaj prelazni period. Takođe još uvijek nisu osnovani u funkciji centri za profesionalnu rehabilitaciju u oba entiteta.

241

DA LI JE U VAŠOJ ZEMLJI USPOSTAVLJENA PRAVNA OSNOVA ZA ZAPOSŁJAVANJE UZ PODRŠKU? OPIŠITE UKRATKO SISTEM SLUŽBI ZA ZAPOSŁJAVANJE UZ PODRŠKU. DETALJNIJE OPIŠITE ODREDBE KOJE SE ODOSE NA OLAKŠAVANJE PRELASKA SA ZAŠTIĆENOG SISTEMA ZAPOSŁJAVANJA NA OTVORENO TRŽIŠTE RADA.

U Bosni i Hercegovini nije regulisan i ne postoji sistem zapošljavanja osoba s invaliditetom uz podršku.

Prelazak iz zaštićenog sistema zapošljavanja na otvoreno tržište rada bi se donekle mogao desiti kada bi se Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom u oba entiteta primjenjivao u većoj mjeri.

U KOJOJ MJERI DEINSTITUCIONALIZACIJA PREDSTAVLJA PRIORITET ZA BOSNU I HERCEGOVINU? KOJE MJERE SU PROVEDENE SA CILJEM PROMOVISANJA DEINSTITUCIONALIZACIJE I ALTERNATIVA KOJE SE REALIZUJU U ZAJEDNICI?

U Federaciji BiH postoji Strategija deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite, usvojena za period od 2014. do 2020. godine. Iako je strategija usvojena 2013. godine, još uvijek nije izrađen akcioni plan za njeno sprovođenje. Takođe, u praksi imamo različito tumačenje postojećeg Zakona o temeljama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom Federacije BiH tako da čak i pozitivne aktivnosti koje bi mogle da doprinesu neovisnom životu osoba s invaliditetom u zajednici ne mogu biti sprovedene jer ovisе o tumačenjima zaposlenih u centrima za socijalni rad u različitim kantonima i opštinama. U Republici Srpskoj još ne postoji strategija deinstitucionalizacije.

Deinstitucionalizacija je u praksi slabo zaživjela i daleko je od prioriteta. Profesionalci u sektoru socijalne zaštite se tradicionalno oslanjaju na institucionalizaciju u zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja, uprkos brojnim istraživanjima i pokazateljima o štetnom uticaju institucionalnog oblika zbrinjavanja na djecu. Projekti deinstitucionalizacije su uglavnom rezultat djelovanja nevladinog sektora u saradnji sa javnim ustanovama. Njihovo provođenje u FBiH dodatno usložnjava činjenica da su ustanove koje zbrinjavaju djecu osnovane na lokalnom nivou i njihovi osnivači su opština, grad, ili kanton. Politike koje donosi Federacija stoga predstavljaju tek preporuku, a dogovori oko procesa deinstitucionalizacije se moraju voditi sa svakom ustanovom pojedinačno.

Većina institucija za djecu bez roditeljskog staranja se nalazi na području FBiH (15), dok RS postoji jedna ustanova i centralizovan sistem. Oba entiteta imaju, pored ustanova za djecu bez roditeljskog staranja, posebne ustanove za djecu i odrasle sa poteškoćama u razvoju. U FBiH postoji 8 takvih institucija, a u RS 4. U nekim ovakvim institucijama, djeca su smještena zajedno sa odraslim licima.

Deinstitucionalizacija je tek 2014. godine, naporima nevladinog sektora, uključena kao prioritetna oblast u Akcionom Planu koji je proistekao iz Indikativnog strateškog dokumenta (ISD) za IPA (2014-2017.) za Bosnu i Hercegovinu. Tada su po prvi put izdvojena sredstva za deinstitucionalizaciju u visini od milion eura, međutim ona su nedostatna za postizanje nekog značajnijeg rezultata. Nadalje, prilikom pripreme Sektorskog planskog dokumenta za sektor "Zapošljavanje sa obrazovanjem i socijalnom politikom" za IPA II, ova oblast je u potpunosti izostavljena, čime se dovodi u pitanje održivost i onih rezultata koji su postignuti sa sredstvima IPA iz 2014. godine.

Što se tiče alternativnih mjera i prevencije razdvajanja, takve mjere su uglavnom inicirale, promovisale i razvijale nevladine organizacije. Preventivni rad sa porodicama pod rizikom od razdvajanja postoji tamo gdje su model razvile nevladine organizacije, te je upitna njihova održivost kada se projektne aktivnosti završe. Kada je u pitanju hraniteljstvo kao alternativa, i ovdje su glavni pokretač nevladine organizacije, te je ono donekle razvijeno samo na područjima na kojima postoji ili je postojalo njihovo aktivno djelovanje (u Federaciji BiH, to su Sarajevski, Tuzlanski i Srednjobosanski kanton). Slična situacija je i sa drugim servisima, poput dnevnih centara.

Slična je situacija i kada se radi o mladima bez roditeljskog staranja i njihovom osposobljavanju za samostalan život van institucije. Oba entiteta u svojim strateškim dokumentima⁴⁴ naglašavaju značaj pripreme/edukacije za samostalan život, međutim blagovremena i systemska priprema nije pravilo nego izuzetak u institucijama za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja.

243

POSTOJI LI NEKI OBLIK OBUKE ZA PROGRAME SAMOSTALNOG ŽIVOTA?

Država ne organizuje i ne sprovodi programe obuke za samostalan život koji uključuje razne edukacije koje imaju za cilj osposobljavanje osoba s invaliditetom za samostalan i nezavisan život, prema nalazima monitoringa poštovanja prava osoba s invaliditetom na osnovu kojih je izrađen Alternativni izvještaj o primjeni Konvencije o pravima osoba s invaliditetom u BiH od strane pet koalicija organizacija osoba s invaliditetom iz programa MyRight. Sve edukacije osoba s invaliditetom, od mobiliteta do korištenja Brajevog pisma, odvijaju se u okviru aktivnosti nevladinih organizacija.

Slična je situacija i kada se radi o mladima bez roditeljskog staranja i njihovom osposobljavanju za samostalan život van institucije. U Strategiji unapređenja društvenog položaja lica s invaliditetom RS 2010-2015 i Strategiji za unapređenje prava i položaja osoba s invaliditetom u FBiH 2016-2021 naglašava se značaj pripreme/edukacije za samostalan život, ali blagovremena i sistemski priprema se rijetko provodi u institucijama za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja. I na ovom polju, aktivnosti uglavnom zavise od rada nevladinih organizacija.

244

KOJE MJERE POSTOJE ILI SU PLANIRANE DA BI OBEZBIJEDILE PRISTUPAČNOST ROBA I USLUGA (UKLJUČUJUĆI I JAVNE SLUŽBE) I DA BI SE OBEZBIJEDILO DA SU POMAGALA ZA OSOBE SA INVALIDITETOM DOSTUPNA I PRISTUPAČNA? KOLIKO DOBRO FUNKCIONIŠE TRŽIŠTE TEHNOLOGIJE POMAGALA U BOSNI I HERCEGOVINI?

Proces dolaska do pomagala koja se dodjeljuju osobama s invaliditetom sličan je u oba entiteta i podrazumijeva komplikovane procedure, dugo trajanje (2-3 mjeseca) i nepotrebna opterećenja za osobu koja kroz njega prolazi. Proces započinje odlaskom kod ljekara porodične medicine, s obzirom da je za dodjelu pomagala neophodna medicinska dijagnoza. Na ove preglede se najčešće čeka više dana, s obzirom da je broj ovih ljekara nedovoljan i da su preopterećeni (primjerice, u tuzlanskoj regiji je prosjek 2 ljekara na 10.000 stanovnika/ca). Porodični ljekar/ka zatim izdaje uputnicu za ljekara-specijalistu, što je novi pregled na koji se ponovo mora čekati. Odlasci kod ljekara specijaliste i porodičnog ljekara obavezni su dio svakog ovakvog procesa, čak i onda kada se on ponavlja, a u međuvremenu nije bilo nikakve promjene stanja osobe sa invaliditetom. Nalaz ljekara specijaliste se odnosi u Zavod socijalnog osiguranja, koji na osnovu nalaza odobrava zahtjev za pomagala. Čekanje na odobrenje zahtjeva nekada traje duže od mjesec dana. Kada se izda odobrenje, osoba sa invaliditetom se vraća kod ljekara specijaliste radi izdavanja odobrenog pomagala. U praksi se često dešava da medicinska institucija u tom trenutku nema potrebne materijale i ne može izdati potrebno pomagalo (u tom slučaju se uglavnom osoba usmjerava na privatnu ortopedsku kuću koja ima potpisan ugovor sa Zavodom socijalnog osiguranja da mogu vršiti izradu ortopedskih pomagala). Sa druge strane, osoba sa invaliditetom mora podići odobreno pomagalo u roku od tri mjeseca, inače gubi pravo na njega.

Čitav proces iziskuje i troškove putovanja ako se radi o osobama koje putuju iz ruralnih sredina u gradove gdje se obavljaju ove procedure, a znajući da nema pristupačnog javnog transporta, ovo predstavlja posebno veliki problem.

Dalje, propisani rokovi trajanja ortopedskih pomagala su često predugački i neprilagođeni potrebama korisnika/ca. Tako, na primjer, zakon propisuje rok od četiri godine za ortopedske cipele, te rok od 2,4-4 godine za potkoljenu protezu, što su nerealno dugi rokovi za aktivne korisnike/ce ovih pomagala, koji ih potroše u mnogo kraćem periodu. Garancija koju ortopedske kuće daju za pomagala uglavnom traje kraće od zakonskog roka za njihovu zamjenu. Ukoliko je omogućena popravka ortopedskog pomagala, korisniku/ci se ne obezbjeđuje zamjena dok popravka traje, što može biti i nekoliko mjeseci ukoliko se radi o većoj popravci.

Tržište ortopedskih i drugih pomagala nije raznovrsno i uglavnom je u ponudi samo jedna vrsta pomagala. Postoji mogućnost izbora između ortopedskih kuća ali kako su osobe s invaliditetom prinuđene birati onu kuću koja posjeduje materijal za izradu ortopedskog pomagala, njihov izbor je ograničen.

Osobe s invaliditetom nemaju pravo na asistivne tehnologije koje bi im omogućile samostalan i aktivan život i jednako učešće u društvu ukoliko nisu indicirane medicinskom dijagnozom, tako da ni tržište asistivne tehnologije nije razvijeno.

245

KOJE MJERE POSTOJE ILI SU PLANIRANE DA BI SE POBOLJŠALA PRISTUPAČNOST SPORTSKIH, KULTURNIH I REKREATIVNIH ORGANIZACIJA, AKTIVNOSTI, DEŠAVANJA, MJESTA, ROBA I USLUGA (UKLJUČUJUĆI AUDIOVIZUELNE MEDIJSKE SERVISI); ŠTA SE ČINI DA SE PROMIVIŠE UČEŠĆE OSOBA SA INVALIDITETOM U SPORTSKIM DOGAĐAJIMA I DA SE ORGANIZUJU SPORTSKA DEŠAVANJA NAMIJENJENA OSOBAMA SA INVALIDITETOM?

Zakonima i politikama formalno se obezbjeđuje učešće lica s invaliditetom u sportskim aktivnostima na svim nivoima i zabranjuje se svaki oblik diskriminacije osoba s invaliditetom po osnovu invalidnosti. Zakoni predviđaju mogućnost osnivanja sportskih saveza i klubova za osobe s invaliditetom, propisuju obezbjeđenje fizičkog pristupa osobama s invaliditetom sportskim objektima, prostorima za rekreaciju i sportskim i rekreativnim događajima, ali nisu predviđene jasne procedure i programi koji bi obezbijedili efikasnu primjenu zakonskih normi u praksi i stvarno omogućili bavljenje sportskim i rekreativnim aktivnostima osoba s invaliditetom. Formiran je Paraolimpijski komitet Bosne i Hercegovine, kao krovna organizacija, koja omogućava učešće na najznačajnijim međunarodnim sportskim takmičenjima. Međutim nije dovoljno urađeno da bi se postojeći sportski i kulturni objekti učinili pristupačnim osobama s invaliditetom i ne izdvajaju se dovoljna sredstva kako bi se poticalo i omogućilo rekreativno bavljenje sportom osobama s invaliditetom.

246

KAKO SE OBEZBJEĐUJE PRISTUPAČNOST IZBORNIH MJESTA I MATERIJALA? ŠTA SE ČINI DA SE OLAKŠA KORIŠTENJE ZNAKOVNOG JEZIKA I BRAJEVOG PISMA U RADU SA ZVANIČNIM INSTITUCIJAMA? KOJI SU ODGOVARAJUĆI PLANOVI AKTIVNOSTI?

Licima sa invaliditetom se zakonskim propisima, formalno garantuje ravnopravno učestvovanje u javnom i političkom životu, ali se ne predviđaju adekvatni mehanizmi i podrška koja im je potrebna da bi imali iste mogućnosti kao i ostala lica.

Izostanak primjene zakonskih propisa ima za posljedicu nemogućnost korištenja pripadajućih prava ili njihovo otežano ostvarivanje.

Jedan od takvih primjera je pravo osoba sa invaliditetom da učestvuju u izbornim procesima. Umjesto da se stvaraju pretpostavke da svoje biračko pravo ostvaruju pod jednakim uslovima kao i ostali građani/ke, postojeća zakonska rješenja predviđaju ostvarivanje ovog prava u njihovim domovima i uz angažovanje mobilnih timova. Javne institucije ne koriste Brajevo pismo kako bi važne informacije za građane učinile dostupnima i slijepim osobama. Tako osobe s invaliditetom koje su slijepe nemaju zagarantovano pravo tajnosti glasanja jer nemaju pristupačan glasački listić koji bi mogli neovisno o pomoći drugih ispuniti. Primjena znakovnog jezika takođe nije regulisana neophodnim podzakonskim aktima i ne postoji registar tumača znakovnog jezika.

285

KOJI ORGANI (KAO ŠTO SU ORGANI ZA PITANJA JEDNAKOSTI) POSTOJE DA BI PROMOVISALI BORBU PROTIV RASNE I ETNIČKE DISKRIMINACIJE I DISKRIMINACIJE PO DRUGIM OSNOVIMA? KOJA SU NJIHOVA OVLAŠTENJA? KOJE SU GARANCIJE EFIKASNOG I NEZAVISNOG PROVOĐENJA NJIHOVIH OVLAŠTENJA?

U BiH institucija za borbu protiv diskriminacije na svim osnovima je Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH. Diskriminaciju na osnovu spola pokrivaju Agencija za ravnopravnost spolova i entitetski Gender centri. Ovim institucijama obraća se putem žalbi i zahtjeva za ispitivanje povrede ljudskih prava, ali su njihove preporuke neobavezujućeg karaktera. Ne postoje tijela koja su specifično usmjerena na borbu protiv diskriminacije na rasnoj ili etničkoj osnovi.

287

DA LI ZAKONODAVSTVO SADRŽI DUŽNOST POSLODAVCA DA OBEZBIJEDI PRIHVATLJIV SMJEŠTAJ ZA OSOBE S INVALIDITETOM, DA IM OMOGUĆI PRISTUP, UČESTVOVANJE I NAPREDOVANJE U ZAPOSŁJAVANJU?

Zakon o zabrani diskriminacije propisuje dužnosti poslodavca da obezbijedi razumno prilagođavanje za osobu s invaliditetom, ako takvo prilagođavanje ne bi bilo nesrazmjern u smislu odnosa između koristi i ulaganja. Poslodavci nisu previše zainteresirani da zapošljavaju osobe s invaliditetom na otvorenom tržištu rada, tako da nemamo informacije da li se i u kom obimu ova mjera sprovodi. Fondovi za profesionalnu rehabilitaciju u oba entiteta, između ostalih, imaju i ulogu o obezbjeđenju sredstava za razumno prilagođavanje radnog mjesta.

294

DA LI POSTOJE INSTITUCIONALNE STRUKTURE ZA PROMOVISANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI? AKO POSTOJE, NAVEDITE NJIHOV ADMINISTRATIVNI KAPACITET I GARANCIJE ZA NEZAVISNU PROVEDBU NJIHOVIH OVLAŠTI.

Institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u BiH obuhvataju Agenciju za ravnopravnost spolova na nivou BiH, te Gender centar RS i Gender Centar FBiH na entitetskim nivoima. Gender centri su formirani kao savjetodavna tijela vlada, čija je svrha davanje preporuka u cilju provedbe Zakona o ravnopravnosti spolova BiH, GAP-a i drugih međunarodnih dokumenata koji promiču rodnu ravnopravnost, te praćenje njihove provedbe.

Vlade kantona također su se kroz GAP obavezale da će formirati koordinacione odbore za ravnopravnost spolova, koji su formirani u 2 od 10 kantona, te još uvijek nisu započeli aktivan angažman. Pri kabinetima načelnika općina su, također, osnovane komisije za ravnopravnost spolova. Nažalost, ne može se reći da sve osnovane komisije rade adekvatno i u kontinuitetu.

U okviru zakonodavne vlasti na svim nivoima su uspostavljene komisije/odbori za ravnopravnost spolova. Na državnom nivou djeluje Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Parlamentarne skupštine BiH, a na entitetskom nivou Komisija za jednakopravnost spolova Doma naroda i Komisija za ravnopravnost spolova Zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH, te Odbor jednakih mogućnosti Narodne skupštine Republike Srpske.

Osnovane su i komisije za ravnopravnost spolova kantonalnih skupština u Federaciji BiH. Na lokalnom nivou djeluju komisije u okviru općinskih vijeća/skupštinama općina u skoro svim općinama u BiH. Pojedine komisije na kantonalnom i opštinskom nivou nisu funkcionalne, te je neophodno ojačati kapacitete pomenutih komisija kako bi mogle provoditi aktivnosti iz svojih mandata.

295

DA LI JE PRINCIP JEDNAKOG PLAĆANJA ZA JEDNAK RAD ILI RAD JEDNAKE VRIJEDNOSTI ZA MUŠKARCE I ŽENE ZAGARANTOVAN USTAVOM, ZAKONOM I/ILI KOLEKTIVNIM UGOVOROM?

Da. Zakoni o radu oba entiteta, usvojeni 2016. godine, propisuju načelo jednakih plata za isti rad ili rad iste vrijednosti.

Tako član 77. Zakona o radu Federacije BiH («Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine», broj 26/16) jasno kaže da je “poslodavac je dužan radnicima isplatiti jednake plaće za rad jednake vrijednosti bez obzira na njihovu nacionalnu, vjersku, spolnu, političku i sindikalnu pripadnost kao i drugi diskriminatorni osnov iz člana 8. stav 1. ovog zakona”. Zabrana diskriminacije i načelo jednakih plata za isti rad ili rad iste vrijednosti propisani su i Zakonom o radu Republike Srpske (“Službeni glasnik RS”, br. 1/2016) i to od člana 19 do člana 25 i članom 120, stav 2: “Radnicima se garantuje jednaka plata za isti rad ili rad iste vrijednosti koji ostvaruju kod poslodavca”.

296

DA LI POSTOJI RAZLIKA U PLATAMA IZMEĐU ŽENA I MUŠKARACA? NA KOJI NAČIN SE DEFINIŠE I MJERI RAZLIKA U VISINI PLATA IZMEĐU POLOVA?

Iako ne postoje jasno definisani indikatori za sistemsko praćenje rodni razlika u platama, dostupne analize i istraživanja nedvosmisleno pokazuju da postoji uočljiv jaz između plata muškaraca i žena u BiH.

Tako je u *Strategiji zapošljavanja u BiH 2010-2014*⁴⁵, koju je usvojilo Savjet ministara BiH, navedeno: “Većina zaposlenih žena u BiH zarađuje između 200-400 KM mjesečno, dok muškarci zarađuju između 300-500 KM. Razlika u platama među polovima je najveća u neindustrijskom sektoru, a najmanja među službenicima. Štaviše, među licima koja rade za plaću (oni koji su ‘zaposlenici’, a ne samozaposleni ili plaćeni članovi porodice, itd.) 28% muškaraca je više nego žena”.

U ovoj strategiji, razlika u visini plata između muškaraca i žena (*gender pay gap*) definisana je kao „razlika između prosječnog mjesečnog prihoda zaposlene žene i zaposlenog muškarca koji se iskazuje kao procenat od mjesečnih prihoda muškaraca. Mjesečni bruto prihodi se odnose na iznos, uglavnom u gotovini, koji se isplaćuje zaposlenicima na puno radno vrijeme i trebaju se obračunavati u bruto iznosu“.

U nalazima objavljenim u Alternativnom CEDAW izvještaju za Bosnu i Hercegovinu 2013 – 2017 se navodi da „postoje vidljive rodne razlike u visini novčane protuvrijednosti satnice u korist muškaraca koje su primjetne na svim nivoima obrazovanja, u svim starosnim grupama, zanimanjima i industrijama “i da “žene više rade na kraće ili pola radnog vremena u odnosu na muškarce”.

“Uzimajući u obzir stanovništvo koje radi za platu ili dnevnicu, starosti od 15 do 64 godina, rodne razlike u satnici se procjenjuju na 9% prosječnih satnica u korist muških radnika (3,9 KM za muškarce i 3,5 KM za žene). Kada se uzmu u obzir ne samo zaposleni, nego svi radno sposobni muškarci i žene, povećava se razlika u plati na štetu žena”, rezultati su istraživanja objavljenog u studiji *“Bosna i Hercegovina: Rodne razlike u iskorištavanju prava i mogućnosti koje nudi društvo, pristupu ekonomskim mogućnostima i zastupanju”*⁴⁶ koju su 2015. zajedno uradili Svjetska banka, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Zavod za statistiku FBiH i Republički zavod za statistiku RS.

Fenomenom rodni razlika u Bosni i Hercegovini se niko ne bavi metodološki i sistemski utemeljeno, ali dosadašnja sporadična istraživanja pokazuju da su razlike u visini plata usko povezane sa nivoom obrazovanja, vrstom zanimanja koje neko obavlja, odnosno privrednom granom u kojoj radi, te sa mogućnostima napredovanja u službi.

U posljednjih nekoliko godina broj djevojaka i mladića koji studiraju u BiH se izjednačio, ali i dalje je broj djevojčica koje napuštaju srednjoškolsko obrazovanje veći od broja dječaka. Prema izvještaju organizacije „Inicijativa i civilna akcija“, većinom djevojčice iz ruralnih područja i porodica u stanju socijalne potrebe ne nastavljaju dalje srednjoškolsko obrazovanje ili ga ranije napuštaju, čime ograničavaju svoje dalje opcije u životu.

Takođe, izbor škole i studija uveliko predodređuje i dalju profesionalnu karijeru i visinu primanja. U Bosni i Hercegovini ženska radna snaga preovlađuje u granama kao što su tekstilna industrija, obrazovanje, zdravstvo i socijalna zaštita, administracija i uslužne djelatnosti, što su, u pravilu, slabije plaćeni poslovi. Muška radna snaga dominira u sektorima građevinarstva, poljoprivrede, rudarstva, prerađivačke industrije, informatike i telekomunikacija.

Nadalje, žene u BiH imaju manji pristup rukovodećim i drugim visoko plaćenim pozicijama na BiH tržištu radne snage. Nalazi Agencije za ravnopravnost polova BiH iz 2014. godine pokazuju da su žene zastupljene sa 15,7% u upravljačkim strukturama preduzeća od čega je 12,5% predsjednica odbora, dok je preko 50% odbora bez ijedne žene.

Istraživanje koje je 2015. godina radila Asocijacija za demokratske inicijative Sarajevo i koje je objavljeno pod naslovom „Diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini“ je potvrdilo da se „žene zapošljavaju uglavnom u sektorima koji su već rodno segregirani, koji su redovno manje plaćeni i gdje se teže dolazi do rukovodećih pozicija“.

Na osnovu intervjua i anketiranja 81 sindikata i 288 radnika/ica, u publikaciji se zaključuje da su „žene dva puta češći subjekt diskriminacije na radnom mjestu nego muškarci“.

Pored toga, žene su često izložene dvostrukom opterećenju, te ulažu manje vremena u permanentno obrazovanje u svojoj struci, zbog čega rjeđe dobijaju unapređenje. Razlika u platama između muškaraca i žena povećava se kada žene imaju djecu i kada rade na pola radnog vremena.

297

DA LI JE NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA ZABRANJENA ZAKONOM U OBLASTI PRISTUPA ZAPOŠLJAVANJU, OBUCI I NAPREDOVANJU I U OBLASTI USLOVA RADA?

Pored Zakona o ravnopravnosti polova BiH koji zabranjuje direktnu i indirektnu diskriminaciju u svim sferama života, i zakoni o radu oba entiteta sadrže posebne članove kojima se zabranjuje direktna i indirektna diskriminacija bazirana na polu. Zakonom o radu Federacije BiH zabrana diskriminacije propisana je članovima od 8 do 13, a Zakonom o radu Republike Srpske članovima od 19 do 25.

298

DA LI POSTOJI PRAVILO, USPOSTAVLJENO BILO ZAKONOM BILO SUDSKOM PRAKSOM, PO KOME NEMA NIKAKVOG OPRAVDANJA DA SE ŽENI KOJA SE PRIJAVLJUJE ZA NEKI POSAO POSTAVI PITANJE O TRUDNOĆI?

Ovo je pitanje različito tretirano u zakonima na različitim nivoima vlasti. Zakon o radu FBiH propisuje da se pri zasnivanju radnog odnosa od radnika_ice ne mogu tražiti podaci koji nisu u vezi s radnim odnosom, ali nema provizije koja direktno zabranjuje pitanje o trudnoći. Zakon o radu RS eksplicitno navodi da poslodavac ne može zahtijevati podatke o porodičnom/bračnom statusu i da ne može uslovljavati zasnivanje radnog odnosa testom trudnoće, osim ako je riječ o poslovima kod kojih postoji znatan rizik za majku i dijete. U Brčko distriktu, prema Zakonu o radu poslodavac ne može odbiti da zaposli ženu zato što je u drugom stanju, niti joj može otkazati ugovor o radu zato što je u drugom stanju, ili na porodiljskom odsustvu.

Istraživanja rađena na ovom polju pokazuju da se u praksi ženama često postavlja ovo pitanje. Istraživanje iz 2015. godine, bazirano na anketiranju 288 radnika/ica, pokazuje da se prilikom razgovora za posao, kako u privatnom, tako i u javnom sektoru, postavljaju pitanja o bračnom statusu, trudnoći i planiranju porodice.⁴⁷ Sagovornice su u intervjuima navodile da se ovakva pitanja postavljaju u najvećem broju slučajeva, naročito kada su u pitanju mlađe žene. Pored toga, nije rijedak slučaj da žene dobijaju otkaz kada zatrudne i pored nelegalnosti takve prakse.

300

POSTOJI LI OPŠTA ZABRANA NOĆNOG RADA ZA TRUDNE ŽENE, ILI MJERE KOJIMA SE OSIGURAVA DA ONE NE BUDU OBAVEZNE DA RADE NOĆU?

Zakonski tretman noćnog rada trudnih žena nije jednak u cijeloj BiH. Zakonom o radu FBiH zabranjen je noćni rad trudnica (počev od šestog mjeseca trudnoće), majki i usvojitelja, kao i lica kojim je na osnovu rješenja nadležnog organa djetepovjerenost na čuvanje i odgoj, i to donavršene dvije godine života djeteta. Zakonom o radu RS zabranjen je noćni rad trudnicama, počev od šestog mjeseca trudnoće i majkama sa djetetom do dvije godine života.

U Brčko distriktu ovakva odredba nije eksplicitno navedena u Zakonu o radu.

301

DA LI SU TRUDNICE ZAŠTIĆENE OD DOBIJANJA OTKAZA TOKOM TRAJANJA TRUDNOĆE I PORODILJSKOG ODSUSTVA?

Član 60. Zakona o radu Federacije BiH u stavu 1 jasno kaže da poslodavac ne može odbiti da zaposli ženu zbog njene trudnoće, niti joj može otkazati ugovor o radu za vrijeme trudnoće i korištenja porođajnog odsustva. Član 105. Zakona o radu Republike Srpske propisuje istu zabranu.

Međutim, u praksi je stanje drugačije. Veliki broj žena ostaje bez posla kada zatrudni ili prilikom odlaska na porođajsko bolovanje.

302

DA LI JE ZAKONOM ILI KOLEKTIVNIM UGOVOROM ZABRANJENO IZLAGANJE TRUDNICA ILI DOJILJA SREDSTVIMA ILI USLOVIMA RADA KOJI BI UGROZILI NJIHOVU BEZBJEDNOST ILI ZDRAVLJE?

Da, sva tri zakona o radu navode zabranu izlaganja trudnica i dojilja sredstvima i uslovima rada koji mogu narušiti njihovu bezbjednost ili zdravlje.

304

DA LI JE ZAKONOM PROPISANO KONTINUIRANO PORODILJSKO ODSUSTVO OD NAJMANJE 14 SEDMICA PRIJE I/ILI POSLIJE BORAVKA U PORODILIŠTU, TE DA LI TO UKLJUČUJE OBAVEZNO PORODILJSKO ODSUSTVO OD NAJMANJE DVIJE SEDMICE PRIJE I/ILI POSLIJE BORAVKA U PORODILIŠTU? DA LI SU OSIGURANA PRAVA POVEZANA SA UGOVOROM O ZAPOSŁJAVANJU I PLATA ILI ODGOVARAJUĆI DODATAK?

Da. Zakoni o radu oba entiteta propisuju da žena za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta, ima pravo na porođajno odsustvo u trajanju od jedne godine neprekidno, te da može otpočeti koristiti porođajno odsustvo 28 dana prije očekivanog datuma porođaja.

No, kad je riječ o naknadama koje bi žene trebalo da primaju za vrijeme porođajnog odsustva, u Bosni i Hercegovini se primjenjuju različiti standardi, odnosno postoje razlike u visinama naknada kako između entiteta, tako i između kantona unutar Federacije BiH, jer su prava porođajna regulisana zakonskim propisima na nivou entiteta, kantona i Brčko Distrikta.

U pojedinim kantonima nije osiguran ni minimalni standard za porodilje od 66% naknade od ostvarene plate, a u nekim kantonima ove naknade se uopšte ne isplaćuju. Osim toga, nejednako se obračunavaju visine naknade, pri čemu se u nekim kantonima kao osnovica za obračun naknade uzima prosječna neto plata koju je porodilja ostvarila u posljednjih 6 ili 12 mjeseci prije odlaska na porodiljsko odsustvo, dok se u drugim kantonima uzima prosjek plate u tom kantonu ili opštini.

Ovo je ocijenjeno kao kršenje ljudskih prava žena i u Specijalnom izvještaju o stanju zaštite majke i materinstva u Federaciji BiH, koji je 2014. godine izdala Institutucija Ombudsmena za ljudska prava BiH. U aprilu 2016, Vlada FBiH je formirala Radnu grupu za izradu prijedloga rješenja za zaposlene porodilje, koju čine predstavnici/e federalnih i kantonalnih ministarstava, ali u vrijeme pisanja ovog izvještaja (mart 2017), ovaj prijedlog još nije bio izrađen.

Razlike u visinama i redovnosti naknada za porodilje postoje ne samo u odnosu na mjesto prebivališta, već i u odnosu na sektor rada – državni ili realni/privatni.

Žene zaposlene u privatnim preduzećima su u lošijem položaju. Postoji praksa da poslodavac za vrijeme trajanja porodiljskog odsustva od žene traži da uplaćuje sopstvene poreze i doprinose od svoje neto plate, koja se refundira od države. Istovremeno, servisi za djecu zaposlenih roditelja su i dalje nedovoljno dostupni, a BiH je 2012. godine imala gotovo najniži koeficijent pokrivenosti predškolskim odgojem i obrazovanjem u Evropi (Prema UNICEF-u⁴⁸ „procjenjuje se da je pristup predškolskom obrazovanju trenutno između 6 i 13%, što je najniža stopa u odnosu na Hrvatsku i Srbiju sa oko 45%, Makedoniju sa 25% i znatno ispod OECD prosjeka od 77%”).

305

DA LI JE ZAKONOM ILI KOLEKTIVNIM UGOVORIMA DOZVOLJENO DA OSOBE KORISTE RODITELJSKO ODSUSTVO OD NAJMANJE ČETIRI MJESECA? DA LI OBA RODITELJA IMAJU POJEDINAČNO NEPRENOSIVO PRAVO NA NAJMANJE JEDAN MJESEC RODITELJSKOG ODSUSTVA? KAKO SE TO TRETIRA/PRIMJENJUJE U JAVNOM I U PRIVATNOM SEKTORU??

Očevi mogu koristiti porodiljsko odsustvo, ali ovo pravo nije neprenosivo. Prema važećim zakonima o radu u oba entiteta, to je stvar sporazumnog dogovora roditelja.

Zakon o radu Federacije BiH (Član 62, stav 4) propisuje da nakon 42 dana od porođaja, otac djeteta može koristiti pravo na porođajno odsustvo “ako se roditelji tako sporazumiju”. Član 62, stav 5 predviđa i mogućnost korištenja porodiljskog odsustva za oca i u slučajevima smrti majke, ako majka napusti dijete ili ako iz drugih opravdanih razloga ne može da koristi porođajno odsustvo.

Zakon o radu Republike Srpske (Član 107. stav 3) takođe navodi da se roditelji mogu sporazumijeti da otac može koristiti porođajno odsustvo umjesto majke nakon isteka 60 dana od dana rođenja djeteta.

308

KOJE MJERE SE DONOSE DA BI SE PODSTAKLO USKLAĐIVANJE PROFESIONALNOG I PRIVATNOG/PORODIČNOG ŽIVOTA I ŽENA I MUŠKARACA?

Gender akcioni plan BiH za period 2013.-2017. navodi usklađivanje privatnog i poslovnog života žena i muškaraca kao jedan od strateških ciljeva. U GAP-u se konstatuje da je nejednaka podjela domaćih i porodičnih obaveza jedan od glavnih razloga za diskriminaciju žena na tržištu rada, koja ograničava njihovo političko i društveno učešće, te da je zbog toga potrebno “podsticati mjere za usklađivanje privatnog i profesionalnog života kao što je, između ostalog, razvoj poslovne prakse koja uvažava porodični život i jednako je dostupna ženama i muškarcima “.

Kako je navedeno u prethodnom odgovoru, Zakon o radu i u FBiH i RS reguliše roditeljsko odsustvo kojim se i očevima (nakon isteka 42 dana u FBiH i nakon 60 dana u RS), omogućava da nakon rođenja djeteta provedu s njim vrijeme, ali ne kao neprenosivo pravo. Broj očeva koji koriste pravo na roditeljsko odsustvo i tako učestvuju u brizi o djetetu je izuzetno mali.

U nedostaku zvaničnih statističkih podataka, prenosimo podatke iz medijskih istraživanja, koji navode da je Javni fond za dječiju zaštitu Republike Srpske u 2014. godini izdao 3.500 rješenja za korištenje porodiljskog odsustva, od čega se samo 18 (0,5%) odnosilo na očeve.⁴⁹ Za Federaciju BiH nema podataka koliko muškaraca koristi ovo pravo, ali se može pretpostaviti da nema velikih razlika u odnosu na RS. Osim politika roditeljskog odustva, nema drugih zvaničnih mjera ili politika usmjerenih na to da se ženama i muškarcima omoguće jednake šanse da budu zaposleni i društveno angažirani roditelji, odnosno da usklade privatni, profesionalni i društveni život.

Predškolski sistem funkcioniše na način da su djeci putem javnih ili privatnih ustanova obezbijedeni smještaj, odgoj i obrazovanje (jaslice i obdaništa), ali ovaj sistem nije podjednako dostupan u svakoj lokalnoj zajednici. Prema statističkim podacima, tek svako sedmo dijete u BiH ima pristup predškolskom obrazovanju. Čuvanje djece u noćnim satima radi noćnog rada, rada u smjenama, preko vikenda, ili radi društvenog angažmana roditelja nije regulisano ni na koji način. Pored brige o djeci, žene su te koje su neproporcionalno opterećene i brigom o starijim i/ili bolesnim članovima porodice.

309

KOJE MJERE SE DONOSE DA BI SE PODSTAKLO RAVNOMJERNO UČEŠĆE ŽENA I MUŠKARACA U EKONOMSKOM I POLITIČKOM ODLUČIVANJU?

Zakon o ravnopravnosti spolova propisuje 40% zastupljenosti manje zastupljenog spola u svim granama vlasti, što se u praksi ne poštuje. Ova kvota potvrđena je i Izbornim zakonom BiH, gdje se traži da manje zastupljeni spol čini minimalno 40% kandidata/kinja na listama.

Nije poznato da su donesene ikakve konkretne mjere da se podstakne ravnopravno učešće žena i muškaraca u ekonomskom odlučivanju.

310

KOJE MJERE SE DONOSE DA BI SE PODSTAKLO UČESTVOVANJE NA TRŽIŠTU RADA ZA ODREĐENE GRUPE ŽENA KAO ŠTO SU ŽENE SA INVALIDITETOM, SAMOHRANE MAJKE, STARIJE ŽENE, ŽENE KOJE ŽIVE U SEOSKIM SREDINAMA ITD.?

Pozicija žena na selu je i dalje teška. Vlada Republike Srpske je 2015. godine provodila Akcioni plan za unapređenje položaja žena na selu u RS-u do 2015. godine. Ciljevi Akcionog plana su unapređenje ekonomskog položaja žena na selu, poboljšanje uslova života, poboljšanje pristupa javnim uslugama za žene na selu, osnaživanje njihovog društvenog položaja te povećanje svijesti stanovništva o njihovoj ulozi, značaju i doprinosu. Vlada FBiH do sada nije imala posebne politike za unapređenje položaja žena na selu, ali je ovo pitanje tematizovano kroz Godišnji operativni plan za 2016. godinu, izrađenog na osnovu Gender akcionog plana. Zapošljavanje žena sa invaliditetom ostaje veliki izazov.

Federalni zavod za zapošljavanje inicirao izradu Platforme o društvenom/socijalnom poduzetništvu gdje u jednoj rečenici je posebno istaknuta važnost integracije osoba s invaliditetom, s posebnim naglaskom na žene s invaliditetom, kao višestruko marginaliziranu socijalnu grupu sa karakterističnim osobenostima. Usvajanjem zakonodavstva o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom u oba entiteta stvorene su pretpostavke za uspostavljanje van budžetskih fondova namijenjenih podršci ostvarivanju prava u oblasti rada i zapošljavanja za osobe s invaliditetom, ali nema posebnih poticaja za zapošljavanje žena s invaliditetom. Međutim,

evidentno je da su vrlo mali pomaci po pitanju konkretnih podsticaja za implementacije i zapošljavanja žena sa invaliditetom.

Iako postoji zakonski okvir koji propisuje obavezu zapošljavanja osoba s invaliditetom, u njegovoj (ionako nedovoljnoj) primjeni žene s invaliditetom su dodatno diskrimisane u odnosu na muškarce, s obzirom da poslodavci prednost daju kategoriji ratnih vojnih invalida koju čine samo muškarci. Entitetski fondovi za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom ne vode rodno senzitivnu evidenciju o osobama s invaliditetom koje su iskoristile njihove zakonom definisane usluge.

Na osnovu dostupnih podataka vidljivo je da su žena s invaliditetom porazno malo zastupljene u korištenju programa zapošljavanja. Tako je u FBiH u 2015. godini zaposleno ukupno 248 osoba s invaliditetom, a od toga 66 (26,6%) žena. U RS u periodu od 2013. do 2016. preko Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom zaposleno je 547 osoba s invaliditetom, a od toga samo 34 (6,2%) žene⁵⁰. Praksa takođe bilježi da se najteže zapošljavaju žene s većim stepenom funkcionalnog invaliditeta, bez obzira na kvalifikacije.

U teškom položaju su i raseljene žene i povratnice koje su se vratile u svoja nekadašnja prebivališta, u kojima prijeratna radna mjesta više ne postoje i u kojima mahom nije obnovljena infrastrukturna mreža. Poticaji za održivi povratak ženama povratnicama na područje cijele BiH, najviše u poljoprivredi i maloj privredi, zanemarivi su u odnosu na broj muškaraca povratnika koji su korisnici pomoći. Naime, prema Odluci o utvrđivanju rang liste potencijalnih korisnika pomoći po Programu pomoći održivog povratka u cilju podrške zapošljavanju/samozapošljavanju povratnika u poljoprivredi u općinama FBiH (2016), od ukupno 1.562 korisnika pomoći 1.414 su muškarci, a 148 žene. Odluka o utvrđivanju rang liste potencijalnih korisnika pomoći po Programu pomoći održivog povratka u cilju podrške zapošljavanju/samozapošljavanju povratnika u poljoprivredi u općinama RS i Brčko Distriktu, pokazuje da je na listi, od ukupno 466 korisnika pomoći, samo 59 žena, nasuprot 407 muškaraca.

POGLAVLJE 24: PRAVDA, SLOBODA I SIGURNOST

099

DA LI POSTOJI OBEŠTEĆENJE ZA ŽRTVE KRIVIČNOG DJELA ILI OŠTEĆENE OSOBE? AKO POSTOJI, KAKO JE TO ORGANIZIRANO?

Odgovarajuće zakonodavstvo koje omogućava sudovima da u kaznenim postupcima dosude naknadu oštećenima, ili da ih upute na građansku parnicu je uspostavljeno. Međutim, postoji ustaljena praksa upućivanja žrtava na građanske parnice. Ta praksa sprečava pristup naknadi većini žrtava, budući da je za parnični postupak pravno zastupanje neophodno. Kako besplatnu pravnu pomoć država i dalje djelotvorno ne garantuje, u većini slučajeva žrtve nisu u mogućnosti da si priušte da postupak započnu. Dodatni problem u vezi podnošenja odštetnih zahtjeva u parničnom postupku se tiče neophodnog razotkrivanja identiteta zaštićenog svjedoka. Naime, svjedoci koji su bili pod mjerama zaštite identiteta tokom krivičnog postupka, nemaju garancije jednake zaštite tokom parničnog postupka koji slijedi.

Počev od 2015, pravosuđe u Bosni i Hercegovini je konačno počelo da izvršava svoje pravne obaveze u odnosu na dosuđivanje odštete žrtavama u krivičnim postupcima. Presuda koja je označila prekretnicu donesena je u junu 2015, nakon što je [nevladina organizacija] TRIAL International podnijela prvi zahtjev za naknadu nematerijalne štete koju je pretrpjela žrtva ratnog silovanja, u krivičnom postupku pred Sudom BiH. Sud je presudio da dvojica optuženih oštećenju isplate iznos od 26 500 KM (približno 13 500 eura) na ime naknade nematerijalne štete, zajedno sa zatvorskom kaznom. Nakon ovog presedana, naknada je dosuđena u još 4 druga slučaja. Međutim, ista praksa se ne uvriježuje u sudske ustanove na drugim nivoima uprave (tek jedan slučaj, pred Sudom u Doboju u septembru 2016 uključio je uspješan odštetni zahtjev).

182

NA KOJI NAČIN SU ŽRTVE ZAŠTIĆENE OD TRGOVACA LJUDIMA I KOJA PRAVA UŽIVAJU?

Žrtve trgovine ljudima uživaju prava na osnovu opštih instituta zakona o krivičnom postupku kojima se štite prava oštećenih, kao i zakona o zaštiti svjedoka i svjedoka pod prijetnjom. Posebni oblici zaštite žrtava trgovine ljudima propisani su u dva pravilnika koje je donijelo Savjet ministara BiH (Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH, Pravila o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima).

Za zaštitu žrtava trgovine ljudima posebno su značajni ovi pravilnici jer opšti postulati krivičnog postupka u BiH obezbjeđuju veoma malo prava za oštećene, ne prepoznaju žrtve teških krivičnih djela kao posegnu kategoriju u postupku i ne obezbjeđuju za njih posebnu zaštitu. Osnovni oblici zaštite žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima koju ovi pravilnici propisuju odnose se na: fizičku zaštitu, zaštitu privatnosti i identiteta, pravnu pomoć, socijalnu (obrazovanje i resocijalizaciju) i zdravstvenu zaštitu, posebnu zaštitu djece i zaštitu ugroženih kategorija, kao i obezbjeđenje ostalih potreba radi pružanja odgovarajuće individualne zaštite i pomoći žrtvi i svjedoku žrtvi.

Iako pravilnici određuju koje su institucije obavezne da pruže pomoć i zaštitu žrtvama, najveći dio ovih prava žrtve ostvaruju preko ovlaštenih nevladinih organizacija koje imaju ugovor o pružanju besplatne pravne pomoći sa Ministarstvom za ljudska prava BiH (Vaša prava) i vode sigurne kuće za žrtve trgovine (Emmaus – Međunarodni forum solidarnosti).

U praksi, tek polovina identifikovanih žrtava trgovine ljudima koristi ove mogućnosti zaštite, zbog lošeg informisanja u samom postupku otkrivanja i neadekvatne raspoređenosti organizacija pružalaca pomoći na cijelom području BiH, to jest činjenice da su sve locirane u Sarajevu i njegovoj okolini. U posebno nepovoljnom položaju su žrtve interne trgovine ljudima (državljanke BiH), jer je ovaj vid trgovine ljudima posljednjim zakonskim izmjenama predat u nadležnost nižih policijskih struktura i tužilaštava, koji nisu senzibilisani za vođenje ovih krivičnih istraga. Takođe, institucije socijalne zaštite nikada nisu bile potpuno uključene u zaštitu žrtava trgovine ljudima.

Sistem zaštite žrtava trgovine ljudima uspostavljen je (navedenim pravilnicima) 2007. godine i bio je tada funkcionalan zbog uvezanosti ukupnih referalnih mehanizama, dobre koordinacije i uključenosti u sistem velikog broja nevladinih organizacija, posebno ženskih organizacija koje rade na zaštiti ljudskih prava.

Ovaj sistem nije kasnije prilagođavan zakonskim promjenama i institucionalnom razvoju i zaštita žrtava u praksi zavisi od ličnih kapaciteta pojedinaca (policajaca, tužilaca, socijalnih radnika, sudija) koji su uključeni u istragu.

183

DA LI POSTOJI OKVIR ZA PRUŽANJE INFORMACIJA O PRAVIMA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA?

Osim zakonskih i podzakonskih akata navedenih u odgovoru na prethodno pitanje, drugih instrumenata za informisanje žrtava trgovine ljudima nema.

POGLAVLJE 26: OBRAZOVANJE I KULTURA

032

JEDNAK PRISTUP: OPIŠITE MODALITETE KOJE GARANTUJU JEDNAK PRISTUP OBRAZOVANJU I OSPOSOBLJAVANJU BEZ OBZIRA NA POL, ETNIČKO PORIJEKLO, VJEROISPOVIJEST ILI INVALIDITET.

Ustav BiH i ustavi entiteta garantuju pravo na obrazovanje za sve građane, pod jednakim uslovima, obavezno i besplatno osnovno školovanje, a srednjoškolsko i visokoškolsko obrazovanje je dostupno svima pod jednakim uslovima. Ovaj princip se generalno odnosi i na pravo na obrazovanje za osobe s invaliditetom. U zakonodavstvu, koje se odnosi na oblast obrazovanja, na državnom nivou, nivou Republike Srpske, a u Federaciji BiH na nivou kantona, formalno se zabranjuje svaki oblik diskriminacije, pa i po osnovu invaliditeta, što je eksplicitno navedeno. Također, se definiše da je obrazovanje dostupno za sve građane pod jednakim uvjetima, ali se ne definišu jasni oblici podrške za osobe s invaliditetom, kako bi im se stvorile jednake mogućnosti za ravnopravno učešće u procesima obrazovanja. Zakonima su predviđeni individualizirani programi, prilagođeni sposobnostima pojedinaca s invaliditetom, ali usljed nedostatka podzakonskih akata i nedosljedne primjene zakona, jer se ne izdvajaju sredstva nema njihove praktične realizacije. Iako se zagovara inkluzivno školovanje, istovremeno se u zakonima predviđa osnivanje specijalnih škola za osobe s invaliditetom, čemu se u nedostatku jasnih programa inkluzije, najčešće i pribjegava. Ne postoje jasna zakonska određenja kojima se obavezuju institucije vlasti da osiguraju fizičku pristupačnost obrazovnih institucija, potrebne udžbenike i nastavna učila u odgovarajućim tehnikama i formatima (Brajevo pismo i uvećani tisak, pojednostavljen tekst), različita tiflotehnička i druga pomagala, te asistente u nastavi, tumače znakovnog jezika i slično, što za posljedicu ima značajnu isključenost osoba s invaliditetom iz procesa obrazovanja na svim nivoima, ugrožava njihovo dostojanstvo i ostvarivanje jednakih mogućnosti.

POGLAVLJE 27: ŽIVOTNA SREDINA I KLIMATSKE PROMJENE

018

MOLIMO NAVEDITE KOJE SE MJERE PREDUZIMAJU ZA SMANJENJE BOLESTI IZAZVANIH FAKTORIMA ŽIVOTNE SREDINE U BOSNI I HERCEGOVINI.

Mjere koje bi se trebale preduzimati u navedenom pravcu u potpunosti izostaju ili se sprovede na neadekvatan način, tako da rezultati izostaju. Ne postoje čak ni zvanične studije uticaja aerozagađenja na bolesti i stopu smrtnosti, iako su epizode povećanog aerozagađenja sve učestalije.

Ne postoji preventivno djelovanje na uzroke zagađenja, niti planovi da se ono smanji. U domaćinstvima se nesmetano spaljuje ugalj sa visokopostotnim sumporom. Članom 16. Zakona o zaštiti zraka FBiH predviđeno je da će Federalni ministar “odrediti detaljna pravila odobravanja tipa proizvoda, pravila o emisiji zagađujućih materija, a posebno o spaljivanju biomasa manjeg obima”. Iako postoji obaveza da se ovo pitanje reguliše na federalnom nivou, u najmanju ruku za one gradove za koje pokazatelji kvaliteta zraka ukazuju na veliki problem sa koncentracijama sumpordioksida i PM čestica, ova obaveza dosada nije ispoštovana, uprkos tome što federalna ministrica to hitno mora provesti u cilju zaštite građana iz ugroženih sredina.

Čak i tamo gdje postoje ograničenja za vrste uglja koje se smiju ložiti, implementacija i nadzor poštivanja ove odredbe je u praksi upitna, kao što je slučaj u Kantonu Sarajevo. Istovremeno, u Tuzlanskom kantonu ne postoji volja da se ograniči šta se smije ložiti u domaćinstvu, iako je problem aerozagađenja alarmantan, usljed čega građani, posebno siromašni lože ugalj sa enormnim postotkom sumpora, plastiku, gume, razne vrste otpada, bez ikakvih ograničenja i ikakvih sankcija.

Navedeno je bilo posebno evidentno u danima epizoda uzbune koji predstavljaju direktnu opasnost za živote i zdravlje naših građana. Neinformisanost i izostanak svijesti građana o adekvatnoj zaštiti i preventivi koju bi trebali sprovesti u svojoj svakodnevnicu kako bi se zaštitili od negativnih faktora životne sredine, navodeći aerozagađenje kao posebno alarmantno, u Tuzli, Zenici, Sarajevu i drugim gradovima, rezultira sa povećanojm stopom smrtnosti i novim oboljelima.

U situacijama alarmantnog aerozagađenja izostaju zaštitne mjere, poput obustava škole, koja se ili primjenjivala neblagovremeno, nedovoljno (u Tuzli, koja je mjesecima bila prekomjerno zagađena, samo jedan dan), ili je izostala u potpunosti (npr. u veoma zagađenim Živinicama), čime se svjesno ugrozio život i zdravlje na hiljade djece školskog uzrasta. Drugi primjer bi sigurno bio potpun izostanak oglašavanja nadležnih institucija putem medija sa preciznim i tačnim uputama o zaštiti zdravlja u akutnim trenucima opasnosti, koje bi građanima olakšale svakodnevnicu te spriječile nastanak novih oboljenja i smrtnosti.

034

DA LI POSTOJE GRANIČNE VRIJEDNOSTI ILI CILJNE VRIJEDNOSTI KVALITETA VAZDUHA ZA ODREĐENE ATMOSFERSKE ZAGAĐUJUĆE MATERIJE? AKO POSTOJE, KOJE SU TO VRIJEDNOSTI?

Nadležne institucije na entitetskom i kantonalnom nivou nisu postavile satne i dnevne granične vrijednosti za PM 2,5. Zbog toga ne postoji obaveza za preduzimanje bilo kakvih mjera u

situacijama kada su kontinuirano prisutne visoke koncentracije ovih čestica, koje su prema standardima Svjetske zdravstvene organizacije pogubne za zdravlje građana. S obzirom da nisu definisane granične vrijednosti, nema ni pokazatelja prekoračenja satnih i dnevnih GV u uslovima kada bi trebalo proglasiti odgovarajuća stanja uzbune i poduzeti potrebne mjere kako bi se adresirao problem zagađenja, koji je posebno izražen u zimskim mjesecima.

Zbog nepostojanja dnevnih GV čak i prilikom izmjerenih iznimno visokih koncentracija ovih čestica prašine, nadležne institucije putem medija informiraju građane da je zrak čist, što ne odgovara stvarnoj situaciji. Građani su stoga neinformisani i o mjerama koje bi u takvim situacijama trebali poduzeti da zaštite svoje zdravlje smanjenim izlaganjem takvom zagađenju. Prosječna godišnja vrijednost za PM 2,5 bude skoro tri puta prekoračena, ali vlasti ne čine ništa da bi te koncentracije održivo smanjile.

Uloga Federacije i Kantona u provođenju njihovih zajedničkih nadležnosti jeste da se oni u skladu sa članom 3, stav 2. Ustava FBiH u pogledu ovih nadležnosti “dogovore na trajnoj osnovi”, da u skladu sa stavom 3. člana 3. Ustava FBiH, “Federalna vlast ima pravo utvrđivati politiku i donositi zakone koji se tiču svake od ovih nadležnosti.” i da Federacije BiH mora da preuzme ulogu koordinacije u obavljanju ovakvih nadležnosti od strane Kantona, kako bi se u svim kantonima obezbijedila ujednačena zaštita stanovništva od štetnog djelovanja zagađenja. U praksi se ne događa ništa od navedenog.

Grupa za čist zrak se tokom 2016. godine obraćala Federalnom ministarstvu zaduženom za pitanje zaštite okoliša s molbom da se definišu granične vrijednosti PM 2,5. U odgovoru je navedeno da ta vrijednost nije određena i da Kantoni takođe mogu i trebaju da to učine. Nakon toga, Grupa za čist zrak se obratila Tuzlanskom kantonu, koji, međutim, nije nikada odgovorio na te dopise, niti je definisao ovu graničnu vrijednost. Štoviše, u izjavama za medije, iz Ministarstva prostornog uređenja i zaštite okoliša Tuzlanskog kantona se šalje poruka da ove vrijednosti nisu određene iz razloga što ne postoje pragovi definisani direktivama Evropske unije. To, međutim, nije spriječilo države članice Evropske unije da ovu dužnost obave. Nepostojanje adekvatnih propisa u toj oblasti EU oni koriste kao opravdanje za održavanje status quo-a, nepoduzimanje mjera, i stvaranje privida da je situacija bolja nego što jeste.

Ustav FBiH predvidio je podijeljenu nadležnost FBiH i Kantona u zaštiti okoline, što se zloupotrebljava na način da jedan nivo stalno ukazuje na nadležnost drugog nivoa, a da zdravlje građana u međuvremenu trpi. Primjer za to jeste definisanje satnih vrijednosti za PM 2,5 čestice, koje već godinama ostaju nedefinisane, iako su enormno prekoračene svake zime. Drugi primjer jeste definisanje šta smije biti predmet loženja, i inspeksijski nadzor nad provođenjem propisa u tom pogledu. U praksi se često dešava da se nikako ne postupa po prijavama građana, jer inspekcije na svim nivoima tvrde da nisu nadležne za prijave i upućuju građane na druge inspekcije. Usljed takve situacije, građani više nemaju povjerenja u institucije i vladavinu prava, sve rjeđe prijavljuju incidente koje svakodnevno uočavaju, te se problemi aerozagađenja ne rješavaju.

Zakon o jedinicama lokalne samouprave takođe predviđa nadležnost za utvrđivanje politike zaštite okoliša, ali se gradovi obično ograđuju od njihove odgovornosti ukazujući na tekst Ustava Federacije BiH. Gradovi tvrde da oni nemaju nadležnost da definišu šta se smije ložiti, iako bi to željeli uraditi, kao npr. Grad Tuzla. Federalni nivo koji bi to mogao definisati, ali i morao uraditi u skladu sa članom 16 Zakona o zaštiti zraka to uraditi, to nije učinio. Sarajevski kanton je ograničio šta smije biti predmet loženja, dok Tuzlanski kanton to nije učinio i nema namjeru da to učini, pri čemu Federalni nivo ne osigurava koordinirani pristup kantona ovim pitanjima i ujednačen nivo zaštite zdravlja građana od aerozagađenja.

Postoji inicijativa Grada Tuzla, npr., da im se vrati u nadležnost ekološki inspektor, za koji se tvrdi da je nadležnost na nivou Kantona. Ali ova inicijativa još uvijek nije implementirana u praksi.

U alarmantnoj situaciji u kojoj BiH slovi za jednu od najzagađenijih zemalja Evrope, entitetski nivo bi morao preuzeti ulogu u regulisanju i koordiniranju onih pitanja koja mogu doprinijeti rješavanju problema i uspostavljanju standarda koji će se jednako primjenjivati u svim kantonima, a posebno svim ugroženim sredinama kao što su Tuzlanski, Zeničko-Dobojski i Sarajevski kanton.

035

KAKVE SU GORE POMENUTE VRIJEDNOSTI U ODNOSU NA STANDARDE/SMJERNICE SZO?

Dozvoljene koncentracije zagađujućih materija u BiH su uglavnom znatno iznad smjernica Svjetske zdravstvene organizacije, čime se uveliko prikriva problem aerozagađenja kojem su građani izloženi. Za SO₂ smjernice SZO iznose 20 µg/m³ (dnevno) i 500 µg/m³ (10 minuta), a u Federaciji BiH je ta granica šest puta veća i iznosi 125 µg/m³ (dnevno).⁵¹ U Republici Srpskoj na snazi je Uredba o vrijednostima kvaliteta vazduha⁵², usvojena 2012. godine. Granična vrijednost za SO₂ je, kao i u Federaciji, 125 µg/m³ (ne smije se prekoračiti više od 24 puta u jednoj kalendarskoj godini).

U praksi se čak i ovako definisane i previsoko postavljene granične vrijednosti često prekoračuju. U skladu sa federalnim propisima, granične vrijednosti se ne smiju prekoračiti više od 3 puta godišnje, dok je, recimo, u Tuzli na jednoj mjernoj stanici samo u decembru 2016. ona bila prekoračena 26 puta. Satna granična vrijednost od 350 µg/m³, koja se prekoračiti više od 24 puta godišnje, prema podacima sa mjerne stanice BKC Tuzl prekoračena je:

143 puta tokom 2012. godine
351 puta tokom 2013. godine
260 puta tokom 2014. godine
517 puta tokom 2015. godine
704 puta tokom 2016. godine

Slična je situacija i u drugim gradovima koji imaju dugotrajni i dobro poznat problem sa aerozagađenjem. Recimo, prema evidenciji koju vodi "Eko forum" iz Zenice, dnevni prosjek koncentracije SO₂ od 125 µg/m³, koji ne smije biti prekoračen više od 3 dana u toku cijele kalendarske godine, na mjernom mjestu Tetovo prekoračen je:

179 puta tokom 2011. godine
194 puta tokom 2012. godine
173 puta tokom 2013. godine
252 puta tokom 2014. godine
177 puta tokom 2015. godine
156 puta tokom 2016. godine

Smjernice SZO za granične vrijednosti PM_{2,5} iznose 10 µg/m³ godišnje, a za za PM₁₀ 20 µg/m³ godišnje. U BiH su one duplo veće, te za PM_{2,5} iznose 25 µg/m³ godišnje i za PM₁₀ 40 µg/m³ godišnje. Iako su u SZO predviđene i dnevne granične vrijednosti za PM_{2,5} u iznosu od 25 µg/m³, one u BiH nisu definisane. Dodatni problem je što za ove čestice nije propisan prag za proglašenje epizode uzbune. Pravilnik o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih vrsta materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka, koji je u Federaciji BiH na snazi od 2012. godine, definiše pragove uzbune samo za sumpor dioksid, azot dioksid i prizemni ozon, ali ne i za PM_{2,5} i PM₁₀. U Kantonu Sarajevo, gdje se problem sa lebdećim česticama pogoršava iz godine u godinu, ovo pitanje regulisano je tek 2015. godine, kada su usvojene izmjene kantonalnog Plana interventnih mjera u slučajevima prekomjerna zagađenosti u KS, kojima je konačno propisan prag uzbune za PM₁₀ (400 µg/m³ kada su vrijednosti prekoračene kao 24-satni prosjek za prethodni dan).

Koncentracije PM_{2,5} izmjerene u januaru 2017. na pet mjernih stanica u Tuzli, samo tri dana su bile ispod propisane granične vrijednosti, dok su veći dio mjeseca mjerene vrijednosti do 4 puta veće

od granične, a bilježene su i vrijednosti po 10-14 puta veće od ganičnih. Usljed nedostatka pragova uzbune za $PM_{2,5}$ vrijednosti, ovakav zrak je kontinuirano ocjenjivan kao čist zrak, te nije bilo proglašenja uzbune po ovom osnovu, niti poduzimanja drugih mjera. Uzbuna je proglašena samo kada je prekoračena vrijednost sumpordioksida, jer za ovaj polutant postoji definisana granična vrijednost. U RS, Uredba o vrijednostima kvaliteta vazduha propisuje granične i maksimalno dozvoljene vrijednosti, ali ne propisuje proglašenje epizode uzbune ni za koje zagađivače, već samo poduzimanje mjera “u cilju obavještanja javnosti putem sredstava javnog informisanja”.

036

POSTOJI LI DRŽAVNI PROGRAM ZA NADZOR KVALITETA VAZDUHA ILI DRŽAVNI/REGIONALNI/LOKALNI PLANOVI VEZANI ZA KVALITET VAZDUHA? AKO POSTOJE, DA LI SU INFORMACIJE O TOME DOSTUPNE ZA JAVNOST I DA LI JE JAVNOST KONSULTOVANA VEZANO ZA PROGRAM/PLANOVE? KOJI JE ORGAN NADLEŽAN ZA PROBLEME U OBLASTI KVALITETA VAZDUHA, A KOJI JE ODGOVORAN ZA IZRADU STRATEGIJA O KVALITETU VAZDUHA? KAKVO JE TRENUTNO STANJE U ODNOSU NA: SISTEM PRAĆENJA, NJEGOVO ODRŽAVANJE I KALIBRACIJU, PRIKUPLJANJE PODATAKA, OBRADU I IZVJEŠTAVANJE?

Državni program za nadzor kvaliteta zraka ne postoji, jer je nadležnost za oblast kvaliteta zraka na entiteskim ministarstvima (Federalno ministarstvo okoliša i turizma i Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju RS), koja su odgovorna za izradu strategija o kvalitetu zraka. Ne postoji sveobuhvatan pregled kvaliteta zraka u cijeloj državi.

U FBiH postoji mreža mjernih stanica za monitoring kvaliteta zraka, ali su mjerenja međusobno neuporediva, jer neke mjerne stanice prate PM_{10} , a neke $PM_{2.5}$. Oprema za monitoring u FBiH je nabavljena i instalirana bez plana i strategije, tako da opremom upravljaju općine, operateri ili Federalni hidrometeorološki zavod. U FBiH nema akreditovanog tijela za kalibraciju te opreme, tako da su rezultati mjerenja nepouzdana. Kalibracija mjernih stanica za monitoring kvalitete zraka u pojedinim kantonima (Tuzlanski kanton) se ne vrši redovno, niti se mjerni instrumenti validiraju. Kad se ispune ova dva uslova kalibracija i validacija, podaci koje pokazuje mjerna stanica se mogu uzimati kao relevantni. Pri nadležnim kantonalnim ministarstvima postoji obrada podataka sa sistema praćenja i izvještavanje. Međutim, ne prate se svi parametri čije je praćenje propisano (benzen, PCDD/F, itd).

037

POSTOJE LI PROCJENE EMISIJA GLAVNIH ATMOSFERSKIH ZAGAĐIVAČA?

Ne postoje procjene emisija glavnih atmosferskih zagađivača. Zagađivači imaju obavezu periodičnih mjerenja emisija, te pojedini imaju instaliran kontinuirani sistem mjerenja. Na temelju izvršenih mjerenja vrši se proračun emisija na godišnjem nivou. Pojedini zagađivači podatke o emisijama na godišnjem su učinili dostupnim javnosti.

038

POSTOJE LI DRŽAVNI PROGRAMI ILI STRATEGIJE ZA SMANJENJE EMISIJE ATMOSFERSKIH ZAGAĐIVAČA? KOJI SE RESURSI, METODE I PROCEDURE KORISTE ZA PRAĆENJE EMISIJE?

Državni program ili strategija ne postoji. Na području Federacije Bosne i Hercegovine važeći je Pravilnik o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka („Službene novine FBiH“ br. 1/12) kojim su definirane granične vrijednosti kvalitete i ciljne vrijednosti. Programi i strategije za smanjenje emisija ne postoje. Za praćenje emisija koriste se usluge akreditiranih (akreditirane prema ISO 17025:2006) ispitnih laboratorija. Za praćenje emisijskih koncentracija koriste se stacionarne i mobilne mjerne stanice. Ne postoje pisane procedure za praćenje emisija.

039

POSTOJE LI DRŽAVNI, REGIONALNI ILI LOKALNI PLANOVI ILI PROGRAMI KOJI SE KONKRETNO BAVE POBOLJŠANJEM KVALITETA VAZDUHA (TJ. STEPENA KONCENTRACIJE ODREĐENIH ZAGAĐIVAČA) NA RELEVANTNIM NIVOIMA VLASTI?

Na području Federacije Bosne i Hercegovine koristi se Pravilnik o načinu vršenja monitoringa kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih materija, graničnih vrijednosti i drugih standarda kvaliteta zraka („Službene novine FBiH“ br. 1/12) kojim je definisano, odnosno predviđeno smanjenje ambijentalnih koncentracija i rokovi za dostizanje ciljanih vrijednosti. Ne postoje planovi i programi koji bi se bavili poboljšanjem kvalitete zraka.

085

KOJE SU GLAVNE ODLIKE PROPISA KOJI SE ODOSE NA IZDAVANJE DOZVOLA INDUSTRIJSKIM POSTROJENJIMA VEZANO ZA EMISIJU ZAGAĐUJUĆIH MATERIJU U VAZDUH, VODU I TLO? DA LI JE USPOSTAVLJEN SISTEM IZDAVANJA DOZVOLA KOJI SE ZASNIVA NA KORIŠTENJU NAJBOLJIH DOSTUPNIH TEHNIKA ZA INTEGRISANO SPRJEČAVANJE I KONTROLU ZAGAĐENJA (IED- DIREKTIVA O INDUSTRIJSKIM EMISIJAMA)? KOLIKO IED POSTROJENJA POSTOJE? KOJE AKTIVNOSTI NADZORA, PROVOĐENJA I IZVJEŠTAVANJA SE PREDUZIMAJU VEZANO ZA DATE PROPISE?

Privredni subjekat (industrijsko postrojenje, fabrika) treba navesti rezultate mjerenja emisija zagađujućih materija u vazduh, vodu i zemljište u elaboratu za dodjelu okolinskih dozvola. Emisije zagađujućih materija moraju biti u skladu sa maksimalno dozvoljenim koncentracijama (MDK) zagađujućih materija koje su navedene u Pravilnicima. Ukoliko emisije nisu u skladu sa pravilnicima, onda se sprovede najbolje raspoložive tehnike (BAT).

Propisima je definisano korištenje najbolje dostupnih tehnika za integrisano sprječavanje i kontrolu zagađenja, međutim u praksi one se ne koriste ili se proizvoljno tumače.

Iako je Nacionalnim energetske planom Bosna i Hercegovina obavezana prema Evropskoj energetskoj zajednici da provede odsumporavanje najkritičnijih blokova termoelektrana, čime bi se značajno trebala smanjiti emisija sumpordioksida u 2018. godini, već je izvjesno da ta obaveza neće biti provedena. Na primjer, vezano za Termoelektranu Tuzla, proces pripreme ovog projekta je tek u začetku, zbog čega je već jasno da će obaveza dostizanja smanjenih graničnih vrijednosti u 2018. godini biti prekršena. Ostaje otvoreno pitanje koliko godina zaredom će ona ostati prekršena, što zavisi od što hitnije prioretitizacije ovog ulaganja i što skorašnjeg početka procesa odsumporavanja.

087

DA LI JE USPOSTAVLJEN SISTEM KOJI OBUHVATA REGISTAR ISPUŠTANJA I PRENOSA ZAGAĐUJUĆIH MATERIJU VEZANO ZA INDUSTRIJSKA POSTROJENJA?

Ne postoji registar ispuštanja i prenosa zagađujućih materija vezano za industrijska postrojenja.

090

KAKO ORGANI JAVNE UPRAVE PRISTUPAJU I KONTROLIŠU PITANJE INDUSTRIJSKOG RIZIKA I INDUSTRIJSKIH NEZGODA? DA LI POSTOJI SISTEM ZA KONTROLU OPASNOSTI OD VELIKIH NESREĆA (NPR. SEVESO)?

Za tačno definisana postrojenja koja skladište ili proizvode tvari koje mogu uzrokovati nesreće većih razmjera, izrađuje se Plan sprečavanja nesreća većih razmjera. Industrijski rizici i nezgode su obuhvaćeni navedenim Planom, ali ne u dovoljnoj mjeri.

IZVORI:

- 1 Mali koraci - veliki efekti: Optimiziranje izvršenja odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, Adrijana Hanušić, Fond Otvoreno društvo BiH, 2011, p. 12, URL: http://www.osfbih.org.ba/images/Prog_docs/PDFP/pdfp_10-11/Studies/BHS_65_Adrijana_Hanusic.pdf
- 2 BiH alternativni izvještaj za 2016: Politički kriteriji, Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Juli 2016, URL: http://eu-monitoring.ba/site/wp-content/uploads/2016/07/HRP_alternativni-izvjestaj_ENG-_web.pdf
- 3 Inicijativa Građanke za ustavne promjene, „Platforma ženskih prioriteta za ustavne promjene sa amandmanima na Ustav Bosni i Hercegovine iz rodne perspektive“: <https://gradjankezaustavnepromjene.wordpress.com/platformu-zenskih-prioriteta/>
- 4 PRAVILA ZA KONSULTACIJE U IZRADI PRAVNIH PROPISA SM broj 314/16 http://www.ads.gov.ba/v2/attachments/4257_PravilaKonsultacije.pdf
- 5 Platforma eKonsultacije (<https://ekonsultacije.gov.ba/>)
- 6 “JAVNE RASPRAVE U BIH – OD FORME KA SUŠTINI” (2014). Tuzla: Centri civilnih inicijativa. Dostupno na: http://www.cci.ba/dokumenti/Javne_rasprave_u_BiH.pdf
- 7 Vidjeti: BiH alternativni izvještaj 2016: Politički kriteriji, Inicijativa za monitoring evropskih integracija BiH, Sarajevo, juli 2016, strane 7-8
- 8 Parliament openness in the region and Bosnia and Herzegovina, Tijana Cvjetičanin, Zašto ne/Action SEE, March 2017, p7, URL: <http://zastone.ba/site/wp-content/uploads/2017/05/Parliament-openness-in-the-region-and-Bosnia-and-Herzegovina-CA-Why-Not.pdf>
- 9 “Pismo glava: Izdvajanja vladinog sektora za nevladin sektor u Bosni i Hercegovini za 2012. godinu”, (Sarajevo: FSU u BiH i CPCD, februar 2013. godine). Vidjeti: <https://www.cin.ba/sto-miliona-maraka-za-nevladin-sektor/>
- 10 Priručnik za nevladine organizacije u Bosni i Hercegovini, UNDP, 2014, p. 85, URL: http://www.ba.undp.org/content/dam/bosnia_and_herzegovina/docs/Research&Publications/Poverty%20reduction/LOD%20prirucnik%2025-05-2015%20web.pdf
- 11 Mapiranje logora, “Tranzicijska pravda, odgovornost i sjećanje”, URL: <http://www.tranzicijska-pravda.org/profil-logora-i-zatocenickih-objekata/>
- 12 Processing of War Crimes at the State Level in Bosnia and Herzegovina, Joanna Korner, Organization for Security and Co-operation in Europe, June 2016, URL: <http://www.osce.org/bih/247221?download=true>
- 13 Protokol Tužilaštva Bosne i Hercegovine i Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije o saradnji u progonu počinilaca krivičnih djela ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida, 2013., URL: http://tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/Protokol_Hrvatska,_BIH.pdf
- 14 Protokol između Vrhovnog tužilaštva Crne Gore i Tužilaštva Bosne i Hercegovine o saradnji u gonjenju učinilaca krivičnih djela ratnih tločina, zločina protiv čovječnosti i genocida, 2014., URL: http://www.tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/Protokol_bos._.pdf
- 15 Protokol između Državnog odvjetništva Republike Hrvatske i Tužilaštva Bosne i Hercegovine o saradnji u gonjenju počinilaca krivičnih djela ratnih zločina, zločina protiv

- čovječnosti i genocida, 2013., URL: <http://tuzilastvobih.gov.ba/files/docs/Protokol-bos.pdf>
- 16 Radni tekst Strategije tranzicijske pravde u Bosni i Hercegovini 2012. - 2016. URL: <http://www.mpr.gov.ba/aktuelnosti/propisi/konsultacije/Strategija%20TP%20-%20bosanski%20jezik%20fin%20doc.pdf>
- 17 Alternative CEDAW Report - Report of civil society organizations on implementation of the concluding observations and recommendations of CEDAW committee for Bosnia and Herzegovina 2013-2017: <http://hcabl.org/wp-content/uploads/2016/11/CEDAW-ENG-web.pdf>
- Alternativni CEDAW izvještaj na b/h/ jezicima: <http://hcabl.org/wp-content/uploads/2016/11/CEDaW-WEB-final-novembar-2016.pdf>
- 18 http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=3&DocTypeID=5
- 19 Institucija ombudsmena za ljudska prava u Bosni i Hercegovini: www.ombudsmen.gov.ba
- 20 Primjera radi Javna ustanova Zavod za zapošljavanje Republike Srpske realizovao je u 2016 projekat "Zajedno do posla" u svrhu zapošljavanja i samozapošljavanja djece poginulih boraca VRS, ratnih vojnih invalida i nezaposlenih demobilisanih boraca Vojske Republike Srpske u iznosu od 2.630.000 KM: http://www.zzzrs.net/index.php/projekat/projekat_podrske_zaposljavanju_i_samozaposljavanju_ratnih_vojnih_inval/
- 21 Protić, Mladen, ur. (2015) „Usklađenost zakona u BIH sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom: glavni rezultati analize i preporuke“. Banjaluka: Helsinški parlament građana.
- 22 Presuda je dostupna na: http://www.vasaprava.org/wp-content/uploads/downloads/2014/11/Vrhovni-sud-Federacije-BiH-odluka-po-reviziji-dvije-%C5%A1kole-pod-jednim-krovom_01.pdf
- 23 Bosnian students keep up their protest against segregated schools, Daria Sito-Sucic, REUTERS, 20.6.2017., URL: <https://www.reuters.com/article/us-bosnia-protests-students-idUSKBN19B26P>
- 24 Alternative Progress Report 2015: Political criteria, The initiative for monitoring the European integration of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, July 2015, URL: http://eu-monitoring.ba/site/wp-content/uploads/2015/07/Prelom-alternativnog-izvjestaja_ENG_finalna-verzija-za-web.pdf
- 25 Izvještaj organizacija civilnog društva o primjeni zaključnih zapažanja i preporuka CEDAW komiteta za Bosnu i Hercegovinu 2013. - 2017, URL: <http://hcabl.org/wp-content/uploads/2016/11/CEDaW-WEB-final-novembar-2016.pdf>
- 26 Alternativni izvještaj za BiH 2016: Politički kriteriji, Inicijativa za monitoring EU integracija BiH, 2016, URL: http://eu-monitoring.ba/site/wp-content/uploads/2016/07/HRP_alternativni-izvjestaj_BOS_12.07.2016.-web.pdf
- 27 VISOKO SUDBENO I TUŽITELJSKO VIJEĆE BOSNE I HERCEGOVINE, Godišnje izvješće za 2015. godinu
- 28 Izvještaj „Odgovor institucija, ustanova i preduzeća u sprječavanju diskriminacije žena u BiH“ (2014) ICVA/Zemlja djece.
- 29 Agencija za ravnopravnost spolova BiH: Stakleni krov na tržištu rada u Bosni i Hercegovini. 2014. URL: <http://arsbih.gov.ba/?p=2544>

- 30 Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013.Rezultati popisa, Agencija za statistiku BiH, URL:<http://www.popis2013.ba/popis2013/doc/Popis2013prvoIzdanje.pdf>
- 31 Zaposleni po djelatnostima u martu 2017, Agencija za statistiku BiH, 2017; URL: http://www.bhas.ba/saopstenja/2017/ZAP_2017M03_001_01_BS.pdf
- 32 http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2015/08/RAVNOPRAVNOST-SPOLOVA-U-OPSTINAMA_bhs.pdf
- 33 Zaštita žena i djece žrtava nasilja u porodici na lokalnom nivou – od zakona do stvarne implementacije, Udružene žene, 2015, URL: <http://unitedwomenbl.org/wp-content/uploads/2016/06/570e5cbd960988e884aecffd4149c11b.pdf>
- 34 Situaciona analiza položaja djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u Federaciji Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i Hope and Homes for Children u BiH, Sarajevo, 2016
- 35 Ibid.
- 36 Vidi: Predsjedništvo BiH, <http://www.predsjednistvobih.ba/vanj/default.aspx?id=13612&langTag=bs-BA>, pristupljeno 17.2.17.
- 37 Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Crna Gora i Srbija potpisuju ICMP Deklaraciju o nestalim osobama, <https://www.icmp.int/press-releases/bosnia-and-herzegovina-croatia-montenegro-and-serbia-sign-icmps-declaration-on-missing-persons/?lang=bs>, pristupljeno 20.02.2017
- 38 Vidi: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/hapsenja-zbog-ratnih-zlocina-nad-srbima-u-orasju>
- 39 <http://bportal.ba/hrvatska-reagirala-zbog-hapsenja-u-orasju-traze-razgovor-sa-uhapsenim-pripadnicima-hvo-a/>
- 40 Nestala lica u oružanim sukobima u devedesetim: Popis, Međunarodna komisija za nestala lica , MKNL, Sarajevo, 2014
- 41 Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 2013.Rezultati popisa, Agencija za statistiku BiH, URL:<http://www.popis2013.ba/popis2013/doc/Popis2013prvoIzdanje.pdf>
- 42 Zaposleni po djelatnostima u martu 2017, Agencija za statistiku BiH, 2017; URL:http://www.bhas.ba/saopstenja/2017/ZAP_2017M03_001_01_BS.pdf
- 43 LUIS - lica sa umanjnim intelektualnim sposobnostima
- 44 Strategija deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalne zaštite u Federaciji BiH (2014-2020), URL: <http://fmrsp.gov.ba/s/images/stories/Strategija%20deinstitutionalizacije%20i%20transformacije%20ustanova%20socijalne%20zastite%20u%20Federaciji%20BiH.pdf>; Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja 2015–2020. godine. URL: <http://www.csrbl.org/STRATEGIJA%20UNAPREDJENJA%20SOCIJALNE%20ZASTITE%20DJECE%20BEZ%20RODITELJSKOG%20STARANJA.pdf>
- 45 http://www.mcp.gov.ba/zakoni_akti/strategije/Archive.aspx?pageIndex=1&langTag=bs-BA
- 46 Bosna i Hercegovina - Rodne razlike u iskorištavanju prava i mogućnosti koje nudi društvo, pristupu ekonomskim mogućnostima i zastupanju, 2015.Cancho, Cesar A.; Elwan, Nihal; URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/435061468180551008/Bosna-i-Hercegovina-Rodne-razlike-u-iskori%C5%A1tavanju-prava-i-mogu%C4%87nosti-koje-nudi-dru%C5%A1tvo-pristupu-ekonomskim-mogu%C4%87nostima-i-zastupanju>

- 47 Diskriminacija u oblasti rada u Bosni i Hercegovini - Elma Demir, Asocijacija za demokratske inicijative, 2015.
- 48 UNICEFBiH "Podrška za odabranih 12 progama za poboljšanje pristupa predškolskom obrazovanju" URL:https://www.unicef.org/bih/ba/media_20011.htm
- 49 U BiH još uvijek mali broj muškaraca uzima porodiljsko odsustvo, Klix.ba, 19.4.2015.
URL:
<https://www.klix.ba/lifestyle/bebe/u-bih-jos-uvijek-mali-broj-muskaraca-uzima-porodiljsko-odsustvo/150419046>
- 50 Alternativni CEDAW izvještaj – Izvještaj OCD o implementaciji zaključnih primjedbi i preporuka CEDAW Komiteta za BiH 2013-201: <http://hcabl.org/wp-content/uploads/2016/11/CEDAW-ENG-web.pdf>
- 51 Pravilnik o načinu vršenja monitoring kvaliteta zraka i definiranju vrsta zagađujućih vrsta materija, graničnih vrijednosti i drugih standard kvaliteta zraka, <http://www.ekoforumzenica.ba/pdf/br1-12%20sl%20novine%20FBiH%20Pravilnik%20o%20nacinu%20vršenja%20monitoringa%20kvaliteta%20zraka.pdf>
- 52 <http://www.hidrometeo.ba/regulations/rs/uredba-o-vrijednostima-kvalitete-zraka.pdf>

O INICIJATIVI

Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine je neformalna koalicija organizacija civilnog društva koja doprinosi praćenju reformi i nadgleda primjenu politika, prava i standarda Evropske unije.

Aktivne članice su:

Asocijacija za demokratske inicijative, Sarajevo
 Balkan Investigative Reporting Network BiH
 BH novinari, Sarajevo
 Centar za istraživačko novinarstvo, Sarajevo
 Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu
 Centar za političke studije, Sarajevo
 Centar za mlade Kvart, Prijedor
 Fondacija Cure, Sarajevo
 Fondacija 787, Sarajevo
 Forum ZFD BiH
 Helsinski parlament građana, Banja Luka
 Hope and Homes for Children BiH
 MyRight
 Oštra nula
 Kali – Sara Romski informativni centar
 Sarajevski otvoreni centar
 Transparency International BiH
 Zemlja djece, Tuzla
 Udruženje Tranzicijska pravda, odgovornost i sjećanje
 TRIAL International - ured u BiH
 Vaša prava BiH
 Inicijativa mladih za ljudska prava, Sarajevo
 Zašto ne, Sarajevo
 Žene ženama

Inicijativu koordinira:

Sarajevski otvoreni centar
 info@eu-monitoring.ba

Inicijativu podržavaju:

Udruženje građana za analizu javnih politika, Banja Luka
 Evropski istraživački centar, Sarajevo
 Vanjskopolitička inicijativa BiH, Sarajevo
 Green Council, Sarajevo
 Zeleni Neretva, Konjic
 Centar za socio-ekološki razvoj, Banja Luka
 Perpetuum Mobile, Banja Luka
 Asocijacija studenata Pravnog fakulteta Univerziteta u Tuzli
 OKC Abrašević, Mostar
 Udruženje PEKS, Živinice
 Vesta, Tuzla
 Infohouse, Sarajevo
 Crvena, Sarajevo

Saznajte više o Inicijativi:

www.eu-monitoring.ba

Inicijativa za monitoring evropskih integracija Bosne i Hercegovine je neformalna koalicija organizacija civilnog društva koja doprinosi praćenju reformi i nadgleda primjenu politika, prava i standarda Evropske unije.